

2018
6.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

KISS ANNA: Változó szerepek az új Be.-ben

NYIRI SÁNDOR: A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárásról szóló törvényben

ERDŐS ÁKOS: Elhárító mechanizmusok a rendészeti szervek működésében

CSORBA ROLAND: A kiskorú sértettek védelme a gyermekbarát igazságszolgáltatás tükrében

HAFENSCHER CSABA ZOLTÁN: Reintegráció egy megyei házban

SZILI-SIMON KRISZTINA: A büntethetőségi korhatár csökkentésének dilemmája

AMBRUS ISTVÁN: Együttalkalmazási tilalmak, valamint valódi és látszólagos kógencia a büntetőjog szankciórendszerében

66.
évfolyam

TARTALOM 2018/6.

NYIRI SÁNDOR A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata
a büntetőeljárásról szóló törvényben
(5–16)

ERDŐS ÁKOS Elhárító mechanizmusok
a rendészeti szervek működésében
(17–35)

CSORBA ROLAND A kiskorú sértettek védelme
a gyermekbarát igazságszolgáltatás tükrében
(36–56)

HAFENSCHER CSABA ZOLTÁN Reintegráció egy megyei házban
(57–79)

SZILI-SIMON KRISZTINA A büntethetőségi korhatár csökkentésének
dilemmája
(80–87)

AMBRUS ISTVÁN Együttalkalmazási tilalmak,
valamint valódi és látszólagos kógencia
a büntetőjog szankciórendszerében
(88–107)

• TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

BOROSS ZSIGMOND ATTILA Gyórkös István mint a rendvédelem
folyamatos célszemélye
(108–118)

KÁTAI RAFAEL Ékszerlopás a pécsi székesegyházból
(119–124)

SZERZŐK 2018/6.

DR. AMBRUS ISTVÁN adjunktus,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar büntetőjogi tanszék

BOROSS ZSIGMOND ATTILA c. rendőr alezredes, nemzetbiztonsági szakértő,
Országos Rendőr-főkapitányság

DR. CSORBA ROLAND dr. med. habil. egyetemi adjunktus,
Debreceni Egyetem
OEC Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika

ERDŐS ÁKOS egyetemi tanársegéd,
Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

HAFENSCHER CSABA ZOLTÁN bv. ezredes, parancsnok,
Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

KÁTAI RAFAEL rendőr alezredes, osztályvezető-helyettes,
Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság
bűnügyi osztály

DR. NYIRI SÁNDOR nyugállományú vezető ügyész

SZILI-SIMON KRISZTINA c. rendőr százados, kiemelt főnyomozó,
Dunakeszi Rendőrkapitányság
vizsgálati osztály

Nyiri, Sándor

The relationship between investigative agencies and the prosecution in the criminal procedural law [5–16]

The author provides an overview of how the new Hungarian criminal procedural law kept the supervisory competences of the prosecution over investigative agencies.

Erdős, Ákos

Defense mechanism in law enforcement agencies [17–35]

The author provides an overview of defense mechanisms operated in law enforcement agencies.

Csorba, Roland

Protecting underage victims through child-friendly justice [36–56]

The author provides an overview of the child-friendly criminal justice system

Hafenscher, Csaba Zoltán

Reintegration in a county-house [57–79]

The author provides an overview of recent developments in Hungarian criminal justice reintegration law and policies.

Szili-Simon, Krisztina

On reducing the criminal liability age limit [80–87]

Reflecting on recent Hungarian developments reducing criminal liability to 12 years, the author provides a general overview of the subject matter.

Ambrus, István

Simultaneous application of criminal sanctions and apparent and actual cogency [88–107]

The author provides an overview of the prohibition of the simultaneous application of certain sanctions and the dispositivity and cogency in sentencing in recent Hungarian criminal legislation.

Boross, Zsigmond Attila

István Györkös,

a permanent target of law enforcement surveillance [108–118]

The author provides an overview of how István Györkös, a recently apprehended militant neo-Nazi and his followers have been inspected by law enforcement agencies for a quarter century.

Kátai, Rafael

Jewelry-theft in the Pécs cathedral [119–124]

The author provides an overview of the investigation concerning the theft of 18–19th century jewelry from the Cathedral of Pécs, Hungary.

NYIRI SÁNDOR

A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata a büntetőeljárásról szóló törvényben

A múlt

A büntetőeljárásról szóló 1998. XIX. törvény kihirdetése után, de még a hatálybalépése előtt a címben jelzett témában közreadtam egy dolgozatot¹. A törvény hatálybalépése után az időközben bekövetkezett változásokat áttevetve írtam le gondolataimat².

A most leközönő Be. eredeti szövege a témához kapcsolódva – röviden – a következő volt: a nyomozó hatóság a nyomozást az ügyész rendelkezése alapján, vagy önállóan végzi [35. § (1) bekezdés]; az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása végett nyomozást végeztet vagy nyomoz [28. § (3) bekezdés]. Az ügyész rendelkezik a nyomozásról, az ügyész utasíthatja a nyomozó hatóságot írja a 165. §. A nyomozás törvényessége feletti felügyelet kifejezést a törvény sehol sem tartalmazta, viszont az ügyészi funkció az akkori ügyészi törvényben (1972. évi V. törvény) benne maradt. Aztán az első Be.-novella (2002. évi I. törvény) visszacsempészte a törvénybe az ügyész nyomozás feletti felügyeleti feladatát azokra az ügyekre, amelyekben a nyomozó hatóság a nyomozást vagy egyes nyomozási cselekményeket önállóan végezte [Be. 28.§ (4) bekezdés], és felsorolta az ügyész nyomozásfelügyeleti jogosítványait.

Az említett dolgozataimban ismeretelméleti alapon, a felügyelet intézményét történelmileg elemezve, a szervezés- és vezetéselmélet segítségével a felügyelet és az irányítás részjogosultságait bemutatva bizonyítottam, hogy az ügyész (az ügyészség) már a korábbi büntetőeljárás törvények hatályakor is – elvileg és a gyakorlatban – valójában a felügyelet címén a nyomozó hatóságok tevékenységét (a nyomozást) irányította. Rendelkezett mindazokkal a jogosítványokkal, amelyek az irányítás jogi (jogszabályalkotás, az utasításadás joga, a konkrét ügyekben való döntés joga, az intézkedések megváltoztatása-

¹ Nyiri Sándor: A nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolata az új büntetőeljárás törvényben. Ügyészek Lapja, 1998/4.

² Nyiri Sándor: Az ügyészség és a nyomozó hatóságok kapcsolata a büntetőeljárásról szóló törvény hatálybalépése után. Belügyi Szemle, 2003/7–8., 56–72. o.

nak joga, az ellenőrzés joga) és nem jogi eszközei közé (a nyomozó hatóságok részére történő tanácsadások, tájékoztatók, útmutatások, konzultációk) tartoznak. Akkor arra a következtetésre jutottam, hogy a Be. nem új elvekre épült, hanem a szóhasználat megváltoztatásával „nevén nevezte a gyermeket”.

A múlthoz kapcsolódva, a témához nem szorosan kötődve engedtessek meg egy megjegyzés. A leköszönő Be. az egész törvényben az ügyésről szólt. (Az ügyészség kifejezés egyetlen helyen fordult elő, amikor is a kizárólagos ügyészségi nyomozás hatáskörébe tartozó ügyeket sorolta fel [29. §].) A Be. egyik „újítása”, hogy az ügyész helyett az ügyészséget használja, kivéve azokat a szabályokat, ahol az adott ügyben eljáró ügyésről rendelkezik. E változást a törvény azzal indokolja, hogy a hazai szervezeti megoldás szerint minden ügyész az ügyészség nevében jár el, amelynek során ügyészi jogokat gyakorol.

A jelen

A mögöttünk lévő évtizedben sok minden történt hazánkban, a politikában, az állam életében, a jogalkotásban is. A leglényegesebb, hogy lett új alkotmánya (alaptörvénye) a köztársaságnak (Magyarországnak). Témánkhoz kapcsolódva az Országgyűlés új törvényt alkotott az ügyészségről (*2011. évi CLXIII. törvény*) és a büntetőeljárásról (*2017. évi XC. törvény*). A következőkben kísérletet teszek a nyomozó hatóságok és az ügyészség kapcsolatának bemutatására az új jogi környezetben, az új szabályok tükrében.

Az alaptörvény a nyomozó hatóságok közül egyedül a rendőrségre tartalmaz rendelkezést. A 46. cikk szerint a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme. A rendőrség működését a kormány irányítja. Ami az ügyészséget illeti, az alaptörvény 29. cikke szerint az ügyészség – egyebek között – üldözi a bűncselekményeket, a legfőbb ügyész és az ügyészség a törvényben meghatározott jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben. A nyomozó hatóságok és az ügyészség működésének szabályai, büntetőeljárási jogosítványai és kötelezettségei a szervezeti törvényekben, a büntetőeljárási törvényben, kormányrendeletekben és más, alacsonyabb szintű jogszabályokban találhatók meg.

A nyomozó hatóságok és az ügyészség együttműködésének színtere értelemszerűen a büntetőeljárás első szakasza, a nyomozás.

A nyomozásnak a büntetőeljárásban kiemelkedő jelentősége van. A nyomozás során derítik fel a bűncselekményt, az elkövetőt, gyűjtik össze a bizonyítási eszközöket. (Ez a nyomozás eljárásjogi fogalma.) A nyomozás kriminalisztikai megközelítése szerint: a nyomozás múltbeli releváns események valóságnak megfelelő rekonstruálása, és az eljárási célok elérésére irányuló sokoldalú szellemi és gyakorlati tevékenység, amely a szükséges és lehetséges tervszerű, tudatos, a vonatkozó eljárási szabályoknak megfelelő végrehajtás útján valósul meg. A nyomozás jelentősége a büntetőeljárásban kiemelkedően fontos. Fontos még akkor is, ha a leköszönő és a hatályos Be. szerint a nyomozás során nem bizonyítás folyik, a bizonyítás színtere a bíróság, mind a bűnösségről, mind a jogkövetkezményekről a végső szó kimondására a bíróság jogosult. A büntetőeljárásban az első szó azonban a nyomozásé. Ahogy *Király Tibor* írja: „*Ha ugyanis a nyomozás során a bűncselekményt, a gyanúsítottat, a bizonyítási eszközöket nem derítik fel, további eljárásra nincs lehetőség, és büntetlenül maradnak bűncselekmények elkövetői, nem történik meg felelősségre vonás.*”³

A nyomozó hatóságok tevékenységét illetően Európában különféle megoldások ismertek. Az egyik szerint a nyomozás ura az ügyész, a másik szerint a nyomozó hatóság önállóan cselekszik. Hazai eljárásjogunk – a most leköszönő Be. is – a nyomozásra köztes megoldást választott. Fő szabályként azt írta elő, hogy az ügyész nyomoztat, az ügyész rendelkezik a nyomozásról. Meghatározta a törvény azokat a jogosítványokat, amelyeket nem adhat (nem delegálhat) a nyomozó hatóságoknak, amelyekhez az ügyész engedélye volt szükséges, amelyekhez az ügyész jóváhagyása kellett, és külön rendelkezett azokról az esetekről, amelyeket a nyomozó hatóság az ügyész rendelkezése alapján önállóan végezhetett. Az ezen kívül eső nyomozási cselekményeket a nyomozó hatóság – az ügyész utólagos ellenőrzése mellett – önállóan végezhetette.

Ezekkel a kérdésekkel azért foglalkoztam érintőlegesen, mert a Be. a nyomozás szabályain jelentős mértékben változtatott.

Az előkészítő eljárás

A Be. elődeitől eltérően önálló részben (kilencedik rész) és kilenc szakaszban (339–347. §) szabályozza a büntetőeljárás önálló részeként az előkészítő el-

³ Király Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 305. o.

járást. Az előkészítő eljárás része, ha úgy tetszik, önálló szakasza a büntető-eljárásnak, de nem része a nyomozásnak. A bűnüldözés tapasztalatai szerint a mindennapi életben előfordulhatnak olyan esetek, gyanút keltő tények, adatok, amelyekből logikai úton arra lehet következtetni, hogy esetleg bűncselekmény történt, de azokból a bűncselekmény gyanúja okszerűen még nem következik. Példával illusztrálva: valaki a legális jövedelmi viszonyaihoz képest kirívó módon, feltűnően költekezik. Logikai következtetéssel feltehető, hogy jogellenesen, esetleg bűnös úton juthatott anyagi javakhoz, de a rendelkezésre álló adatok ezt a következtetést még nem támasztják alá. Az adatok, tények tisztázását szolgálja a büntetőeljárás előkészítő szakasza. Az előkészítő eljárás célja annak megállapítása, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e [Be. 340. § (1) bekezdés]. Példánknál maradva az előkészítő eljárás során kiderülhet, hogy emberünk szerencsejátékkal, legálisan jutott jelentős összeghez, de kiderülhet annak ellenkezője is, jelesül az, hogy bűnbeesés útján tett szert rá.

Előkészítő eljárást fő szabályként a büntetőeljárás lefolytatására hatáskörrel felruházott ügyészség vagy nyomozó hatóság folytathat. Célszerűségi szempontból, a közélet tisztaságára, valamint a közrend és közbiztonság zavartalan érdekére figyelemmel a törvény lehetővé teszi, hogy a hatáskörébe utalt ügyekben előkészítő eljárást folytasson a rendőrség nem nyomozó hatósági szerve, a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a Terrorelhárítási Központ is. Az előkészítő eljárást a felsorolt hatóságok önállóan, a nyomozó hatóságok, a Nemzeti Védelmi Szolgálat és a TEK az ügyészség külső felügyelete mellett végzik.

A törvény szabályozza, hogy előkészítő eljárás mikor indítható. A 340. § (3) bekezdése szerint előkészítő eljárást

- a szerv hivatalból tudomására jutott;
- a feljelentés elutasítását követően a feljelentésbe foglalt; vagy
- az ügyészségről, a rendőrségről, a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról vagy a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény alapján végzett titkos információgyűjtést folytató szerv kezdeményezésében foglalt információk alapján lehet elrendelni.

Az előkészítő eljárás annak megszüntetésével – bűncselekmény gyanúja nem állapítható meg – vagy a nyomozás elrendelésével – a bűncselekmény gyanúja megállapítható – zárul. A megszüntetés esetére a törvény eljárási szankciót ír elő, ugyanis az előkészítő eljárás megszüntetése esetén az annak során

beszerzett adatok büntetőeljárásban bizonyítékként nem használhatók fel [346. § (2) bekezdés].

A törvény meghatározza azokat a leplezett eszközöket, amelyeket az előkészítő eljárás során a hatóságok alkalmazhatnak (341. és 342. §). Ezek:

- titkosan együttműködő személyt vehet igénybe;
- az eljárás valódi céljának titokban tartásával a bűncselekményre vonatkozó információt gyűjthet, ellenőrizhet;
- fizetési műveleteket megfigyelhet;
- fizetési művelet teljesítését felfüggesztheti;
- fedett nyomozót alkalmazhat;
- bírói engedélyhez kötött leplezett eszközt alkalmazhat;
- a törvényben felsorolt szervektől – a törvény 23 ilyen szervet sorol fel – adatszolgáltatást kérhet.

Az előkészítő eljárás tartamát a törvény meghatározza. Abban az esetben, ha az eljárás öt évet meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény miatt folyik, ez az idő legfeljebb kilenc, egyéb esetekben hat hónapig tarthat.

Az említett törvényi előírások betartása a későbbi bizonyítás szempontjából kiemelten fontos. A büntetőeljárásban csak azokat a bizonyítási eszközöket lehet felhasználni, amelyeket az előkészítő eljárást végző hatóság, a jogszabályban meghatározott feladatának ellátása során, a nyomozás megindítása előtt készített, illetve szerzett be [167. § (2) bekezdés].

Mint ahogy említettem, az előkészítő eljárás az ügyész felügyelete mellett zajlik. Ezért a törvény előírja, hogy az előkészítő eljárást folytató hatóság az illetékes ügyészséget 24 órán belül tájékoztatni köteles az eljárás szükségességét megalapozó adatokról, az alkalmazni kívánt leplezett eszközökről és a tervezett eljárási cselekményekről. Az eljárás során kéthavonta tájékoztatni köteles az ügyészséget a beszerzett adatokról, igény esetén az iratok bemutatására kötelezhető. Az előkészítő eljárás során a nyomozásra vonatkozó rendelkezéseket, köztük az ügyészségi felügyeletre vonatkozókat is megfelelően alkalmazni kell.

A nyomozás

A korábbi büntetőeljárási törvények a nyomozásra vonatkozó fejezetet azzal kezdték, hogy meghatározták a nyomozás célját. Az 1989. évi Be. szerint a nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét,

fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e [164. § (2) bekezdés]. A következő szakasz pedig az ügyész és a nyomozó hatóság kapcsolatáról rendelkezett.

Az új Be. mellőzte a nyomozás céljának meghatározását, a nyomozásra vonatkozó alapvető rendelkezések között azt rögzíti, hogy a nyomozás felderítésből és vizsgálatból áll [348. § (2) bekezdés]. A (3) bekezdés leírja a felderítés célját: a felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A (4) bekezdés szerint a vizsgálat során – szükség esetén bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének kérdésében (az eljárás megszüntetése vagy vádemelés). Ismeretelméleti alapon a felderítés és vizsgálat is a megismerés folyamatába tartozó tevékenység. Kriminálisztikai megközelítésben a felderítés a tényállás megállapítását és az eljárás sikeres lefolytatását szolgáló, biztosító adatgyűjtő tevékenység, míg a vizsgálat során a felderítés során beszerzett tényeknek, adatoknak az anyagi és eljárásjog szempontjából releváns tények adott eljárásra vonatkozó normák szerint megkövetelt igazolása.

Az ügyészség és a nyomozó hatóságok kapcsolatát illetően a Be. nyomozásra vonatkozó fejezete nem tartalmaz rendelkezést. A két bűnüldözési szerv kapcsolatáról a Be. ügyészségre vonatkozó IV. fejezetében és az ügyészségről szóló törvényben olvashatunk. E szerint:

Az ügyészség felügyeli a felderítés törvényességét, valamint irányítja a vizsgálatot [25. § (2) bekezdés].

Az ügyészség felügyeleti jogkörében:

- a nyomozást vagy a feljelentés kiegészítését a nyomozó hatóság önálló eljárásra utalhatja;
- a nyomozó hatóság eljárásának törvényességét ellenőrzi;
- a nyomozó hatóság törvénysértő határozatát hatályon kívül helyezheti;
- megállapíthatja, hogy a nyomozó hatóság az eljárási cselekményt törvénysértően végezte el vagy törvénysértő intézkedést tett;
- a megállapított törvénysértés orvoslására a nyomozó hatóságot felhívhatja;
- a törvényben meghatározott esetekben eljárási cselekmény elvégzését vagy határozat meghozatalát engedélyezi;
- a nyomozó hatóság határozta, valamint a gyanúsítás ellen bejelentett panaszt elbírálja;

- az eljárás elhúzódása miatt a nyomozó hatósággal szemben bejelentett panaszt elbírálja;
- eljárási cselekményeknél jelen lehet, a nyomozás iratainak bemutatását kérheti [26. § (2) bekezdés].

Az ügyészség irányítási jogkörében:

- megteheti a felügyeleti jogkörben biztosított intézkedéseket;
- a nyomozó hatóságot eljárási cselekmény elvégzésére utasíthatja;
- eljárási cselekmény elvégzését megtilthatja;
- a nyomozó hatóság határozatát megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti;
- a nyomozó hatóságot határozat hozatalára utasíthatja;
- a nyomozó hatóságot az ügyészség határozatainak előkészítésére utasíthatja;
- az eljárási cselekmény elvégzését vagy határozat meghozatalát előzetes jóváhagyáshoz kötheti;
- a nyomozó hatóságot beszámolásra kötelezheti [26. § (3) bekezdés].

Az ügyészség bármely ügyben magához vonhatja a nyomozást [26. § (5) bekezdés].

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény szerint az ügyészség felügyel arra, hogy a nyomozó hatóság az önállóan végzett nyomozást a törvény rendelkezéseit megtartva végezze (nyomozás feletti felügyelet), és a törvényben meghatározott jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben [2. § (1) bekezdés b) és c) pontja és a 7. § (1) bekezdés b) pontja].

Az ügyész a vádemelés feltételeinek megállapítása érdekében

- nyomozást végeztet;
- felügyeli a nyomozó hatóság önálló nyomozását;
- a büntetőeljárás hatékony és a lehető leggyorsabb lefolytatása érdekében rendelkezik az ügyről, a nyomozás elvégzendő feladatairól;
- a nyomozásfelügyelet keretében az ügyész a törvényben meghatározott jogkörei felhasználásával minden szükséges intézkedést megtesz annak érdekében, hogy a nyomozó hatóság az önállóan végzett nyomozást törvényesen, az emberi jogok tiszteletben tartásával a vádemelés kérdésében történő döntésre alkalmas módon teljesítse;
- megvizsgálja és megváltoztathatja a nyomozó hatóság határozatait és a nyomozás során tett intézkedéseit, az esetleges jogsértés kiküszöbölése iránt haladéktalanul intézkedik;

- a nyomozó hatóságot a nyomozással kapcsolatban utasíthatja és utasításainak végrehajtását ellenőrizheti;
- elbírálja a nyomozás során előterjesztett a feladatkörébe tartozó jogorvoslati kérelmeket;
- gondoskodik arról, hogy a nyomozás során a büntetőeljárás résztvevőinek jogai érvényesüljenek [17. § (1) és (4) bekezdés].

Az ügyészségről szóló törvény az ügyészség és a nyomozó hatóság kapcsolatát illetően – a Be.-től eltérően – nem választja el az ügyészség nyomozás-irányítási és -felügyeleti jogosítványait, azok keverve jelennek meg a törvényben. Ezzel összefüggésben egy megjegyzés: az 1998-as Be. az ügyészségnek a nyomozás irányításával és felügyeletével összefüggően egy lényeges, hatékony jogot biztosított, ugyanis az ügyész rendelkezett a nyomozásról [165. § (1) bekezdése]. Az új Be.-be ez a jogosítvány már nem került be, ennek oka ismeretlen. Az ügyészségről szóló törvényben viszont szerepel, tehát az ügyészség változatlanul rendelkezik a nyomozásról.

Irányítás, felügyelet, ellenőrzés

Az irányítás, a felügyelet és az ellenőrzés egymásra épülő, egymást kiegészítő, szorosan a vezetéshez kapcsolódó fogalmak. A fogalmakkal az igazgatástudomány foglalkozik. Közös bennük az, hogy a vezetés, az irányítás, a felügyelet és az ellenőrzés a szervezetek eredményes működésére irányul. Természetesen a fogalmak között különbségek is találhatók.

Az irányítás a felsőbb fokozatú szerv által az alsóbb fokozatú szerv irányába kifejtett vezetői tevékenység, amelynek hatása a közvetlen vezetésen keresztül jut el az irányított szervezethez. Az irányító az irányított szervezeten kívül, fölötte áll. Az irányító az irányított szervezetre alapvető befolyást gyakorol. Az államszervezeten belüli irányítás esetén az irányítás közjogi jogosítványok alapján folyik. Az irányítást az irányító szerv csakis a jogszabályokban meghatározott hatáskörének keretében gyakorolhatja. Irányítási eszközei felölelik az állami szervezés teljes eszköztárát. Az irányításnak jogi és nem jogi eszközei vannak.

A legfontosabb jogi eszközök:

- az irányító szerv jogszabályokban kötelező magatartási szabályokat hozhat az irányított szervezet számára;
- az utasításadási joga alapján kötelezettséget ír elő, módosít vagy megszüntet;

- felülvizsgálja az irányított szervezet aktusait, határozatait, intézkedéseit;
- végzi az irányított szervezet ellenőrzését.

Az irányítás legfontosabb nem jogi eszközei a feladatok megmagyarázása, útmutatás, tájékoztatás, tanácsadás, gyakorlati segítségnyújtás a munka végzéséhez.

A felügyeletet illetően általánosan elfogadott, hogy a felügyeleten a közvetlen fölérendelt szervnek az alárendelt szervvel szemben érvényesülő operatív, ellenőrző, felelősségre vonó és segítő tevékenységét értjük. Ugyanakkor megkülönböztetjük a szakfelügyeletet, amelyen a saját ágazaton kívül elvi, szakszerűségi, magasabb, nem operatív irányító, ellenőrző és a felügyelt szerv működéséért való közvetlen felelősséget magában nem foglaló tevékenységet értjük.⁴ A felügyeletet az irányítási jogkörrel az ügynevezett rendelkezési jogkör hiánya különbözteti meg. Rendelkezési jogoknak azok a jogosítványok tekinthetők, amelyekkel döntően lehet befolyásolni az irányított szervezet lényeges viszonyait, és kötelezni lehet valamilyen tevékenységre. Ilyen rendelkezési jogok az irányítás jogi eszközeinél felsorolt utasítási és felülvizsgálati jogok.

Az ellenőrzés – az irányítás egyik eszközeként – feltárja azt, hogy a döntések mennyire valósulnak meg, illetve, ha nem, akkor mi lehet ennek oka, nem kell-e a döntést, a döntéseket helyesbíteni, vagy esetleg újakat hozni.⁵ Az ellenőrzés fajtái: hierarchikus és hierarchián kívüli ellenőrzés.

Az ügyészség és a nyomozó hatóságok kapcsolatának kérdése ürügyén, az irányítási, a felügyeleti és az ellenőrzési jogosítványokat illetően kicsit bővebben kívánok foglalkozni az ügyészség (a legfőbb ügyész) jogosítványával. Nevezetesen azzal, hogy jogszabályokban kötelező magatartási szabályokat hozhat az irányított szervezetek – a nyomozó hatóságok – számára. Ehhez fel kell lapozni és össze kell vetni a korábbi büntetőeljárás törvények és a mostani Be. felhatalmazó rendelkezéseit. (Megjegyzem: lehet, az én hibám, de több évtizedes pályám során még nem találkoztam azzal, hogy bárki is valamelyik törvény felhatalmazó rendelkezését elemezte volna.) Témánkhoz visszatérve: a korábbi büntetőeljárás törvények emberemlékezet óta úgy rendelkeztek, hogy a nyomozó hatóságokat irányító miniszterek – egykor a belügyminiszter és a pénzügyminiszter – az irányító intézkedéseiket a legfőbb ügyésszel egyetértésben adják ki. Az 1998-as Be. 604. § (3) bekezdésének eredeti szövege szerint fel-

⁴ Szabó Imre – Nagy Lajos (szerk.): Állam- és jogtudományi enciklopédia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980, 181. o.

⁵ Papp Judit: A közigazgatási jog alapja. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1996, 82. o.

hatalmazást kap a belügyminiszter, illetőleg a pénzügyminiszter, hogy az igazságügy-miniszterrel együttesen, a legfőbb ügyésszel egyetértésben, rendeletben szabályozza az irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályait, köztük a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályait, a büntetőeljárás nyomozási szakaszában a sajtónak adandó tájékoztatás részletes szabályait. A (4) bekezdés szerint a honvédelmi miniszter és a fegyveres szervet irányító miniszter, a (6) bekezdés szerint az egészségügyi, szociális és családügyi miniszter kapott felhatalmazást arra, hogy a büntetőeljárás nyomozással összefüggő kérdéseit a legfőbb ügyésszel egyetértésben, rendeletben szabályozza. Így került be a hazai jogtárba a legfőbb ügyész egyetértésével kiadott 23/2003. (VI. 24.) BM–IM, a 26/2003. (VI. 26.) BM–IM, az 1/2004. (I. 9.) BM–IM, a 17/2003. MeHVM–IM (VII. 1.) PM–IM, a 30/2004. (VI. 9.) PM–IM, a 46/2002. (X. 2.) HM–BM–IM–MeHVM, a 19/2003. (V. 8.) HM–IM, a 25/2003. (VI. 24.) BM–IM, a 7/2003. (V. 27.), a 26/2003. (V. 16.) ESZCSM–GYISM együttes rendelet és a 16/2003. (V. 20.) IM rendelet. (Ezek a rendeletek az új Be. hatálybalépéséig érvényben voltak!) A legfőbb ügyész egyetértése nélkül tehát a miniszter nem adhatott ki rendeletet. A legfőbb ügyész tehát – igaz, csak egyetértőként – jogszabályban kötelező magatartási szabályokat hozhatott az irányított szervezetek – a nyomozó hatóságok – számára. Az évek múltával aztán valamelyik Be.-novella kioperálta a törvényből a legfőbb ügyész jogalkotással kapcsolatos egyetértési jogát, és helyébe az igazságügyért felelős miniszter egyetértési jogát vezette be [1998. évi Be. módosított 604. § (3) bekezdése és (4) bekezdésének a) és b) pontjai]. Sőt a 604. § (4) bekezdés c) pontja az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi statisztikai rendszer szabályainak, valamint az adatgyűjtés és -feldolgozás részletes szabályainak kiadásához sem igényelte a legfőbb ügyész egyetértését, azt kizárólag a rendészetért felelős miniszter feladatává tette. (Feltehető a kérdés, hogy vajon mi köze van az igazságügyért felelős miniszternek a nyomozásokhoz, különösen akkor, amikor az alaptörvény az ügyészség feladatává teszi a bűnüldözést. Továbbá feltehető az a kérdés is, hogy a belügyminiszter a bűnügyi statisztikát, az adatgyűjtést és -feldolgozást illetően milyen jogon rendelkezhet önállóan – a legfőbb ügyész egyetértése nélkül – az ügyészségre is kiterjedő hatállyal. A választ az olvasóra bízom.) Ezzel a törvény jelentős mértékben csorbította az ügyészség – a legfőbb ügyész – nyomozással összefüggő irányítási jogkörét.

Az új Be. felhatalmazó rendelkezéseiben (866. §) a büntetőeljárás nyomozási szakaszára vonatkozó megalkotandó jogszabályok között változatlanul nem található a legfőbb ügyész egyetértési joga. A törvény ráadásul „emeli a

tétet” azzal, hogy a kormányt hatalmazza fel az előkészítő eljárás lefolytatásának, a leplezett eszközök alkalmazása indítványozásának, illetve engedélyezésének, a nyomozó hatóságok nyomozásának, valamint az ügyészségi nyomozás során az ügyészség és a nyomozó hatóságok együttműködésének szabályait [866. § (1) bekezdés b) pontja rendeletben szabályozza]. Senki ne gondolja, hogy jogalkotót vezetéselméleti kérdések vezérelték e felhatalmazás megadásánál. Az igaz, hogy az alaptörvény szerint a nyomozó hatóságokat – a rendészeti szerveket – a kormány irányítja, s e jogkörében felhatalmazható a rájuk vonatkozó jogszabályok kiadására. Viszont az is igaz, hogy az ágazati törvények szerint a nyomozó hatóságokat – a rendészeti szerveket – az illetékes miniszterek (a belügy- és a pénzügyminiszter) irányítják, és törvényi felhatalmazás alapján ők is jogosultak jogszabály kiadására. Az jogszabályi irányítás szintjével a törvény indokolása szerint az volt a gond, hogy a nyomozó hatóságokat irányító két miniszteri rendelet párhuzamos rendelkezéseket tartalmaz. Az indokolás is elismeri, hogy a felhatalmazó rendelkezésben felsorolt kérdések a miniszterek hatáskörébe tartoznak, azonban mindössze az egységes szabályozás indokolja a kormányrendelet-szintű szabályozást. Az elméleti gondot viszont az jelenti, hogy a kormányrendelet kiadásával a nyomozást illetően beleszólhat az ügyészség irányításába, amire a törvények nem hatalmazták fel. A hatalmi ágak megosztása vonatkozásában az ügyészség alaptörvényben és más törvényekben megfogalmazott feladatainak érvényesülése tekintetében a kényelmi szempontok helyett indokolt (elegánsabb) lett volna a legfőbb ügyész egyetértésével kiadásra kerülő miniszteri rendeleti szintű szabályozásra felhatalmazást adni.

A törvény [866. § (3) bekezdés a) és c) pontjai] a rendészetért felelős minisztert hatalmazza fel arra, hogy az igazságügyért felelős miniszterrel egyetértésben szabályozza az irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok hatáskörét és illetékességét, valamint önállóan az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi statisztikai rendszer szabályait, valamint az adatgyűjtés és -feldolgozás részletes szabályait. A jogalkotó ezekben az esetekben is elfeledkezett a legfőbb ügyész egyetértéséről.

Ennek kivédésére – az ügyészség jogainak, feladatainak biztosítása érdekében – az ügyészségnek (a legfőbb ügyésznek) egyetlen lehetősége van. Az alaptörvény és a törvények szerint a legfőbb ügyész ugyanis aktív részese lehet a jogalkotásnak:

- a legfőbb ügyész jogszabály tervezetéről – kivéve az önkormányzati rendelet tervezetét – véleményt nyilváníthat, az ügyészség jogállását, feladatkörét érintő jogszabályok tervezetéről véleményt nyilvánít [az ügyészségről

- szóló 2011. évi CLXIII. törvény 11. § (2) bekezdés f) pontja] (az önkormányzati testületek rendeleteinek tervezeteiről – felkérésre – a helyi ügyészségek nyilváníthatnak véleményt);
- törvény kezdeményezésére, illetve rendelet és közjogi szervezetszabályozó eszköz kibocsátására jogosult szervnél jogszabály, illetve közjogi szervezetszabályozó eszköz alkotását, módosítását vagy hatályon kívül helyezését kezdeményezheti [Ütv. 11. § (2) bekezdés g) pontja];
 - kezdeményezheti az Alkotmánybíróságnál jogszabálynak az alaptörvénnyel való összhangja vizsgálatát [alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés e) pontja; Ütv. 11. § (2) bekezdés i) pontja];
 - jogegységi eljárást kezdeményezhet a Kúria előtt [Ütv. 11. § (2) bekezdés d) pontja].

Az ügyészség belső rendje biztosítja területi ügyészségeknek, s ezen keresztül bármelyik ügyésznek, hogy az indokok megjelölésével előterjesztést tegyenek a legfőbb ügyésznek arra, hogy éljen a törvényben biztosított jogával.

Nem igényel különösebb indokolást az, hogy a legfőbb ügyész egyetértésével vagy véleményének meghallgatásával kiadott jogszabály között óriási a különbség. Egyetértés hiányában ugyanis nincs jogszabály, a véleményt pedig vagy meghallgatják, vagy nem.

Összegzés

Dolgozatomban azt kívántam bizonyítani, hogy az ügyészség az új Be. szerint is irányítja a nyomozó hatóságok tevékenységét, a nyomozást (a felderítést és a vizsgálatot) és rendelkezik a nyomozásról.

ERDŐS ÁKOS

Elhárító mechanizmusok a rendészeti szervek működésében

„A természetben minden valamiféle egyensúly felé tart, így például amikor egy növényfogyasztó rovar mértéktelenül elszaporodik, hatására a növényi táplálék mennyisége annyira lecsökken, hogy nem tudja eltartani a földuzzadt rovarpopulációt, így az ismét lepad – és kezdődhet előlről az egész fogyasztó-táplálék ciklus.”¹

A mindennapi szóhasználatban egyáltalán nem hat idegenként bizonyos tárgyak, fogalmak vagy más élettelen materiák perszonifikációja.

Így például amikor azt mondjuk, hogy Magyarország védelmezi állampolgárait² vagy hogy támogatja a gyermekvállalást³, tulajdonképpen egy fogalmat ruházunk fel emberi tulajdonságokkal. Hasonlóképp, amikor azt állítjuk, hogy az ügyészség képviseli a közvédelmet⁴ vagy hogy a rendőrség rendészeti feladatokat lát el.⁵

Mindamellett mindezek senkiben nem keltik az értelmetlenség érzését, hiszen az embert jellemzi egy sor specifikus faji tulajdonság, amely lehetővé teszi számára, hogy értelmezzen egy fogalmat, s legyen képes ahhoz többletjelentést és funkciót társítani. Ilyen a szimbolikus gondolkodás képessége is. Ahogy Mircea Eliade megfogalmazta: *„A szimbolikus gondolkodás nem csak a gyermekek, a költők vagy az elmebetegek privilégiuma: az ember alapvető sajátja, korábbi, mint a nyelv és a következtető gondolkodás.”*⁶

Másfelől viszont úgy vélem, hogy az iménti példákban említettek esetén e képzettársításra minden indok megvan. Hiszen, miképpen az állam működése közvetlenül, az állami szervek tevékenysége révén válik érzékelhetővé⁷, úgy ezek az intézmények a hétköznapiakban, a bennük dolgozó emberek aktív cselekvése által válnak kézzelfoghatóvá.

1 Gail Hudson – Jane Goodall: A remény magvai. Libri Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 44. o.

2 Magyarország Alaptörvénye, G) cikk 2) bek.

3 Uo. L) cikk 2) bek.

4 Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény 1. § (1) bek.

5 A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 1. § (2) bek. 4. pont.

6 Mircea Eliade: Images and Symbols: Studies in Religious Symbolism. Princeton University Press, New Jersey, 1991, p. 12.

7 Erdős Ákos: Felelősség a rendvédelemben, múltban és jelenben. Rendvédelmi Füzetek, 2012/1., 45. o.

Mindezek alapján két dolgot feltételezhetünk. Egyrészt, hogy az ember életére és az őt körülvevő környezetre úgy kell tekintenünk, mint egymással rendkívül szoros kapcsolatban álló, egymásra jelentős hatást gyakorló bonyolult rendszerekre. E rendszerszerű megközelítés és annak sajátosságai pedig a rendészeti szervekre éppúgy vonatkoznak, hiszen azok valójában az emberek együttműködése nyomán válnak a valóságban érzékelhetővé.

Másrészt pedig úgy gondolom, hogy e rendszerek – azok kölcsönhatása révén – tulajdonságaikból örökítenek egymásra. Azaz a kapcsolatban álló rendszerek egyes jellemzői – ha nem is egy az egyben, de – megjelenhetnek egymásban. E megállapítást igazolják azok a szervezetpszichológia területén született tudományos eredmények, amelyek szerint a különböző intézményeket jellemző szervezeti kultúra sajátosságai hatást gyakorolnak a szervezet minden – régi és új – tagjára⁸, másfelől azonban az egyének, s az általuk képviselt értékek is egyértelmű befolyással bírnak a már élő szervezeti kultúrára.⁹

A továbbiakban a rendészeti szervek példáján keresztül kívánom bemutatni, miként jelenhetnek meg egy intézmény működésében az olyan, alapvetően emberi tulajdonságok, mint az elhárító mechanizmusok.

Elöljáróban azonban szeretném megjegyezni, hogy a tanulmány a legtöbb esetben a rendőrség példáján keresztül vizsgálja az elhárító mechanizmusok megjelenését. Ez nem azt jelenti, hogy a rendészet fogalmát kizárólag a rendőrség intézményével azonosítom. Hiszen a rendészet, ahogy *Finszter Géza* is fogalmaz: „*a közigazgatásnak az a területe, amely a legitim fizikai erőszak-monopólium birtokában a jogellenes emberi magatartásoktól óvja a közrendet és a közbiztonságot*”¹⁰. Ebből pedig egyenesen következik, hogy a rendészet intézményi rendszerének a rendőrség csupán része, az olyan más rendészeti szervek mellett (például Nemzeti Adó- és Vámhivatal, büntetés-végrehajtási szervezet), amelyeknek szintén birtokában vannak az említett jogosultságok.¹¹ A rendőrség példaként való alkalmazása tehát nem zárja ki, hogy a vizsgált jelenség más rendészeti szervek esetében ne lehetne éppúgy igaz.

8 Faragó Klára: Siker és kockázatvállalás a szervezetekben. Tudományos Közlemények, 2008/19., 70. o.; Lehoczky Mária: Tudásorientált szervezeti kultúra és az együttműködő légkör. Szakmai Füzetek, 2007/20., 41. o.

9 Karácsonyi András: A leadership, a szervezeti kultúra és a kapcsolatuk jellegzetességei a magyar szervezetek esetében. PhD-értekezés. Kézirat. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2006, 69. o.

10 Finszter Géza: A változó rendészet és rendészettudomány. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 5. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

11 Erdős Ákos: A rendészeti elsősegélynyújtás alapjai: definíciók, funkciók, célok. Belügyi Szemle, 2017/9., 137. o.

Az ember és a rendészeti szerv mint egymásra ható rendszerek

George Engel szerint „*A sejtek, a szervek, az egyén, a család egyaránt a szervezetek olyan integrált, komplex létezését jelzik, amely egy magas fokú összehangoltságot feltételez*”¹². Egyszóval az egyén, testi és szellemi valójában egyaránt, csupán valamiféle rendszerelvűség szem előtt tartásával vizsgálható objektíven. Tulajdonképpen e gondolkodás vezetett az úgynevezett bio-, pszichoszociális és spirituális emberkép megalkotásához is¹³, amelyben a fizikai teremtmény biológiai és pszichés adottságai mellett megjelenik a környezet mint befolyásoló tényező.

Az effajta tudományos megközelítés nagyrészt a magyar származású, osztrák biológusnak, Ludwig von Bertalanffynak köszönhető, aki az általános rendszerelmélet (*General System Theory*) megalkotásával új utakat nyitott a további kutatások számára.

„*Az általános rendszerelmélet megnevezés talán kissé félrevezető, hiszen a kifejezés alapvetően arra utal, hogy »miképp gondoljunk« és »hogyan vizsgáljuk« a komplex rendszereket*” – olvasható Debora Hammond 2003-as munkájában¹⁴.

Az elmélet alapjait, és az általa közvetített szemléletet számos kutató és tudós alkalmazta saját területén. Maga Bertalanffy az Amerikai Pszichiátriai Egyesület 1967-es éves találkozóján meg is jegyezte: „*Napjainkban annyi szó esik a rendszerekről, rendszertechnikai és rendszerszemléletű megközelítésekről a legkülönbözőbb problémák kapcsán, a pszichológiától a politikáig, hogy már e kifejezést is az elcsépelet szólammá válás fenyegeti...*”¹⁵

Ennek ellenére a különböző tudományterületeken alkalmazott rendszer-szemlélet addig ismeretlen lehetőségeket adott a problémák értelmezésére és megoldására. Talcott Parsons volt az, aki az 1940-es években már a társadalomtudományok területén is vizsgálni kezdte e megközelítés alkalmazhatóságát.

12 George L. Engel: The Clinical Application of the Biopsychosocial Model. The American Journal of Psychiatry, vol. 137, no. 5, 1980, p. 536.

13 Daniel P. Sulmasy: A Biopsychosocial-Spiritual Model for the Care of Patients at the End of Life. The Gerontologist, vol. 3, no. 42, 2002, p. 24.

14 Debora Hammond: The Science of Synthesis: Exploring the Social Implications of General System Theory. University Press of Colorado, Colorado, 2003, p. 104.

15 Ludwig von Bertalanffy: General System Theory and Psychiatry – An Overview. In: William Gray – Frederick J. Duhl – Nicolas D. Rizzo (eds.): General System Theory and Psychiatry. Little, Brown and Company, Boston, 1969, p. 33.

gát. 1951-es munkájában a társadalmat mint rendszert értelmezi, amelyben az egyes funkcionális egységek alrendszerként vannak jelen.¹⁶

E téma szempontjából Parsons munkája azért kivételes jelentőségű, mert ha a társadalom egy működő rendszernek tekinthető, amelyben annak tagjai, valamint intézményesített egységei alrendszerként működnek, akkor feltehetően ezek az alrendszerek is kapcsolatban állnak egymással.

Az alrendszerek vizsgálata, illetve értékelése több szemlélettel elvégezhető (például holisztikus, funkcionalista, mélyreható).¹⁷ *John Urry – Herbert Spencerre* utalva – a társadalmi szervezetet az emberi testhez hasonlítja, amelyben annak egyes részei, a funkciók alapján differenciált szervekhez hasonlóan, alkotják magát a működő társadalmat.¹⁸

Így az olyan társadalmi jelenségek és fogalmak, mint a korábban említett ügyészség, vagy akár a rendészeti szervek egyaránt működő alrendszereként foghatók fel. Véleményem szerint pedig a rendészeti szervek mint a társadalom alrendszerei hatást gyakorolnak a társadalom más alrendszereire, így más intézményekre, szervezetekre, az egyének kisebb-nagyobb csoportjára, és magára a szintén rendszerszerűen működő egyénre is.

Az elhárító mechanizmusok megjelenése a rendészeti szerveknél

Az előbbiek alapján joggal állíthatom, hogy a rendészeti szerveket is egy olyan rendszernek tekinthetjük, amelyben a dolgozók alrendszereként működnek. Az egyes dolgozók működése pedig hatást gyakorol a teljes rendszer (a rendészeti szerv) tulajdonságaira. E megállapítást támasztja alá *Szakál Ferenc*nek a rendszerről alkotott értelmezése is. Szerinte ugyanis a rendszer olyan sajátos tulajdonságokkal felruházott elemek integrált egysége, amelyben az elemek egymással kölcsönhatásban az egész rendszerre jellemző új tulajdonságot, eredményt vagy tárgyi jellegű objektumot hoznak létre.¹⁹

¹⁶ Parsons Talcott: *The Social System*. Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1951

¹⁷ Goda Pál: Új rendszerszemléletű feltárási módszer a vidéki területek fejlesztésében. Doktori (PhD) értekezés. Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő, 2012, 24. o.

¹⁸ John Urry: *Sociology Beyond Societies: Mobilities for Twenty-first Century*. Routledge, Taylor and Francis Group, London–New York, 2000, p. 23.

¹⁹ Szakál Ferenc: A vállalat, mint gazdasági rendszer. In: Buzás Gyula – Nemessályi Zsolt – Székely Csaba (szerk.): *Mezőgazdasági üzemtan I. Mezőgazdaság Szaktudás Kiadó, Budapest, 2000. Idézi: Goda Pál: i. m. 15. o.*

Egy rendszer tehát nem írható le, nem jellemezhető önmagában az egyes elemek tulajdonságai által, de úgy vélem, hogy azok a jellemzők, amelyek az alrendszerek legtöbbszörében (kiváltképp, ha mindegyikben) jelen vannak, azok valamilyen formában a rendszer egészének sajátosságaiban is megjelenhetnek.

Tekintve, hogy a rendészeti szervek olyan rendszerek, amelyekben a különböző alrendszereket a benne dolgozó emberek csoportjai és az egyes személyek adják, az ő tulajdonságaik hatással vannak az intézményi jellemzőkre. Mindezek alapján úgy vélem, hogy a rendészeti szervek esetében megvan a létjogosultsága annak, hogy működésükben olyan emberi tulajdonságok létezését vizsgáljuk, mint az elhárító mechanizmusok.

Az elhárító mechanizmusok mint pszichés jelenségek egyértelműen emberi sajátosságok, hiszen azok létezése a szorongás jelenségéhez köthető. *Sigmund Freud* szerint a szorongás „székhelye” az ego.²⁰ Az ego pedig a tudattal bíró élőlény specialitása, s nem az élettelen materiális vagy fogalmaké. A korábban megfogalmazottak azonban arra engednek következtetni, hogy a rendészeti szervek működésében – azok tagjainak mint alrendszereinek sajátosságai révén – szintén megfigyelhetők az emberéhez hasonló védekező mechanizmusok.

A psziché által alkalmazott elhárító mechanizmusok rendszerét – apja, *Sigmund Freud* munkássága nyomán – *Anna Freud* 1936-ban dolgozta ki.²¹ Ő és más egopszichológusok, tovább munkálva *Sigmund Freud* elméletét, számos elhárító mechanizmus működésére hívták fel a figyelmet.

Az énvédő vagy elhárító mechanizmusok lényegüket tekintve első megítélésre aligha különböznek a puszta hazugságtól. Ugyanakkor nagyon fontos azt leszögezni, hogy ezek a védekező mechanizmusok nem a tudatos működés következményei, így nem azonosíthatók a hazugsággal. *Bolyki László* szerint „Az elhárító mechanizmusok abban segítenek minket, hogy jó véleményünk lehessen és maradjon önmagunkról anélkül, hogy a nyilvánvaló tények egy picit is megzavarnák önigazságból fakadó rendíthetetlen nyugalunkat. A lélek mindezt nem azért teszi, mert gonosz, vagy mert élvezné, hogy hazudik, hanem hogy egyensúlyban maradjon, hogy valamiképpen elfogadhatónak és szerethetőnek érezhesse magát.”²² Ezt az egyensúlyt tagadja filozófiai értelemben *Nietzsche*, amikor „a metafizika lényeglehetőségének

20 Lyndsey Stonebridge: *The Writing of Anxiety: Imagining Wartime in Mid-Century British Culture*. Palgrave MacMillan, London, 2007, p. 6.

21 Anna Freud: *Das Ich und die Abwehrmechanismen*. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Wien, 1936, S. 44.

22 Bolyki László: *Kegyelem és kalmárszellem*. Álomgyár Kiadó, Budapest, 2013

felfüggesztésével, az önreflexióban betöltött funkciójának elvitatásával”²³ ezt a biztonságot, a tudat eme „komfortját” tünteti el a világból.

A továbbiakban – tekintettel a terjedelmi korlátokra – az elhárító mechanizmusok közül csupán néhánynak a működését vizsgálom a rendészeti szervek mint intézmények esetében.²⁴ Úgy vélem, hogy ez is elegendő ahhoz, hogy bizonyítsam e tanulmány azon feltevését, miszerint a rendészeti intézmények működésében jelen lehetnek olyan alapvetően emberi sajátosságok, mint az énvédő mechanizmusok. A további vizsgálatra kiválasztott elhárító mechanizmusok pedig a következők: *elfojtás, projekció, reakcióképzés, tagadás, racionalizáció és regresszió*.

Az elfojtás

A szakirodalom több képviselője az elfojtást a pszichoanalízis és az elhárító mechanizmusok alapkövének tekinti²⁵. Jeffrey Nevid szerint „*A represszió lehetővé teszi az egyén számára, hogy kívülről nyugodtnak és kiegyensúlyozottnak mutakozzék, annak ellenére, hogy tudat alatt egyébként mély gyűlölet vagy vad késztetések gyötrik*”²⁶. Míg maga Sigmund Freud úgy fogalmazott, hogy „*Az elfojtás lényege valaminek a tudatostól való elfordításában és távoltartásában rejlik*”²⁷.

Egy rendészeti szerv működése során akkor alkalmazhat elfojtást, ha olyan eseménnyel kerül szembe, amellyel nem képes hatékonyan megküzdeni, de nem is hajlandó szembesülni vele. A represszió működtetéséhez rendkívül sok tudattalan energiára van szükség. Az elfojtott gondolatok ezért néha túlcsordulhatnak, és a felszínre törhetnek.²⁸

23 Balassa Bence: „Gott ist tot”. A metafizika, mint fenomén – Krízis és ellenmozgás. Kellék, 2016/55., 223. o.

24 Anna Freud 1936-os művének összefoglaló részében tíz elhárító mechanizmust nevesít. Ezek a következők: *regresszió, elfojtás, projekció, reakcióképzés, izoláció, meg nem történtté tétel, projekció, introjekció, önmaga ellen fordulás és szublimáció*. A felsorolás azonban nem teljes. Sigmund Freud és más egokutatók ugyanakkor további mechanizmusoknak is kiemelt jelentőséget tulajdonítottak. Fonyó Ilona és Pajor András összefoglaló műve nyomán a legfontosabb elhárító mechanizmusoknak tekinthetjük a fentiekén túl *a tagadást, a racionalizációt, az eltolást és az identifikációt is*. Fonyó Ilona – Pajor András (szerk.): Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000, 33–35. o.

25 Sandra Alters – Wendy Schiff: Essential Concepts for Healthy Living. Jones and Bartlett Publishers. Sudbury, 2009; Simon Boag: Freudian repression, the common view, and pathological science. Review of General Psychology, vol. 10, no. 1, 2006

26 Jeffrey S. Nevid: Essentials of Psychology: Concepts and Applications. Wadsworth, Belmont, 2012, p. 386.

27 Sigmund Freud: Repression. Standard Edition, vol. XIV. London, 1915. Idézi: Simon Boag: i. m. 74. o.

28 Fonyó Ilona – Pajor András (szerk.): i. m. 34. o.

A Budapesten, 2006. szeptember 17–19. között lezajlott tüntetések és az időközben kifejlődő tömeges zavargások rendkívül súlyos bélyeget sütöttek az akkori rendőrség szervezetére. A Szabadság téren valóságos küzdelem zajlott a zavargó tömeg és a helyszínen lévő rendőri erők között. Az események váratlanul érték a rendfenntartó erőket, így csak sok idő elteltével, meglehetősen szervezetlenül sikerült helyreállítani a közrendet. „*A rendőrség állományában azonban ekkorra már jelentős számban voltak könnyű és súlyos sérültek.*”²⁹

Az említett események súlyos törést jelenthettek a rendőrség szervezete számára. Szakmai és laikus körök kritikák tucatjait fogalmazták meg az akkori feladatok végrehajtását illetően. Mindezek összességében rendkívül megterhelők egy olyan szervezet számára, amely ideális esetben közbizalomnak és elismerésnek örvend.³⁰ A rendészeti szervek ugyanis, ahogy Krémer Ferenc fogalmaz, „*a társadalmi kontroll szankciórendszerének intézményei*”³¹. A rendőrség 2006 szeptemberében ezeknek az elvárásoknak nem tudott eleget tenni, s ez jelentős feszültséget gerjesztett a szervezetben.

Ugyanezen év október 23-án újabb demonstrációkat szerveztek politikai és civil szervezetek. A Kossuth téren aznap jogszerűen bejelentett és engedélyezett tüntetés zajlott. A Papp-bizottság³² jelentése szerint „*Október 23-án 17.45 órakor az XY rendezvény rendőri biztosításának parancsnoka – H 15 – jelentette, hogy az XY rendezvény befejeződött. Október 23-án 17.45:51' órakor a T 555-ös továbbítja a K 007-es utasítását a tömegoszlató kötelék parancsnokának, hogy »kezdjék meg a tömeg elleni támadást vízcsapásokkal, könnygázgránát csapásokkal, mert az XY nagygyűlés befejeződött, és a Kálvin tér irányába mennek el a normális, és tisztességes emberek«*”.³³ A rendezvény szervezői bejelentésükben kitértek arra, hogy várhatóan ötszázezer érdeklődő lesz a helyszínen, ennek ellenére az alapvetően jogszerűen viselkedő tömegnek még egy perce sem volt arra, hogy a térről távozzon.

Anélkül, hogy bármiféle jogi vagy erkölcsi ítéletet megfogalmaznánk, felhívnam a figyelmet a szervezet elfojtó védekező mechanizmusára, illetve annak működésére.

29 Erdős Ákos (2012): i. m. 60. o.

30 Erdős Ákos: NAV-Medic: Rendészeti ellátás múltja és jelene. Vám-Zoll, 2015/1., 11. o.

31 Krémer Ferenc: Szociológiai alapismeretek – kézikönyv rendvédelmi hallgatók számára. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003, 232. o.

32 Jelentés a Budapesten 2006. október 22-én 00.00 óra és 2006. október 25-én 00.00 óra között történt eseményekkel kapcsolatos rendőri tevékenység kivizsgálásáról. Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2007

33 Erdős Ákos (2012): i. m. 73. o.

A szeptemberi események veszteségei, kudarcai okán frusztrált szervezet elfojtásai egy hónappal később rendkívül intenzíven törtek a felszínre.

Természetesen az említett eseményekre tekinthetnénk úgy is, mint proaktív viselkedésre, amely a szeptemberi zavargások tapasztalataiból merít. Mégis azt gondolom, hogy a vázolt esemény sokkal több, mint professzionális megelőző intézkedés. Épp ellenkezőleg, kiváló kifejeződése az elfojtásból feltörő frusztrációknak. Ugyanis minden elhárító mechanizmus lényeges jellemzője, hogy az csupán az egyént (esetünkben szervezetet) tehermentesíti. Viselkedése ettől függetlenül a kívülállókban továbbra is ellenérzést válthat ki. A rendőrség előbbiekben ismertetett intézkedése mindössze arra volt jó, hogy a saját szervezetén belül csökkentse a szeptemberi események okán keletkező szorongást. Működésével azonban októberben sem felelt meg a demokratikus társadalmak támasztotta kívánalmaknak, a professzionalitás követelményének, következésképpen társadalmi megítélése feltehetően ekkor sem lett pozitívabb.

Projekció

A projekció (kivetítés) révén az egyén másnak tulajdonít nem kívánt jellegzetességeket, érzelmeket, és ezáltal próbálja tagadni, hogy e jellegzetességek vagy érzelmek az övéi lennének. Így például, amikor valaki azt állítja, hogy a munkahelyén gyűlölik ahelyett, hogy bevallaná, nem szereti a munkahelyét és az ott dolgozó közösséget. A rendészeti szervek esetében a projekció kifejeződésére szemléletes példa a rendészeti szubkultúrára jellemző gyanakvás.³⁴

A rendészeti szervek iránt támasztott társadalmi igény a közbiztonság és a közrend fenntartása. Mindez az általuk végzett rendészeti igazgatási feladatok sajátosságaiból ered.³⁵ Természetes, hogy a rendészeti szervek e kívánalmaknak igyekeznek megfelelni, és az elért eredményeket megosztani a társadalommal.

Azonban több esetben is előfordul, hogy a rendészet valami okból nem képes egy adott feladattal – mindenki által hatékonynak vélt módon – megküzdeni, s ezért a társadalom különböző szereplői (például civil szervezetek,

34 Fogarasi Mihály: A rendőri szubkultúra sajátosságai. In: Csernyikné dr. Póth Ágnes (szerk.): Pedagógiai és pszichológiai ismeretek rendőri vezetőknek. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2009, 111., 115. o.

35 Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok „A Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, Pécs, 5. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI.]

sajtó, politikai pártok) kritikákat fogalmaznak meg a rendészeti szervek működése kapcsán.

A rendészeti szervek munkájáról megfogalmazott kritikák a társadalom kontrolljának kifejeződései, ami egy demokratikusan működő államban teljesen természetesnek minősül.

Az Emberi és polgári jogok nyilatkozatának (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*) XII. cikkelye már 1789-ben rögzítette: „Az ember és a polgár jogainak biztosítása karhatalom fenntartását teszi szükségessé; e karhatalomnak tehát az összesség hasznára kell szolgálnia, nem pedig azoknak külön céljaira, akiknek személyére e karhatalom rábízatik”³⁶. Szikinger István szerint e megfogalmazásból logikusan következik, hogy a rendészeti tevékenység jogvédő szerepe mellett megjelenik egy külső, civil kontroll. Azonban, ahogy írja, „A két szempont konfliktus forrása is lehet”³⁷.

Véleményem szerint e konfliktus olyan szorongás kialakulását idézheti elő a rendészeti szerv életében, ami időnként a projekció alkalmazásához vezet.

Az intézmény a társadalmi kontroll kifejeződéseit, köztük a kritikákat esetenként nehezen vagy egyáltalán nem tudja kezelni, amely a társadalom különböző csoportjai iránt ellenérzést válthat ki belőle, s a szervezetben bizonytalanságot kelthet. Az ebből származó feszültséget a rendészeti szerv tehát projektálja, és nem azt állítja, hogy számára a társadalmi kontroll és kritika időnként megterhelő, nehezen feldolgozható, hanem azt, hogy a társadalom ellenséges érzelmeket táplál a rendészeti szerv iránt. Ezzel egyidejűleg a bizonytalanság, illetve az azzal kapcsolatos alacsony toleranciaszint a szervezet tagjait ellenállóvá teszi az újdonságok tekintetében³⁸, ami a változás lehetőségének elfogadása helyett további elhárító mechanizmusok működésének adhat teret.

Ez a kivetített téves meggyőződés a rendészeti szervek esetében a gyanakvásban mint szubkulturális jellemzőben ölthet testet. Ahogy Kovács Gábor a magyar rendészeti kultúra kapcsán megfogalmazza: „A rendvédelemben már szerencsére változott az a szemléletmód, amely szerint mindenki gyanús, aki kívülálló, ezért tehát a hatóságnak állandó »éberséget« kell tanúsítani.”³⁹

³⁶ <http://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>

³⁷ Szikinger István: A rendőrség civil kontrollja Magyarországon és más államokban. *Fundamentum*, 2007/2., 87. o.

³⁸ Faragó Klára: i. m. 70. o.

³⁹ Kovács Gábor: A rendészeti szervek szervezeti kultúrájának összetevői és sajátosságai, a téma feldolgozása a Rendőrtiszti Főiskola vezetéselméleti oktatásában. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról*. Pécs, 2009, 229. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]

A háritás ebben az esetben is a belső egyensúly fenntartását szolgálja. Hiszen így nem kell szembesülni a szervezeti működés hibáival, a megfogalmazott kritikákra a szerv úgy tekint ugyanis, hogy azok csupán a szervezet iránt fennálló ellenséges érzelmekből és elutasításból táplálkoznak, így teljesen alaptalanok.

Reakcióképzés

Gyakorló rendészeti dolgozóként és a közügyek iránt érdeklődő állampolgárként gyakran tapasztalom, hogy a rendészeti szervek működésük során kínosan ügyelnek az etnikai kisebbségekkel, egyes politikai csoportokkal vagy civil szervezetekkel kapcsolatos viselkedésükre. A hatóság viselkedése, illetve megnyilatkozásai sok esetben már-már a pozitív diszkrimináció érzetét keltik.

Paradox módon azonban számos kutatás és tanulmány szerint a rendészeti kultúra egyértelmű sajátossága a társadalmi kisebbségek (másság) iránti előítéletesség⁴⁰.

Az iménti ellentmondás egyik oka, véleményem szerint, a rendészeti szerv reakcióképző elhárító mechanizmusában rejlik.

Valcsicsák szerint „A rendészeti munkát igényében az általános emberi jogok, a törvények érvényesítése és érvényesíttetése itatja át. Ennek megfelelően ezen a területen az előítéletesség csakis idegen elemként jelenhet meg...”⁴¹ A rendészeti szervekre tehát hatalmas nyomásként nehezedik a megfelelés annak a társadalmi elvárásnak, hogy a rendészeti munkát mindenkor a pártatlanság-, részleghajlás- és diszkriminációmentesség kell hogy jellemezze.

Ahogy vázoltam, a szervezeti kultúra belülről egészen mást sugall, mint ami kívülről látszik. Ez a rendészeti szerv reakcióképző mechanizmusának következménye. A reakcióképzés ugyanis „az a mechanizmus, melynek segítségével a szorongást keltő gondolatokat, érzéseket vagy impulzusokat elnyomjuk és helyettük azok ellentété fejezzük ki, mint például mikor a háziasszony az utált vendéget figyelmességgel halmozza el”⁴². A rendészeti kommunikációban alkalmazott immutációs eszközök is sok esetben arra szolgálnak, hogy az

40 Fogarasi Mihály: i. m.; Kozáry Andrea: Rendészetszociológia. Kézikönyv I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2015; Valcsicsák Imre: Rendészeti etika. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007; Valcsicsák Imre: Rendészeti (Szakmai) etika. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2013; Tóth Judit (szerk.): Jelentés a rendőrség kisebbséggel kapcsolatos egyenlő bánásmódjának biztosítékrendszeréről és annak hiányosságairól. Kézirat. Budapest, 2008.
<http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/197862598.pdf>

41 Valcsicsák Imre (2013): i. m. 71. o.

42 Fonyó Ilona – Pajor András (szerk.): i. m. 34. o.

egyébként rendszerszinten elutasított csoporttal szemben a szervezet tagjai a rendkívül szenzitív és elfogadó viszonyulás látszatát keltsék.⁴³

Tagadás

A tagadás során az ember a kellemetlen, traumatikus történéseket, impulzusokat eltaszítja a tudatosságba való befogadástól. A tagadás segít abban, hogy ne kelljen szembenézni ezekkel.

A tagadás jelensége sajnos nagyon sok esetben társadalmi szinten is megmutatkozik. A rendészetre pedig mint a társadalom egyik alrendszerére ez is hatást gyakorol.

Ez az elhárító mechanizmus figyelhető meg bizonyos bűncselekmények, társadalmi devianciák értékelése kapcsán. *Henry Kempe* szerint például a gyermekbántalmazás létezésének felismerése egy olyan folyamat következménye, amelyen minden társadalomnak keresztül kell mennie. Ennek a fejlődésnek az első szintjén a testi vagy szexuális bántalmazás létezésének tagadása áll.⁴⁴

Az ilyen társadalmak rendészeti szerveire szintén az jellemző, hogy nem hajlandók tudomást venni e problémákról, miközben ezekkel neki egyébként teendője volna. Ezekben az esetekben előfordulhat, hogy a rendészet nem egyszerűen tagadja a probléma létezését, de annak esetleges megnyilvánulásaira különböző rendészeti perspektívákat alakít ki. Így például a családon belüli erőszakot úgy értelmezi, mint az emberek magánéletének problémáját, ahol az állami kényszer alkalmazójának nincs keresnivalója. Vagy például amikor bizonyos bűncselekmények tekintetében a szervezeti kultúra helytelen felfogást alakít ki. Erre *Pásztor Miklósné* a következőképp utal: „*A rendőrtisztek képzésénél is tetten érhető a helytelen felfogás. Az egyik főiskolai jegyzet bár tárgyyszerűségében nem vitatható, szellemiségében mégis felerősít olyan tendenciákat, amelyek konzerválnak elavult, olykor előítéletes szemléletet: »Az erőszakos közösülés sértettje – mint említettük – gyakran maga is hibás abban, hogy bűncselekmény áldozatává vált.«*”⁴⁵

⁴³ Molnár Katalin: Az előítéletesség verbális kifejeződései és annak következményei a rendvédelemben. In: Molnár Katalin – Valcsicsák Imre (szerk.): Előítéletesség – rendvédelem. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000, 113. o.

⁴⁴ Pásztor Miklósné: Rendőri reflexiók a családon belüli erőszakra. In: Molnár Katalin (szerk.): Az erőszak a modern társadalmi folyamatokban. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2003, 157. o.

⁴⁵ Uo. 159. o. A szerző által idézett rész forrása Barta Endre: A nemi erkölcs elleni bűncselekmények nyomozása. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000, 8. o.

A tagadásban azonban a legnagyobb gondot abban látom, hogy gátolja a szervezet hatékony fejlődését. Hiszen ahogy *Kittleson és munkatársai* megfogalmazzák: „*A tagadás során az egyén úgy tesz, úgy viselkedik, mintha a problémák nem léteznének...*”⁴⁶

A szervezetben uralkodó hiányosságok (például munkaerőhiány) vagy egyéb problémák (például előítéletesség, korrupció) tagadása, konzerválja a rossz működést, s kizárja a megújulás, fejlődés lehetőségét. Ahogy Krémer fogalmaz: „*...a közbeszéd nyitottabbá és valamivel őszintébbé vált. Kétségtelen, hogy ez az egyik legfontosabb feltétele a megoldások közös megtalálásának...*”⁴⁷

Racionalizáció

„*A racionalizálás a freudi megközelítés szerint egy olyan védelmi mechanizmus, amely az önigazolás által igyekszik magyarázatot adni az elfogadhatatlan viselkedési formákra, impulzusokra vagy gondolatokra*”⁴⁸ – írja Nevid. Tehát ilyenkor az egyén olyan észszerű magyarázatot próbál keresni, amely az észszerűtlen magatartást vagy jelenséget logikussá és elfogadhatóvá teszi.

A rendészet területén számos helyen, egyebek között az erőszak alkalmazása, az előítéletek, a gyanakvás vagy a parancsrendszer sajátosságai kapcsán találkozhatunk a racionalizáló elhárítás eszközével.

Utaltam rá, hogy a rendészet működését nagyban befolyásolja, hogy milyen társadalomban tevékenykedik. Egy hierarchikus társadalomban például a biztonság fogalmát a rend fejezi ki.⁴⁹ Az ilyen társadalmi közegben működő rendészet, illetve a rendőrség célja, hogy a decens, vagyis tisztességes társadalmi osztályokat elszigetelje a delikvens, azaz bűnös osztályoktól. A társadalmi csoportok szeparációja során a túlzott erőszak alkalmazása sokkal inkább elfogadhatóvá válik szervezeti szinten, mint más megközelítésű társadalmakban, hiszen az erőszak eszköze az intézmény célja által szentesítődik. E helyütt természetesen az olyan szintű erőszak alkalmazására gondolok, amely már túllépi a legitimitás kereteit. Az így működő rendőrség *Roberg és*

46 Mark J. Kittleson – William Kane – Richelle Rennegarbe – Heather Denkmire: *The Truth About Fear and Depression*. Book Builders LLC., New York, 2005, p. 40.

47 Krémer Ferenc: *Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010, 96. o.

48 Jeffrey S. Nevid: i. m. 386. o.

49 Kozáry Andrea: i. m. 19. o.

Kuykendall szerint nem más, mint „egy vékony kék vonal, amely a barbárság és a civilizáció között húzódott”⁵⁰.

Az ilyen esetekben nem feltétlenül arról van szó, hogy a rendészeti szerv mélyen azonosul ezekkel a módszerekkel. Csupán racionalizál. Észszerű ér-
vet igyekszik találni önmaga számára, hogy miért cselekszik az alapvető tár-
sadalmi elvárásokkal ellentétesen. Így például azt fejezi ki, hogy bár az alkal-
mazott módszerek által sérülnek egyes társadalmi érdekek, azok végső soron
mégis a közösség javát szolgálják.

A gyanakvásról és az előítéletről már volt szó. Azonban most nem azt sze-
retném vizsgálni, hogy azoknak mi a funkciójuk a rendészeti működésben,
hanem hogy a fenntartásuk és jelenlétük miáltal válik biztosíthatóvá.

A gyanakvás és az előítélet a rendészeti szubkultúra jellemzője, ez tagad-
hatatlan.⁵¹ Aminthogy az is, hogy e jellemzők nem túl hasznosak, hiszen
ahogy *Kovács* fogalmaz: „komolyan rontják a szervezet eredményességét és
megítélését”⁵².

Ahhoz, hogy a felismerés ellenére is jelen lehessen a szervezetben, ezt a
negatív működést tehát táplálni kell. Erre pedig kiválóan alkalmas a racio-
nalizálás. Röviden: találni kell egy logikusnak tűnő érvet, amely elfogadhatóvá
teszi az észszerőtlen működést. Az előítéletek racionalizálásával kapcsola-
ban *Allport* a következőket írja: azt „a folyamatot nevezzük racionalizáció-
nak, amikor a nézetek az attitűdökhöz idomulnak. [...] Akkor illesztjük csak
be az új tapasztalatot kategóriánkba, ha az megerősít bennünket előzetesen
már kialakult meggyőződésünkben.”⁵³ A rendészetben megjelenő, egyes cso-
portok iránti előítéletesség racionalizálásának kiváló példája, amikor az elő-
ítéletes viszonyulást és meggyőződéseket tapasztalatokon alapuló entitás-
ként⁵⁴, vagy objektívnek titulált szakmai profilként⁵⁵, és nem általánosan
elutasító és ellenséges attitűdként kezeli a szervezet.

Az előítéleteken túl, a civilek iránti rendőri gyanakvás jellegzetességeiről
Clark B. Klockars dolgozott ki átfogó hipotézist. Szerinte a gyanakvás öniga-
zolására az a „észszerűnek tűnő” gondolat szolgál, miszerint: „mindenki bü-

50 Roy R. Roberg – Jack Kuykendall: *Police Organization and Management. Behavior, Theory and Process*. Brooks/Cole Pub. Co., 1990. Idézi: Kozáry Andrea: i. m. 33. o.

51 Fogarasi Mihály: i. m.

52 Kovács Gábor: i. m. 228. o.

53 Gordon W. Allport: *Az előítélet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, 47., 58. o.

54 Molnár Katalin: i. m. 113. o.

55 George Wilson – Roger Dunham – Geoffrey Alpert: *Prejudice in Police Profiling: Assessing an Overlooked Aspect in Prior Research*. *American Behavioral Scientist*, vol. 47, no. 7, 2004, pp. 896–909.

nös, akivel a munka kapcsán találkozom”⁵⁶. Hasonlóképp utal a racionalizáció alkalmazására Krémer is, aki szerint a rendőri szubkultúrában működő előítéletek és gyanakvás a bűnelkövetés (vélt) reális esélyének gondolatából táplálkozik. Szerinte ez vezet oda, hogy a szervezet tagja elfogadja azt, miszerint *„a civilek sokaságát egyetlen halmazként kell kezelnie, ahol elméletileg mindenki azonos valószínűséggel követhet el bűncselekményt*”⁵⁷.

A gyanakvás és előítélet mint észszerűtlen működés a racionalizálás útján tehát így válnak elfogadhatóvá a rendszer számára. Az eddigiekhez hasonlóan azonban újra csak ismételni tudom: a szervezet által alkalmazott elhárító mechanizmus nem pusztán hazugság és önámítás. Mindez arra szolgál, hogy egyensúlyban tartsa az intézményt azáltal, hogy elkerüli azt a frusztrált, szorongó állapotot, amely a változtatás kényszeréből fakadna.

Regresszió

A regresszió egy rendészeti szervezet esetében talán a legveszélyesebb elhárító mechanizmus. *Lough és munkatársai* szerint *„A regresszió egy visszavonuló tudatalatti védekező mechanizmusként írható le, amikor az egyén jelentős feszültség, nyomás hatására, egy alacsonyabb viselkedési szintre lép vissza*”⁵⁸.

Fejlődése során a rendészet hosszú utat járt be. A demokratikus rendszerek rendészete Finszter Géza szerint egy három fázison áteső fejlődés eredménye.⁵⁹ A kényszer és erőszak alkalmazójából fokozatosan a szolgáló és védő szerepet vette fel a rendészet minden intézménye. Finszter a rendészet fejlődését egy német példán keresztül mutatja be: *„A háború utáni Németországban a rendőrség az állami hatalmat képviselő, erősen katonai jellegű szervezetből egy állampolgár közeli demokráciaorientált rendőrség irányába fejlődött, amely köteles az alapvető szabadságjogok garantálására. A fejlődés, mely mindmáig folyamatos, egy tradicionális-bürokratikus, erőszak-monopóliummal rendelkező intézménytől egy modern szolgáltató vállalkozás irányába tart.*”⁶⁰

56 Clark B. Klockars: *Thinking about Police: Contemporary Reading*. McGraw-Hill Book Comp., New York, 1983. Idézi: Fogarasi Mihály: i. m. 111. o.

57 Krémer Ferenc: A rendőri szubkultúra és korrupció néhány problémája. *Belügyi Szemle*, 2008/10., 37. o.

58 Mary E. Lough – Kathleen M. Stacy – Linda D. Urden: *Critical Care Nursing: Diagnosis and Management*. Elsevier, Maryland, 2014, p. 80.

59 Finszter Géza (2013): i. m. 9. o.

60 Szabó Imre: A rendészettudomány múltja, jelene és jövője. Készült a Belügyminisztérium Tudományos Tanácsának megbízásából, Budapest, 2011, Idézi: Finszter Géza: Uo. 11. o.

Természetesen országonként ma is nagyban eltér a rendészet aktuális fejlettségi szintje. Mindamellet véleményem szerint elmondható, hogy a fejlődés a demokratikus országokban a társadalomhoz minél közelebb álló rendészeti modell irányába mutat.

Az angol rendőrség fejlődésével kapcsolatban például *Maurice Punch* a következőket írja: „*Amikor 1829-ben az első »bobbyk« megjelentek London utcáin, egy igen fontos szimbolikus üzenetet közvetítettek. Azt ugyanis, hogy az a rendőrkapitányság, amelyet képviseltek jóindulatú és felelős, és a fegyvertelen rendőrei egyenruhába öltözött civilek, akik a polgárok beleegyezésével végzik a munkájukat.*”⁶¹

A regresszió mint elhárító mechanizmus azonban nem csupán megakasztja e fejlődést, hanem egy korábbi fejlettségi szintre vezeti vissza az adott rendészeti szervezetet. Elképzelhető olyan eset, amikor a rendészeti szervek olyan problémával kerülnek szembe, amelyre nem képesek a fejlettségi szintjüknek megfelelő választ adni. Például egy intenzív polgári ellenállással kezdődő és akár agresszív viselkedésben testet öltő esemény kezelése rendkívüli terhet ró egy fejlett rendészeti kultúrára. Ilyen esetben nem kizárt, hogy a tanácstalanná és tehetetlenné váló szervezet regrediál, és visszatér egy olyan alacsonyabb fejlődési szintre, ahol elfogadottak az erőszak mértéktelen alkalmazása, az indokolatlan kényszerítések különböző formái.

Ilyenkor az erőszak alkalmazásának fokozása mellett erőteljesebben érvényesül a militarizáltság, a koncentrált irányítás és a társadalomtól való elszigetelődés. Egyszóval minden olyan jellemző, amelyet a modern rendészet irányába haladó szervezetek már maguk mögött hagytak.

Összegzés

E tanulmány célja, hogy a rendészetet egy olyan sajátos, ha úgy tetszik, emberközpontú perspektívából vizsgálja, amely nem kifejezetten megszokott. Szükségesnek tartom azonban időnként rámutatni a rendészet emberi vonatkozásaira.

Humanista megközelítésben a rendészet véleményem szerint nem más, mint a közösség szűk csoportjának azon felelősségteljes tevékenysége, amelyet a rájuk ruházott különleges jogok, és a legitim kényszer eszközének birtokában a többségi társadalom érdekében fejtenek ki.

⁶¹ Maurice Punch: *Zero Tolerance Policing*. The Policy Press, Bristol, 2007, p. 37. Idézi: Kozáry Andrea: i. m. 33. o.

E tevékenység intézményi kereteit a rendészeti szervek szavatolják. Így tehát nem csoda, ha ezek az intézmények az őket ért frusztráció, terhelés hatására olykor kifejezetten emberi reakciókat mutatnak.

E válaszok koronként, országonként és szervenként is változhatnak. Az, hogy milyen hatékonysággal képes egy szervezet felvenni a harcot az őt érő nehézséggel, nagyban függ a Finszter Géza által oly gyakran hangoztatott rendészeti stratégia entitásától.

A rendészeti szervek működésében megjelenő elhárító mechanizmusok önmagukban nem jelentenek veszélyt. Mi több, esetenként a fennmaradás zálogául szolgálnak, amikor megóvják a rendszert attól, hogy az az akut terhelés hatása alatt összeroppanjon. Az elhárító mechanizmusok jelenléte problémássá – vagy ha úgy tetszik, patológiássá – akkor válik, ha azokat a szervezet és az egyén hatékony eszközök, illetve stratégiák által hosszú idő után sem képes oldani, így a rossz működés konzerválódik, *horribile dictu* még tovább romlik. A megfelelő megküzdés, valamint stratégiák hiányában történő patológiás működés és az elhárító mechanizmusok szoros jelenléte figyelhető meg a függő betegeknél is.⁶² Így zárásul – a humanista szemléletnél maradva –, a fentiekhez kapcsolódóan idézném *Valkai Zsuzsa* gondolatait, aki az alkoholfüggő és egészséges nők működésének különbségére utalva a következőket jegyzi meg: „Az egészséges és alkoholbeteg nők ugyanazon ég alatt élnek. A stresszek, frusztrációk, krízishelyzetek, a mindennapi élet nehézségeinek zsákcái, a konfliktusszituációk ugyanúgy terhelik az egészségeseket, mint a neurotikusokat és az alkoholbetegeket. De míg az egészséges nők hasznos stratégiákat alkalmaznak énjük, testi-lelki egyensúlyuk védelme érdekében is, addig az alkoholbeteggé válók sokszor tehetetlenül állnak, és zavarban vannak. Ahelyett, hogy megoldanák, egyre jobban belebonyolódnak egy-egy dilemmába, problémát okozó szituációba, s várják a csodát, azt, hogy valahogy majd csak lesz.”⁶³

Az egyensúlyi állapotra törekvés – ahogy arra e tanulmány mottója is utal – minden rendszer fennmaradásának alapvető záloga. A legfőbb kérdés tehát a rendészet szervezetrendszerének esetében is az, hogy ezen egyensúlyi állapot hosszú távon az előremutató és hatékony stratégiák, vagy pedig a változás kényszerét ignoráló elhárító mechanizmusok működtetése által tartatik fenn.

62 Kőrmendi Attila – Pataki Nóra: A kóros játékszenvedély terápiája. *Pszichológiai Szemle*, 2012/3., 519-540. o.

63 Valkai Zsuzsa: *Miért isznak a nők?* Magánkiadás. Budapest, 1987, 124. o.

IRODALOM

Allport, Gordon W.: Az előítélet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977

Alters, Sandra – Schiff, Wendy: Essential Concepts for Healthy Living. Jones and Bartlett Publishers. Sudbury, 2009

Balassa Bence: „Gott ist tot”. A metafizika, mint fenomén – Krízis és ellenmozgás. *Kellék*, 2016/55.

Bertalanffy, Ludwig von: General System Theory and Psychiatry – An Overview. In: **Gray, William – Duhl, Frederick J. – Rizzo, Nicolas D. (eds.):** General System Theory and Psychiatry. Little, Brown and Company, Boston, 1969, p. 33.

Boag, Simon: Freudian repression, the common view, and pathological science. *Review of General Psychology*, vol. 10, no. 1, 2006

Bolyki László: Kegyelem és kalmárszellem. Álomgyár Kiadó, Budapest, 2013

Eliade, Mircea: Images and Symbols: Studies in Religious Symbolism. Princeton University Press, New Jersey, 1991

Engel, George L.: The Clinical Application of the Biopsychosocial Modell. *The American Journal of Psychiatry*, vol. 137, no. 5, 1980

Erdős Ákos: Felelősség a rendvédelemben, múltban és jelenben. *Rendvédelmi Füzetek*, 2012/1.

Erdős Ákos: NAV-Medic: Rendészeti ellátás múltja és jelene. *Vám-Zoll*, 2015/1.

Erdős Ákos: A rendészeti elsősegélynyújtás alapjai: definíciók, funkciók, célok. *Belügyi Szemle*, 2017/9.

Faragó Klára: Siker és kockázatvállalás a szervezetekben. *Tudományos Közlemények*, 2012/19.

Finszter Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2010, Pécs, 5. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI.]

Finszter Géza: A változó rendészet és rendésztudomány. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A változó rendészet aktuális kihívásai” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 5. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

Fogarasi Mihály: A rendőri szubkultúra sajátosságai. In: **Csernyikné dr. Póth Ágnes (szerk.):** Pedagógiai és pszichológiai ismeretek rendőri vezetőknek. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2009

Fonyó Ilona – Pajor András (szerk.): Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest, 2000

Freud, Anna: Das Ich und die Abwehrmechanismen. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, Wien, 1936

Freud, Sigmund: Repression. Standard Edition, vol. XIV. London, 1915

Goda Pál: Új rendszerszemléletű feltárási módszer a vidéki területek fejlesztésében. Doktori (PhD) értekezés. Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő, 2012

- Hammond, Debora:** The Science of Synthesis: Exploring the Social Implications of General System Theory. University Press of Colorado, Colorado, 2003
- Hudson, Gail – Goodal, Jane:** A remény magvai. Libri Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015
- Karácsony András:** A leadership, a szervezeti kultúra és a kapcsolatuk jellegzetességei a magyar szervezetek esetében. PhD-értekezés. Kézirat. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest, 2006
- Kittleson, Mark J. – Kane, William – Rennegarbe, Richelle – Denkmire, Heather:** The Truth About Fear and Depression. Book Builders LLC., New York, 2005
- Klockars, Clark B.:** Thinking about Police: Contemporary Reading. McGraw-Hill Book Comp., New York, 1983
- Kovács Gábor:** A rendészeti szervek szervezeti kultúrájának összetevői és sajátosságai, a téma feldolgozása a Rendőrtiszti Főiskola vezetéselméleti oktatásában. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Tanulmányok „A rendészet kultúrája – kulturált rendészet” című tudományos konferenciáról. Pécs, 2009, 229. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.]
- Kozáry Andrea:** Rendészeti politológia II. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007
- Kozáry Andrea:** Rendészetszociológia. Kézikönyv I. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2015
- Körmendi Attila – Pataki Nóra:** A kóros játékszenvedély terápiája. *Pszichológiai Szemle*, 2012/3.
- Krémer Ferenc:** A rendőri szubkultúra és korrupció néhány problémája. *Belügyi Szemle*, 1998/10.
- Krémer Ferenc:** Szociológiai alapismeretek – kézikönyv rendvédelmi hallgatók számára. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003
- Krémer Ferenc:** Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010
- Lehoczky Mária:** Tudásorientált szervezeti kultúra és az együttműködő légkör. *Szakmai Füzetek*, 2007/20.
- Lough, Mary E. – Stacy, Kathleen M. – Urden, Linda D.:** Critical Care Nursing: Diagnosis and Management. Elsevier, Maryland, 2014
- Molnár Katalin:** Az előítéletesség verbális kifejeződései és annak következményei a rendvédelemben. In: **Molnár Katalin – Valcsicsák Imre (szerk.):** Előítéletesség – rendvédelem. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2000
- Nevid, Jeffrey S.:** Essentials of Psychology: Concepts and Applications. Wadsworth, Belmont, 2012
- Pásztor Miklósné:** Rendőri reflexiók a családon belüli erőszakra. In: **Molnár Katalin (szerk.):** Az erőszak a modern társadalmi folyamatokban. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2003, 157. o.
- Punch, Maurice:** Zero Tolerance Policing. The Policy Press, Bristol, 2007
- Roberg, Roy R. – Kuykendall, Jack:** Police Organization and Management. Behavior, Theory and Process. Brooks/Cole Pub. Co., 1990
- Stonebridge, Lyndsey:** The Writing of Anxiety: Imagining Wartime in Mid-Century British Culture. Palgrave MacMillan, London, 2007

- Sulmasy, Daniel P.:** A Biopsychosocial-Spiritual Model for the Care of Patients at the End of Life. *The Gerontologist*, vol. 3, no. 42, 2002
- Szabó Imre:** A rendészettudomány múltja, jelene és jövője. Belügyminisztérium Tudományos Tanácsa, Budapest, 2011
- Szakál Ferenc:** A vállalat, mint gazdasági rendszer. In: **Buzás Gyula – Nemessályi Zsolt – Székely Csaba (szerk.):** Mezőgazdasági üzemtan I. Mezőgazdaság Szaktudás Kiadó, Budapest, 2000
- Szikinger István:** A rendőrség civil kontrollja Magyarországon és más államokban. *Fundamentum*, 2007/2.
- Talcott, Parsons:** The Social System. Routledge & Kegan Paul Ltd., London, 1951
- Tóth Judit (szerk.):** Jelentés a rendőrség kisebbséggel kapcsolatos egyenlő bánásmódjának biztosítéksziszteméről és annak hiányosságairól. Kézirat. Budapest, 2008. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/197862598.pdf>
- Urry, John:** Sociology Beyond Societies: Mobilities for Twenty-first Century. Routledge, Taylor and Francis Group, London–New York, 2000
- Valcsicsák Imre:** Rendészeti etika. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007
- Valcsicsák Imre:** Rendészeti (Szakmai) etika. Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest, 2013
- Valkai Zsuzsa:** Miért isznak a nők? Magánkiadás. Budapest, 1987
- Wilson, George – Dunham, Roger – Alpert, Geoffrey:** Prejudice in Police Profiling: Assessing an Overlooked Aspect in Prior Research. *American Behavioral Scientist*, vol. 47, no. 7, 2004

CSORBA ROLAND

A kiskorú sértettek védelme a gyermekbarát igazságszolgáltatás tükrében

Gyermekek többféle szerepben kerülhetnek kapcsolatba az igazságszolgáltatással, így a büntetőeljárás esetén terheltként, sértettként, tanúként, vagy egyéb érdekelt személyként. Amikor a kiskorúak az igazságszolgáltatással találkoznak, a felnőttek azon rémisztő világába csöppennek, amelyet nem értenek. Ezért elkerülhetetlen az igazságszolgáltatás rendszerének az ő szükségleteiknek megfelelő kialakítása. Az elmúlt években már megkezdődtek azok a folyamatok, amelyek a kiskorúak hatékony, tényleges védelmét tűzték ki célul, illetve megpróbálták a nemzetközi kötelezettségeket a hazai gyakorlatba beépíteni. Ez a dolgozat a kiskorú sértettek védelmére kialakított szabályrendszert, eljárásrendet állítja a középpontba.

A gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogát az alaptörvény rögzíti: „*Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.*”¹ „*Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.*”² Ahhoz, hogy ezeket az intézkedéseket a lehető legkörültekintőbben alakítsuk ki, számos nemzetközi dokumentum és ajánlás áll rendelkezésünkre, azonban a mai napig kérdéses, hogy mennyiben tudunk az ideális igazságszolgáltatási rendszerre tett javaslatoknak megfelelni. A következőkben szeretném bemutatni ezeket az iránymutatásokat, az azok alapján a gyermekek jogainak hatékonyabb érvényesítésére született megoldási javaslatokat, valamint törekszem a megvalósult módosításokat és a fennmaradt hiányosságokat feltárni.

Nemzetközi és uniós jogi rendelkezések

A gyermekek jogait védő eljárás kialakításához a gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án aláírt egyezményben (amely hazánkra

1 Magyarország Alaptörvénye, XVI. cikk (1) bekezdés.

2 Magyarország Alaptörvénye, XV. cikk (5) bekezdés.

is kötelező) szereplő alapvető jogokból kiindulva a XX. században több nemzetközi dokumentum és egyezmény látott napvilágot, amely miatt a XX. századot a gyermekek évszázadának is tartják.³ 2003 és 2006 között az ENSZ jelentést készített a *Gyermekek elleni erőszak helyzetéről*, majd 2005-ben, a varsói csúcstalálkozón az *Építsük Európát a gyermekekkel a gyermekekért!* hároméves keretprogramról és keretstratégiáról szóló döntés született.⁴ E program újítása az volt, hogy már átfogó, több szakpolitikán átívelő javaslatokkal élt. Céljai közt szerepelt a gyermekek élethez és fejlődéshez való jogát szem előtt tartó gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz való szabad hozzáférés elősegítése, valamint a gyermekek elleni erőszak valamennyi formája elleni küzdelem.⁵ 2010. november 17-én jelent meg az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. Az Európa Tanács Európai Jogi Együttműködési Bizottsága lett a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítására szolgáló iránymutatások implementációjának felelőse, ezért kiemelt figyelmet fordított a tanácsadásra, képzésre, illetve konferenciákat szervezett, amelyeken a hasonló jogrendszerű országok megvitathatták a helyesnek vélt gyakorlatot. Az iránymutatás az utóbbi évek jelentős előrelépéseit mozdította elő, ugyanis erre épülve az Európai Unió Európai Bizottsága 2011. február 15-én kihirdette a gyermekjogok érvényesítésére vonatkozó uniós ütemtervet, amelyben meghatározta a tagállami jogalkotás tartalmát és irányát.⁶ 2012. február 15-én az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta a *Gyermejjogi Stratégiát* (2012–2015), amelynek célja a gyakorlat közelítése az előírásokhoz, valamint javaslatok adása a gyermekbarát szolgáltatások és rendszerek gyakorlatban történő kiépítésére és népszerűsítésére.⁷ Láthatóan az elmúlt években rendkívül fontossá vált a téma mind a jogalkotás, mind a megvalósítás szempontjából, így kijelenthetjük, hogy a gyermekek érdekében történő összefogás uniós és nemzetközi dimenziója is egészen összetett megközelítést alkalmaz a hatékony érvényesülés érdekében. A kiskorú sértettek védelmének eljárásjogi szempontjait egy szintén a közelmúltban született irányelv írja le, a 2012/29/EU irányelv a sértettek jogaira vonatkozó minimumszabályok meghatározásáról. Ezek a ren-

3 Gyermekbarát igazságszolgáltatás. Infojegyzet, 2014/4., 2. o.
http://www.parlament.hu/documents/10181/73472/Infojegyzet_2014_4_gyermekbarat_igazsagszol-galtatas.pdf/5e9b28d2-df43-492e-bd53-fd8536c4862c

4 Lux Ágnes (szerk.): Gyermekjogi projekt. Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest, 2011, 14. o.
[ÁJOB projektfüzetek 2011/1.]

5 Uo. 15–16. o.

6 Uo.

7 Uo.

delkezések olyan büntetőeljárás irányába mutatnak, amely garantálja a gyermekek jogainak tényleges védelmét. Az ilyen eljárás hozzáférhető, életkor-specifikus, gyors, gondos, a gyermek szükségleteit állítja a középpontba és azokhoz igazodik, valamint tekintettel van a tisztességes eljáráshoz, eljárásban való részvételhez, a magánélethez és családi élethez, illetve a tisztességes és méltóságteljes eljáráshoz való jog érvényesülésére, továbbá elősegíti az eljárási folyamatok megértését.⁸

A magyar igazságszolgáltatási rendszer átalakítása

Magyarországon 2011–2012-ben minisztériumi és bírói munkacsoportok jöttek létre az irányelvnek megfelelő gyermekbarát igazságszolgáltatás törvényalkotással, a gyakorlat módosításával, infrastrukturális átalakítással történő kiépítése érdekében. 2012-ben a gyermekbarát igazságszolgáltatást választotta projekttemájának az alapvető jogok biztosa, kapcsolódva a Gyermekjogi Ombudsmanok Európai Hálózatához.⁹ Ugyanebben az évben a magyar kormányzat szintén megpróbált kiemelt figyelmet fordítani a gyermekbarát igazságszolgáltatásra, ezért jött létre a Gyermekbarát Igazságszolgáltatás Munkacsoport (tagjai között szakemberekkel és a releváns tárcákkal, civil szervezetekkel). Az OBH munkacsoportjának tevékenysége a következő megvalósítandó feladatokra irányult: a bírák képzési rendszerének kidolgozása a kiskorúakat érintő, részvételükkel zajló eljárásokban történő magas színvonalú, időszerű ítélkezés céljából; az eljárásokban érintett kiskorúak részére szóló tájékoztatások fejlesztésében való közreműködés, összhangban a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal; infrastrukturális fejlesztések szorgalmazása – különös tekintettel a gyermekmeghallgató szobákra –, és az ahhoz szükséges szempontrendszer kidolgozása; javaslattevő jogalkotás kezdeményezésére; együttműködés a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium által koordinált tárcaközi kormányzati munkacsoporttal, valamint az Országos Bírói Hivatal keretein belül működő Mediációs Munkacsoporttal.¹⁰

⁸ <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

⁹ Lux Ágnes: Gyermekbarát igazságszolgáltatás az ombudsman szemszögéből. In: Kiss Valéria (szerk.): Kontroll és jogkövetés. A Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke 2012. május 11-i közös konferenciájának előadásai. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2012, 230. o. [Kriminológiai közlemények 71.]

<https://drive.google.com/file/d/0B2SNd0aaBWEEnNGJrcWNfUjhtMFk/view>

¹⁰ <http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatasi-munkacsoport-tevekenysege>

A 2012–2013-ban a kitűzött célok nyomán gyermekmeghallgató szobák létesültek a gyermekek lelki és fizikai biztonsága érdekében a nyomozó hatóságoknál, illetve egyes bíróságokon. Kialakításuk célja az volt, hogy az eljárási cselekmény helyszíne valóban kímélje a gyermekeket. Ez kiváltképp fontos abban az esetben, amikor a meghallgatandó gyermek egyben az ügy sértettje is, mert ez már önmagában megrázkódtatás a számára, s így meg lehet óvni bizonyos ártalmaktól. A szobák kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas technikai eszközökkel való felszerelésével megelőzhető a gyermekek ismételt kihallgatása, így az események újra és újra történő átélése, ha a felvétel bizonyítási eszközként felhasználható.¹¹ 2013 tavaszán az alapvető jogok biztosa örömtelinek nevezte a meghallgatószobák létrehozását, azonban kiemelte, hogy ennél sokkal több intézkedésre lenne szükség, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatás ténylegesen érvényesüljön.¹² A törekvés az, hogy az egész jogi, eljárási, szervezeti intézményrendszert áthassa a gyermekek jogainak tiszteletben tartása, védelme. A Magyar Helsinki Bizottság a hazai eljárással kapcsolatban több problémát is azonosított az alapvető jogok biztosának 2012-ben megjelent jelentése szerint. A jelentés beszámol arról, hogy *„a Bizottság általános tapasztalatai szerint a hatósági eljárásokban részt vevő szakemberek nincsenek felkészítve a gyermekekkel való megfelelő bánásmód alkalmazására. Sem a 18 év alatti elkövetők, sem az áldozatok számára nem állnak rendelkezésre valódi segítséget jelentő szolgáltatások (pl. pszichológiai segítségnyújtás, stb.). Átfogó, több szakterületről érkező szakembert bevonó, multidiszciplináris képzések nem léteznek, különösen a szociális szférán kívül dolgozó szakemberek szupervíziója, kiégésük megelőzése, új, gyermekközpontú technikák oktatása egyáltalán nem biztosított. Az eljárások, a hatóságok és a szakemberek közel sem »gyermekbarátak«. Az eljárások rendszerint kevésbé térnek el a felnőttekkel szemben folytatottaktól.”*¹³ A gyermekpszichiátriai és gyermekpszichológiai ellátás hiányosságaira a jogi szakemberek még 2015-ben is felhívták a figyelmet, ugyanis a gyermekek meghallgatására vonatkozóan nincs olyan útmutató vagy képzés, amely az igazságszolgáltatásban tevékenykedő szakemberek számára tájékoztatást adna, hogyan kell egy gyermeket a legfőbb érdekeinek szem előtt tartásával sikeresen meghallgatni.¹⁴ 2016. március 2-án a média arról számolt be, hogy

11 Havasiné Kulcsár Petra: A gyermekközpontú igazságszolgáltatás. Büntetőjogi Tanulmányok, 2015/16., 161. o.

12 Gyermekbarát igazságszolgáltatás... i. m. 3. o.

13 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3070/2012. számú ügyben.

14 Havasiné Kulcsár Petra: i. m. 156. o.

egy szexuális bűncselekmény áldozatát, egy nyolcéves kislányt három különböző hatóság hallgatta ki tanúként, és negyedszerre is meg akarták hallgatni még nyomozati szakban. Korábban mindháromszor részletesen mesélt a törtétekről, az összes feltett kérdésre egyértelmű választ adott, és már csak az emlékek halványodása miatt sem tudott volna negyedik alkalommal az ügyről újabb információval szolgálni. A vallomásait nemcsak jegyzőkönyvezték, de hangfelvételt is készítettek róluk. Minden kihallgatás után azzal nyugtatták a kislányt és az édesanyját, hogy többször már nem kell felidézni a törtéteket. Az ellene elkövetett bűncselekmény és az utána sorozatban következő kihallgatások annyira megviselték, hogy több alkalommal pszichológus segítségét kellett kérni az események feldolgozása érdekében. Az esetleges újabb kihallgatás hírére a kislány sírógörcsöt kapott. Éppen ezért az édesanya nem kívánt eleget tenni a hatóság felhívásnak – a Magyar Helsinki Bizottság véleménye szerint okkal és joggal.¹⁵ Az ilyen és hasonló események a nemzetközi kötelezettségek és a hazai igazságszolgáltatás átalakítása fényében már nem fordulhatnak elő, de a gyakorlat láthatóan még mindig lemaradásban van az írott joganyaghoz és az annak érvényesüléséhez fűzött elvárásokhoz képest.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás tartalma

A gyermekbarát igazságszolgáltatás „olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az alábbiakban felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot.”¹⁶ A szakiroda-

¹⁵ Bieber Ivóna – M. Tóth Balázs: Így hallgatják ki a szexuális bűncselekmény 8 éves áldozatát. [Helsinkifigyelo.blog.hu](http://helsinkifigyelo.blog.hu), 2016. március 2.

http://helsinkifigyelo.blog.hu/2016/03/02/igy_hallgatjak_ki_a_szexualis_buncselekmeny_8_eves_aldozatot

¹⁶ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a4541>

lomban mind a „gyermekbarát”, mind a „gyermekközpontú” kifejezés használatos. Az OBH szakértői anyaga az utóbbit támogatja: „*a pártatlan ítélkezési tevékenységet ellátó bíróság nem lehet sem egy terhelt, sem egy sértett, de még egy tanú barátja sem életkorától és életállapotától függetlenül. Mindazonáltal a gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, ami a fokozott odafigyelést, és akár az eljárás többi résztvevői eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú [child-focus] igazságszolgáltatás lényege ezen prioritások fel- és elismerése.*”¹⁷ Gyurkó Szilvia szerint is érdemes lenne az Európai Tanács *child friendly justice* kifejezése helyett az ENSZ-dokumentumokban használt *child centered justice* fogalmával élni. Maud de Boer-Buquicchio (2010-ben az Európa Tanács főtitkárhelyettese) szerint azonban a „barát” kifejezés által sugallt értékeket kell az igazságszolgáltatási eljárásra vetíteni, ezért találóbbr a „gyermekbarát igazságszolgáltatás” megfogalmazás.¹⁸

Az mindenesetre bizonyos, hogy az ilyen igazságszolgáltatás létrejöttét társadalmi felelősségvállalásunk miatt nemcsak a tételes jogi rendelkezéseknek, de a gyakorlati, „élő jogként” való érvényesítésnek is meg kellene valósítania. A büntetőjog területén ez jelentheti a soron kívüli eljárást, a törvényes képviselő jelenlétét az eljárásban, a gyermek jogainak képviseletét, esetleg teljesen elkülönült anyagi jogi szabályokat vagy elkülönült intézményrendszert, a gyermek meghallgatásának részleges korlátozását és speciális szabályait, speciális ismeretekkel felvértezett szakemberek alkalmazásának kötelezettségét, illetve a gyermekvédelmi intézményrendszer jelenlétét az eljárásban, továbbá a nyilvánosság és a közvélemény tájékoztatására vonatkozó speciális szabályokat.¹⁹ Fontos, hogy a nyomozástól egészen a bírósági tárgyalásig gyermekbarát rendszert kell kialakítani, hiszen a kiskorúak első találkozása az igazságszolgáltatással sokszor az egész életükre hatással lehet. Az egész jogrendszerben szemléletváltásra van szükség azért, hogy a kiskorú sértettek megfelelő bánásmódban részesüljenek, és később ne váljanak maguk is bűnözővé. Tudni kell ugyanis, hogy egy nem kielégítően felépített és elvégzett vizsgálattal is többet árthatunk az áldozatnak, mint maga az erő-

¹⁷ A Gyermek-központú Igazságszolgáltatás Bírósági Koncepciója. Országos Bírósági Hivatal, Budapest, 2012, 2. o.

¹⁸ Gyermekbarát igazságszolgáltatás... i. m. 1. o.

¹⁹ Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú igazságszolgáltatás. In: Kiss Valéria (szerk.): Kontroll és jogkövetés. A Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke 2012. május 11-i közös konferenciájának előadásai. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2012, 228. o. [Kriminológiai közlemények 71.]

<https://drive.google.com/file/d/0B2SNd0aaBWEEnWGJNSHNFLVU1XzQ/view>

szak. Ezt jelenti a másodlagos viktimizáció fogalma, amikor a gyermek védelmére létrehozott rendszer rosszul működik, ezáltal hozzájárul a bántalmazás késedelmes elhárításához, vagy be nem avatkozásával a folyamatos viktimizációhoz. Idetartozik a nyomozási, a jogi eljárás során a sürgősségi számú és nem megfelelő képzettségű szakember által végzett kikérdezés, az indokolatlanul elhúzódnó kihallgatás és a sértettek orvosi vizsgálata is. Tekintsük át, hogy milyen törekvések történtek eddig a büntető igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tétele érdekében és mikre lenne még szükség!

Biztonság

A gyermekkorú áldozatokat illetően az Európa Tanács gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása a bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló ENSZ-iránymutatás²⁰, és a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló egyezmény elveiből merített, amelyek előírják, hogy *gondoskodni kell a gyermek, annak családja és tanúi biztonságáról a megfélemlítéssel, a megtorlással és az ismételt viktimizációval szemben.*²¹ A gyermekeket, különösen a sérülékenyeket meg kell védeni az ártalmas hatások minden formájától. Ezt számos ilyen értelmű rendelkezés ösztönzi. Egyes tagállamokban az iránymutatás 12. pontjában ajánlottaknak megfelelően bevezették a gyermekvédelmi szolgálatok személyzetének ellenőrzését, amely kiterjed a bűnügyi nyilvántartások ellenőrzésére és olyan előzetes intézkedésekre is, amelyek meghozatalára akkor kerül sor, ha egy személy feltételezhetően bűncselekményt követett el gyermekek sérelmére. Ennek a gyakorlatnak egyértelműen tiszteletben kell tartania az ártatlanság vélelmét és az igazságszolgáltatás függetlenségét. Különösen szükség van a védelemre abban az esetben, ha a feltételezett elkövető a szülő, egy másik családtag vagy az elsődleges gondviselő.²²

20 Az Egyesült Nemzetek Szervezetének iránymutatása a bűncselekmények gyermekkorú áldozatait és szemtanúit érintő ügyekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról.

21 2015. évi XCII. törvény az Európa Tanácsnak a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről szóló egyezménye kihirdetéséről, valamint ezzel összefüggésben egyes törvények módosításáról 31. cikk (1) bekezdés f) pont.

22 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának... i. m.

A késedelem nélküli eljárás

A kiskorú sértettek sérelmére megvalósuló cselekmények elkövetői nagyon gyakran ismerősök. Így például a gyermekek szexuális bántalmazása elkövetőinek 75–85 százaléka felnőtt férfi, rendszerint a gyermek édesapja, mostohaapja, a szülő testvére, testvér, illetve olyan személyek, akik nem képesek hozzájuk korban illő személlyel normális kapcsolat létesítésére. Mindez jól demonstrálja, mennyire bonyolult helyzetet teremtenek ilyen esetben az eljárások, tekintettel arra, hogy a családban biztosított a gyermek elhelyezése. A gyermekeknek alapvetően joguk van a késedelem nélküli eljáráshoz, de ennek további és rendkívül fontos aspektusa, hogy csak akkor lenne elkerülhető a kiskorúnak a bántalmazó, szabadlábon védekező szülővel történő további együttélése, ha nem húzódik el túl hosszán a büntetőeljárás. Ezt szolgálják a gyorsított nyomozás lehetőségére, illetve az eljárás tartamának csökkentésére vonatkozó Be.-beli szabályok. A büntetőeljárást ugyanis soron kívül kell lefolytatni „*a kiskorú sértett sérelmére elkövetett, az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmény miatt, a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény miatt, a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmény miatt vagy más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, ha a kiskorú sértett érdeke – így különösen akkor, ha a sértett testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését a bűncselekmény jelentősen veszélyeztette, illetve ha a terhelt az eljárás lefolytatásakor is ellátja a sértett nevelését, felügyeletét vagy gondozását, vagy egyébként is a sértett környezetében él – a büntetőeljárás mielőbbi befejezését indokolja.*”²³

A távoltartás jogintézménye

Ha a büntetőeljárást vizsgáljuk, a kiskorú sértett részvételével zajló eljárásoknak a késedelem elkerülésén kívül még több olyan jellemzőjük is van, amelyek elméletileg alkalmasak lehetnek a másodlagos viktimizáció mérséklésére.²⁴ Ezek közül a legfontosabb a kiskorúakkal szemben elkövetett nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetén mindenképpen a távoltartás intézménye. A családon belüli erőszak megfékezésére szolgáló legfontosabb eszközként jelent meg a jogintézmény, amely a veszélyhelyzetben lévő családtagok

²³ Be. 64/A § (1) bekezdés b) pont.

²⁴ Gyurkó Szilvia: A családon belüli erőszak megítélése és szabályozása a magyar jogrendszerben. In: Virág György (szerk.): Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 119. o.

azonnali védelmének garantálásával tűnt elérhetőnek a bántalmazóval szemben.²⁵ A Be.-ben a távoltartás a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések között található, és idővel az előzetes letartóztatás alternatívája lett. Tíz és hatvan nap közötti időtartamra rendelhető el. A sértett számára azonban túl rövidnek bizonyul ez az időtartam, hiszen ez csupán a büntetőeljárás töredékét fedi le, s leteltekor a bántalmazó terhelte visszaköltözik az otthonukba. Ennek következménye az is lehet, hogy kibékülnek, így emiatt a sértett a bírósági eljárásban már nem tesz vallomást, hiszen hozzátartozó esetén nem köteles erre, és így ha nem áll rendelkezésre más bizonyíték, a bíróság bizonyítottság hiányában felmentő ítéletet fog hozni.²⁶ A magyarországi távoltartó intézkedések közül mégis ez bizonyul egyelőre a leghatékonyabbnak. További formái a rendőrség által is elrendelhető megelőző és ideiglenes megelőző távoltartás.

Az ideiglenes megelőző távoltartás a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló törvénnyel²⁷ került a jogrendszerbe, és az azonnali közbeavatkozás lehetőségét kínálja, ha a veszélyeztető helyzet fennáll. E törvény lehetővé teszi, hogy a helyszínen intézkedő rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartást elrendelje 72 órára, és foganatosítsa, amennyiben az eset összes körülményéből, így különösen a bántalmazó és a bántalmazott által előadott tényekből, a hozzátartozók közötti erőszak helyszínéből, a hozzátartozók közötti erőszakra utaló jelekből, a bántalmazó és a bántalmazott magatartásából és egymáshoz való viszonyából a hozzátartozók közötti erőszak elkövetésére megalapozottan lehet következtetni.²⁸

A magánindítvány – egy kétarcú lehetőség

A reviktimizáció elkerülésére szolgál az is, hogy bizonyos cselekmények csak magánindítványra üldözendők, s ez akár még pozitív is lehet, ha a nemi erkölcs elleni enyhébb és egyszeri cselekményformáról van szó, illetve az elkövető ismerős, családtag. A család pedig meg tudja oldani ezt a problémát, vagy segítség igénybevételével megelőzhetik a továbbiakat, és nincs szükség a büntetőeljárás megindítására. Sok esetben azonban negatív szerepet tölt be annak lehetősége, hogy a sértett akaratától függ az eljárás megindítása, mivel ez hozzájárul a cselekmény és az elkövető rejtve maradásához azokban az

²⁵ Uo. 116. o.

²⁶ Tóth Andrea Noémi: Távoltartás osztrák mintára? Debreceni Jogi Műhely, 2013/3., 112. o.

²⁷ 2009. évi LXXII. törvény.

²⁸ Tóth Andrea Noémi: i. m. 109. o.

esetekben, amikor a megfélemlített áldozat szégyelli magát, nem mer segítséget kérni sem a hatóságtól, sem szakemberektől.²⁹

A gyermek jogainak képviselete

Az Európai Parlament és a tanács a 2011/93/EU irányelvének 20. cikkében azt írta elő a tagállamok számára, hogy megfelelő intézkedésekkel gondoskodjanak a gyermek áldozatok védelme érdekében a különleges képviselőről a nyomozási és bírósági szakaszban, ha a szülői felügyeletet gyakorlók a közöttük és a gyermek áldozat között fennálló érdekellentét miatt nem képviselhetik a gyermek áldozatot, vagy ha a gyermeknek nincs kísérője vagy elszakadt a családjától. Előírja továbbá, hogy gondoskodni kell róla, hogy a gyermekek haladéktalanul jogi tanácsadást, valamint jogi képviseletet vehessenek igénybe, egyebek között kártérítés igénylése céljából is. Mindez térítésmentes kell hogy legyen, ha az áldozatnak nincs elegendő anyagi forrása. A nyomozás során a gyermek áldozatot a tényállás illetékes hatóságok számára történő bejelentése után késedelem nélkül kell kihallgatni az e célra kialakított vagy alkalmassá tett helyen, erre kiképzett szakemberek által. Lehetőség szerint minden alkalommal ugyanaz a személy kell hogy lefolytassa a gyermek áldozat kihallgatását, és ezek számát korlátozni kell azokra az esetekre, amikor az feltétlenül szükséges. *„Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a kiskorú tanú valamennyi kihallgatását audiovizuálisan rögzítsék, és az audiovizuálisan rögzített kihallgatásokat bizonyítékként fel lehessen használni a büntetőeljárás bírósági szakaszában. Elrendelhetővé kell tenni a büntetőeljárások bírósági szakaszában azt, hogy a tárgyalásra a nyilvánosság kizárásával kerüljön sor, és hogy a gyermek áldozatot a tárgyalóteremben a jelenléte nélkül, különösen a megfelelő kommunikációs technológiák felhasználása útján meghallgathassák. Meg kell tenni a szükséges intézkedéseket a gyermek áldozatok magánéletének, személyazonosságának és képmásának védelme, valamint minden olyan információ nyilvánosságra kerülésének megakadályozása érdekében, amely alapján azonosíthatók lennének.”*³⁰

²⁹ Alföldi Ágnes Dóra: A családon belüli erőszak és a magyar büntetőjog. Jura, 2011/2., 153. o.

³⁰ Az Európai Parlament és a tanács 2011/92/EU irányelve (2011. december 13.) a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32011L0093>

Hazánkban mindezek biztosítására, a kiskorú minél szélesebb körű védelme érdekében a Be. különféle speciális szabályokat tartalmaz. Ilyen például, hogy a kiskorút, ha a tizennegyedik életévét nem töltötte be, a gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni. A kiskorú idézését és értesítését a törvényes képviselőjével is közölni kell.³¹ Szerepel a törvényben az a rendelkezés is, hogy a tizennégy évesnél fiatalabb személyt akkor lehet szembesíteni, ha a szembesítés a kiskorúban nem kelt félelmet.³²

Ha a terhelt a kiskorú szülője, feltétlenül meg kell említeni azt a szabályt, miszerint őrizetbe vételnél a felügyelet nélkül maradó kiskorú gyermeket, illetve a terhelt által gondozott más személyt gondozás céljából a hozzátartozójának vagy az arra alkalmas intézménynek kell átadni. A kiskorú elhelyezéséről a gyámhatóság útján kell gondoskodni, a terhelt által gondozott más személy esetében a gyámhatóságot kell értesíteni.³³

A nyilvánosságra és a közvélemény tájékoztatására vonatkozó speciális szabályok

A kiskorút védi az a rendelkezés, miszerint a kiskorúra tekintettel a tárgyalás nyilvánosságát ki lehet zárni. Azonban ez nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetében egyébként is jellemző, erkölcsi okból akár a felnőttkorú sértett esetében is zárt tárgyalást tartanak a bíróságok.

Az áldozatvédelmi irányelv alapján az áldozat magánéletének védelme fontos eszköz lehet a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés, valamint a megtorlás megakadályozása érdekében. Így a nyilvánosság mellett a közvélemény tájékoztatására vonatkozóan is speciális szabályok szükségesek a megfelelő védelem érdekében. *„E védelem olyan intézkedések révén valósítható meg, mint az áldozat személyazonosságával és tartózkodási helyével kapcsolatos adatszolgáltatás mellőzése vagy korlátozása. Az ilyen védelem különösen fontos a gyermekáldozatok esetében, és magában foglalja a gyermek nevének titokban tartását is. Ugyanakkor lehetnek olyan kivételes esetek, amikor a gyermek számára előnyös lehet az információ nyilvánosságra hozatala vagy adott esetben akár széles körű terjesztése, például gyermekrablás esetén. Az áldozatok és családtagjaik magánéletének és képességének védelmét szolgáló intézkedéseknek minden esetben meg kell felelniük a tisztességes eljáráshoz való jognak és a véleménynyilvánítás szabadsá-*

31 Be. 68. § (2) bek.

32 Be. 124. § (3) bek.

33 Be. 128. § (2) bek.

gának, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. illetve 10. cikke elismeri.”³⁴

A gyermek meghallgatásának speciális szabályai

A Be. sajátos rendelkezéseket tartalmaz a vallomástétel különleges szabályai-val, valamint a tanú- és áldozatvédelmi rendelkezésekkel kapcsolatban is.³⁵ Ha a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség által végzett nyomozás során az ügyész a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény (Btk. XIX. fejezet) vagy a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény miatt folytatott eljárásban különleges bánásmódot igénylő sértettet kíván tanúként kihallgatni, akkor a sértettet csak vele azonos nemű személy hallgathatja ki, feltéve hogy ezt a sértett kéri, és az eljárás érdekeit nem sérti.³⁶ A kiskorú tanú gondozója vagy törvényes képviselője indítványára, valamint hivatalból a bíróság a tanúnak, vagy kivételes esetben a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelheti el.³⁷ E jogintézmény elsősorban a technika fejlődésére tekintettel – tudniillik hogy a „zártcélú televíziós berendezések széleskörű alkalmazása révén technikai szemszögből nincs akadálya annak, hogy a tanú ne a tárgyalóteremben, a vádlott fizikai jelenlétében tegyen vallomást”³⁸ – olyan költség- és időkímélő megoldást³⁹ jelent az eljáró bíróság számára, amelynek „nemcsak perökönómiai és biztonsági, hanem fontos tanúvédelmi jelentősége”⁴⁰ is van. A jogintézmény elsődleges szerepe a gyermekek esetében a tanúvédelmi, azaz a tanúkat kímélő szerep.

Az áldozatvédelmi irányelv szerint egyes áldozatok esetében a büntetőeljárás során különösen nagy a kockázata a másodlagos és ismételt áldozattá válásnak, valamint az elkövető általi megfélemlítésnek és megtorlásnak. Ez a kockázat összefügghet az áldozat személyes jellemzőivel, vagy a bűncselekmény típusával, természetével vagy körülményeivel, és csak a lehető leg-

34 Az Európai Parlament és a tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (54) bek.

35 Gyurkó Szilvia: i. m. 119. o.

36 Be. 86/A §

37 Be. 244/A § (1) bek.

38 Bócz Endre: A tanúvédelemről. Kriminológiai Közlemények, 1996/54., 109. o.

39 Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. IV. kötet. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 116. o.

40 Kertész Imre: A még különösebben védett tanú. Belügyi Szemle, 2001/11., 31. o.

korábban elvégzett egyéni értékelések révén lehet hatékonyan azonosítani. Ilyen értékelést minden áldozat esetében kell végezni annak megállapítása érdekében, hogy a kockázatok fennállnak-e, valamint hogy esetükben milyen különleges védelmi intézkedésekre van szükség.⁴¹ Az irányelv szerint az emberkereskedelem, a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a hozzátartozók közötti erőszak, a szexuális erőszak vagy a szexuális kizsákmányolás, a nemi alapú erőszak és a gyűlölet-bűncselekmények áldozatai, valamint a fogyatékkal élő áldozatok és a gyermek áldozatok esetében nagy arányban fordulnak elő az említett veszélyek. Így ilyen áldozatok esetében különös alaposággal kell eljárni annak megítélése során, hogy fennáll-e az áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás kockázata, és abból a feltevésből kell kiindulni, hogy ezen áldozatok esetében különleges védelmi intézkedésekre lesz szükség.⁴²

A Be. 2015. november 1. óta hatályos módosítása⁴³ szerint a büntetőeljárás megindításakor tizennyolc évesnél fiatalabb sértettet *különleges bánásmódot igénylő sértett*nek kell tekinteni, így a fiatakorúak a törvény erejénél fogva sajátos szükségletű sértettnek tekintendők. Ha ilyen sértett vesz részt a büntetőeljárásban, akkor a bíróságnak, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak az eljárás során a különleges bánásmódot igénylő sértett lehető legnagyobb kíméletével kell eljárnia.⁴⁴ Ennek során a sértett igényeinek a figyelembevételével törekedni kell például a kihallgatás kép- vagy hangfelvevővel vagy egyéb berendezéssel való rögzítésének, valamint a gyanúsított zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása indítványozásának alkalmazására. Ezen kívül, ha a nyomozási bíró illetékességi területén van gyermekek meghallgatására szolgáló helyiség, akkor a nyomozási bíró a tizennegyedik életévét meg nem haladott tanú meghallgatása esetén az ülést ilyen helyiségben is megtarthatja, vagy például különleges bánásmódot igénylő sértett esetén a kihallgatandó sértett vagy képviselője is indítványozhatja a vádlott tárgyalóteremből történő eltávolíttatását, valamint ilyen esetekben a tanú kihallgatását kép- vagy hangfelvevővel, illetve egyéb berendezéssel kell rögzíteni. Általános elvárás, hogy a különleges bánásmódot igénylő sértettet érintő eljárási cselekményeket, ha az az eljárás érdekeit nem sérti, a sértett kíméletével, lehetőség szerint az igényeinek a figyelembevételével kell előkészíteni és végrehajtani.⁴⁵

41 2012/29/EU irányelv (55) bek.

42 2012/29/EU irányelv (57) bek.

43 A módosítást a 2015. évi CLI. törvény 8. §-a iktatta be.

44 Be. 62/C § (3) bek.

45 Be. 62/C § (4) bek.

Gyermekmeghallgató szobák

A nyomozó hatóságok előtti eljárásban a gyermekmeghallgató szobák létesítését már jogszabály is rendezi⁴⁶, az Országos Bírósági Hivatal gyermekközpontú igazságszolgáltatás projektjében is elsőbbséget élvező célkitűzés, hogy minél több bíróságon kerüljön sor ilyen helyiségek kialakítására. A gyermekmeghallgató szobák létesítésének célja, hogy a nyomozó hatóság, illetve a bíróság a tizennégy évesnél fiatalabb személy meghallgatását olyan helyiségben végzi, amelyben a büntetőeljárás céljával összhangban megoldható, hogy az eljárási cselekmény a gyermekkorú lehetőség szerinti kíméletével, a gyermek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartva valósuljon meg, megóva őket a büntetőeljárás természetéből fakadó ártalmaktól. Ennek eszköze egyrészt az életkori sajátosságaikhoz igazodó igényeiknek megfelelő környezet, másrészt a gyermekmeghallgató szobát kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas technikai eszközökkel is fel kell szerelni, ami azt a célt szolgálja, hogy a gyermek kihallgatására lehetőség szerint csak egyszer kerüljön sor az egész büntetőeljárás folyamán. A felvétel ugyanis a bizonyítékok része, később – természetesen az eljárási törvény szabályainak, a kiskorú személyhez fűződő jogainak és érdekeinek szem előtt tartásával – a tárgyaláson is felhasználható, s ezáltal elkerülhető, hogy újra és újra kitegyék őt a sokszor még a felnőtteket is megviselő procedúrának. Különös jelentősége van ennek akkor, ha a kihallgatandó gyermekkorú egyben sértettje is a bűncselekménynek. Ez már önmagában is akkora megrázkódtatás, hogy esetükben még fontosabb szempont a retraumatizálás elkerülése. A felvétel készítésével megakadályozható a történetek ismétlődő átélése.

Fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy az alapvető jogok biztosa által 2012-ben lefolytatott eljárás alapján az előrelépések ellenére a rendőrségi gyermekmeghallgató szobák hozzáférhetősége tekintetében számos funkcionális hiányosság érzékelhető több megyében, néhány megyében pedig a tapasztalatok is hiányoznak. Összességében azt állapította meg, hogy a gyermekmeghallgató szobák működésének egyes diszfunkcionális megoldásai, az alacsony kihasználtság és egyéb technikai jellegű hiányosságai az érintett gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz, valamint tisztességes eljáráshoz való jogával összefüggő visszásságot okoz, de a jogbiztonság követelményének érvényesülését is közvetlenül veszélyeztetheti.⁴⁷ A biztos arra is figyel-

⁴⁶ 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet.

⁴⁷ Az alapvető jogok biztosa Jelentése az AJB-1861/2014. számú ügyben, 12. o.

meztet, hogy „a gyermekkorú meghallgatásáról szóló írásos jegyzőkönyvön kívül készített hang-, kép- és videofelvételeket minél szélesebb körben kellene felhasználni – a gyermekek jogainak védelme szempontjából, az alkotmányos garanciák teljes tiszteletben tartása mellett”. Ily módon ugyanis az eljárási cselekmény minden mozzanata rögzíthető, ezáltal nem kell több alkalommal megjelennie a gyermeknek meghallgatásra a hatóság előtt. A feltárt hiányosságok azonban ezt megakadályozhatják, ezért a gyermekmeghallgató szobák működése feltételeinek javítása, a folyamatos, az erőforrásokhoz igazodó fejlesztése elengedhetetlen. Mindemellett hangsúlyozza, hogy „a szakemberek eljárása semmilyen tárgyi eszközzel nem pótolható”⁴⁸.

A speciális ismeretekkel felvértezett szakemberek alkalmazásának kötelezettsége

A gyermekbarát működés követelménye nemcsak az igazságszolgáltatás rendszerében kell hogy érvényesüljön (polgári, büntető- és peren kívüli eljárásokban), hanem minden olyan eljárásban, amiben – bármilyen eljárási pozícióban vagy szerepben – gyermek szerepel. A gyermekbarát eljárás követelményében tehát nem tehető különbség az egyes „szerepek” között, a gyermeket sui generis megilletik azok a jogosítványok, amelyek gyermekbaráttá minősítenek egy eljárást, ez szolgálja alapvetően a gyermekek mindekfelett álló érdekét, ehhez pedig az együttműködés minden szakmai oldalról nélkülözhetetlen. A gyermekek védelme érdekében így a büntetőeljárások fontos szereplője lehet a pszichológus, aki szakértőként vagy szaktanácsadóként vehet részt az eljárás nyomozási vagy bírósági szakaszában. Szaktanácsadóként pszichológust a rendőrségen az esetek többségében éppen a gyermekek meghallgatásához, szexuális bűncselekmények sértettjeinek kihallgatása során vesznek igénybe, akik segíthetnek a rendőröknek a kihallgatásra történő felkészülésben.⁴⁹ Számukra akár kommunikációshatékonyság-fejlesztő tréning lehetőségét is biztosítják.⁵⁰

A büntetőperekben az eljárás bírósági szakaszában a pszichológus szakértő számára feltett kérdések a nemi erkölcs elleni bűncselekmények felderítésében különösen nagy jelentőséggel bírnak a gyermekkorú áldozatok esetén

48 Uo.

49 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 170. o.

50 Mikolay Sándor: Kriminálpszichológia a magyar rendőrségen a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság példáján. Belügyi Szemle, 2004/6., 27–31. o.

például annak megítélésében, hogy élményen alapul-e a gyermek előadása, vagy fantázián, képzeleten, esetleg valamilyen ráhatáson, vagy fennáll-e a hazugság lehetősége, életkora miatt képes lehet-e át nem élt szexuális bántalmazásra utaló történet kitalálására, vagy ilyen betanulására, a bűncselekmény vonatkozásában hiteles-e a beszámolója. A szakértő válasza hasznos lehet annak megítélésében is, hogy vajon a gyermek által elmondottak részleteiben és összefüggéseiben valóságos háttéren alapulnak-e, megtörtént eseményről szólnak-e, szexuálisvágy-fantáziáknak lehet-e szerepük a cselekmény valós lefolyása és szóbeli megjelenítése közötti ellentmondások feloldására. A gyermek életkori sajátosságainak milyen reagálás felel meg az őt ért abúzusra, kötődik vagy kötődött-e a gyermek a terhelthez, milyen kapcsolata volt a terhelttel, szülővel, biztonságosan kötődik-e az édesanyjához, édesapjához. Azt is szakértő igénybevételevel lehet csupán megállapítani, hiszen ez a bíró számára kompetenciáját meghaladó terület, hogy a terhelt magatartása befolyásolta-e a kiskorú testi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését, és ha igen, akkor milyen mértékben, és miben nyilvánul meg, vagy mik a várható hatásai. A szakértő elemezni tudja a gyermekek esetében, hogy mire utalnak a rajztesztek, például félelemre, szorongásra, illetve családrajz-ábrázolásaik támpontot adhatnak-e az esemény kapcsán, vagy ezek utalnak-e szorongásra, családon belül húzódó feszültségekre. A szakértő meg tudja állapítani, hogy maradandó lelki sérülést okozott-e a sértettnek a terhelt cselekménye, illetve hogy a szociokulturális háttér hogyan befolyásolta a gyermek fejlődését. Abban is segítséget tud nyújtani, hogy kiskorú sértett és a terhelt közti, a későbbiek során esetleg szükségessé váló szembesítés a kiskorúban okozhat-e félelmet, gyakorolhat-e rá bármilyen káros hatást, ennek milyen mértéke valószínűsíthető, felléphet-e ennek következtében személyiségzavar, vagy egyszerűen is kezelhető. Ellenjavallatot tehet a gyermeknek az eljárási cselekményeken való részvétele, folytatólagos kihallgatása, szembesítése ellen a terhelttel vagy a tanúkkal, ha az lelki megrázkódtatást jelentene számára. Nyilatkozni tud arról, hogy a gyermek az átélt traumát pszichésen fel tudja-e dolgozni, valamint egyéb észrevételeket tehet.⁵¹

Amennyiben csak a gyermek sértett vallomása áll rendelkezésre mint felhasználható bizonyíték, annak megbízhatóságának megítélése során fokozott figyelemmel kell eljárnia a szakértőnek, hiszen a félreértelmezése igen könnyen tévútra viheti a bíróságot. Az ellentmondásos érzelmi attitűdök (például

⁵¹ Elek Balázs: i. m. 173–176. o.

szeretem az apámat, de haragszom rá) miatt nem egyszerű az igazságügyi pszichológus szakértőknek sem a gyermekek vallomásának véleményezése.⁵²

Az oktatás, képzés, továbbképzés témája tehát kiemelkedő figyelmet érdemel a gyermekeket érintő eljárásokban részt vevő hivatásos személyek felkészültsége, képzettsége és kiválasztása szempontjából is. Az alapvető jogok biztosa 2012-ben megállapította, hogy „a gyermekeket érintő eljárásokban részt vevő, valamint a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó szakemberek gyermeki jogokkal, gyermekbarát eljárásokkal kapcsolatos képzésének, továbbá az alkalmasságukat mérő vizsga hiánya gátja/akadálya lehet a gyermeki jogok maradéktalan érvényesülésének, ezáltal az Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdésében rögzített jog sérelmének közvetlen veszélyét keletkezteti”⁵³.

Tájékoztatáshoz való jog

A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás szerint tiszteletben kell tartani minden gyermek tájékoztatáshoz való jogát, az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáféréshez való jogát, valamint azon jogát, hogy a részvételével folyó vagy őt érintő eljárások során kikérjék a véleményét, illetve meghallgassák. Ebbe a részvételhez való jog alapján beletartozik a gyermekek véleményének megfelelő súllyal történő figyelembevétele, tekintettel érettségükre és bármely természetű kommunikációs nehézségeikre annak érdekében, hogy ez a részvétel érdemi legyen. A gyermekeket jogaik teljes körű jogosultjainak kell tekinteni és akként kell kezelni, továbbá oly módon kell feljogosítani őket valamennyi joguk gyakorlására, amely számításba veszi saját véleményük kialakítására vonatkozó képességüket, valamint az ügy körülményeit.⁵⁴ A New York-i egyezmény 29. cikke a részes államok kiemelt feladatává teszi a gyermekek jogtudatosságának növelését, és a gyermek oktatásának egyik céljának tartja, hogy a tudatukba vésődjenek az emberi jogok és alapvető szabadságok.⁵⁵

Hazánkban sajnálatos módon ennek a jogtudatosságnak és tájékoztatásnak gyakorlati érvényesülése még mindig nem megfelelő. A különböző gyermekotthonokban, nevelőotthonokban gyermekek által elszenvedett bántalmazásokra sok esetben soha, vagy csak a gyermekek felnőtt korúvá válása

⁵² Uo. 184. o.

⁵³ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2614/2012. számú ügyben.

⁵⁴ 2011/92/EU irányelv.

⁵⁵ A gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény.

után derül fény, és csak akkor tudunk ezekről az esetekről, ha az esetnek a média különös figyelmet szentel. Ennek a jelenségnek az alapvető jogok biztosának jelentéséből ítélve (a kalocsai gyermekotthonban történtek után benyújtott panasz miatt indított vizsgálatának eredményeként) több oka is van.⁵⁶ Szeretném kiemelni a következő mondatot: „*A feltárt tényállás szerint a gyermekotthonban nevelkedő, speciális szükségletükre tekintettel fokozott védelmet igénylő gyermekek az elcsattanó pofonokat, a kulcscsomóval való tenyérbe ütést nem tartják bántalmazásnak, hanem nevelési eszköznek tekintik. Mindez egyértelműen a gyermekek jogismeretének, jogtudatosságának alapvető hiányosságára utal.*”⁵⁷ A biztos már 2014-ben javaslatot tett az Emberi Erőforrások Minisztériumának az egységes, jogtudatosságot növelő stratégia kialakítására, a minisztérium közigazgatási államtitkára pedig 2015-ben válaszában ígéretet tett arra, hogy a jövőben jogalkotási javaslatok kidolgozására irányuló tevékenységük során figyelemmel lesznek a kérdésre. Az ombudsman 2015-ben konkrét ügyben lefolytatott vizsgálata még mindig azt igazolta, hogy a gyermeki jogok mind teljesebb körű érvényesülése érdekében nélkülözhetetlen a jogtudatosságot növelő stratégia kialakítása. A jogismeret, a jogérvényesítési utak ismerete ugyanis a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedők esetében – különös tekintettel a fokozott védelmet igénylő, speciális szükségletű gyermekekre – is előfeltétele annak, hogy a gyermek bizalommal fordulhasson a jogai védelmére hivatott és köteles szervezetekhez, illetve személyekhez.⁵⁸

A bűncselekmények áldozatainak rehabilitációja

Az Európa Tanács *Iránymutatása* szerint különleges egészségügyi szolgáltatást, megfelelő szociális és terápiás intervenciók programokat vagy eszközöket kell biztosítani a hanyagság, az erőszak, a bántalmazás és más bűncselekmények áldozatainak, lehetőleg ingyen, és e szolgáltatások elérhetőségéről haladéktalanul, megfelelő módon tájékoztatni kell a gyermekeket és gondviselőiket.⁵⁹

Az alapvető jogok biztosa által 2012-ben megkeresett civil szervezetek egyöntetűen problémaként jelezték a pszichoterápiás ellátáshoz való hozzáférés hiányát. Az ombudsman megállapította, hogy elégtelen a gyermekpszichológusok, a megfelelő tapasztalattal és felkészültséggel felvértezett pszi-

⁵⁶ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-130/2016. számú ügyben.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának... i. m.

chológusok, krízisellátással foglalkozó szakemberek száma. A felkészült szakemberek elérhetősége nem megoldott az ország minden részén, területi eloszlásuk egyenetlen. Az OKRI az Áldozatsegítő Szolgálat hatékonyság-vizsgálatával kapcsolatos kutatási beszámolójában is megállapította: „*elengedhetetlen, hogy az áldozattá válás pszichikai és mentális részét is képes legyen látni az áldozatsegítési ügyekben eljáró ügyintéző*”. Továbbá hogy „*a krízisintervenciót, a mentális, illetve pszichológiai segítségnyújtást az áldozatsegítő szolgálat – szakembereinek ilyen irányú felkészültsége hiányában – nem tudja biztosítani*”. Ezért az OKRI munkatársai is azt javasolták, hogy „*szükséges lenne a jogász végzettségű munkatársak mellett szociális munkás, pszichológus foglalkoztatása is az áldozatsegítő szolgáltatás keretében. Ha erre nincs mód, legalább megynként egy áldozatokkal foglalkozó pszichológussal szoros kapcsolat kialakítása és a munkatársak szociális ismeretekkel történő kiképzése indokolt vagy szükséges. A szociális érzékenység, és az empátias készség elengedhetetlen alkalmazási kritériumként is megfogalmazható az áldozatsegítő munkakör betöltéséhez szükséges szillemek között.*”⁶⁰

A Helsinki Bizottság tapasztalatai szerint az áldozatsegítő szolgálatok felkészületlenek a kiskorú áldozatok támogatására, munkatársaik nincsenek az ehhez szükséges, kiskorúakra vonatkozó speciális tudás birtokában. A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) tájékoztatása is alátámasztotta azt az információt, hogy az áldozatsegítés elsősorban felnőttek anyagi kárpótlását jelenti. Kijelenthető, hogy jelenleg nincs gyermekspecifikus áldozatvédelem Magyarországon: hiányoznak a kifejezetten gyerekkorú áldozatok segítésére szolgáló jogszabályi rendelkezések, és módszertani útmutatók.⁶¹

Az áldozatsegítő szolgálatok elérhetőségével kapcsolatban azt jelezte a Helsinki Bizottság, hogy gondot okoz az ügyintézők számának csökkentése is. Ezt az alapvető jogok biztosa is megállapította, mindamelllett felhívta a figyelmet arra, hogy „*a gyermekbarát áldozatsegítés biztosításához elengedhetetlen az áldozatsegítő szolgálatok munkatársainak a gyermekek lélektani, szociológiai és kognitív jellemzőire vonatkozó képzése és továbbképzése, amelynek hiánya, vagy részben történő megvalósítása akadály a gyermeki jogok maradéktalan érvényesülésének, ezáltal az Alaptörvény XVI. cikkének (1) bekezdésében rögzített jog sérelmének közvetlen veszélyét idézi elő*”⁶².

60 Kerezsi Klára – Kó József: Az Áldozatsegítő Szolgálat hatékonyság-vizsgálata. Második szakasz. Összefoglaló jelentés. Kézirat. Budapest, 2008, 48–49. o. http://www.kriminologiaitdk.hu/download/Az%20Aldozatsegito%20Szolgalat%20hatekonysagvizsgalata_2008.pdf

61 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2617/2012. számú ügyben.

62 Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3070/2012. számú ügyben.

Zárógondolatok

A bemutatott esetek rámutatnak arra, hogy a gyermekek jogainak megfelelő és hatékony védelme rendkívül aktuális és kiemelkedően fontos probléma. Az esetek ismertetésével szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a jogtudatosság és a gyermekvédelmi jelzőrendszer effektív működése alapvető nemzeti követelmény, mégis a mai napig nem teljes mértékben megoldott feladat.

A bicskei Kossuth Zsuzsa Gyermekotthonban történt szexuális visszaélések gyanúja miatt az alapvető jogok biztosa már 2012-ben lefolytatott egy eljárást, amelyben megállapította, hogy a gyermekekkel foglalkozók közül többen tudtak az igazgató általi szexuális bántalmazás gyanújáról, ennek ellenére azt nem vagy csak késve jelezték, a gyermekek pedig nem kaptak valószínű segítségét. A jelentés rögzíti azt, hogy már a gyermektől érkező első jelzés után lehetőség lett volna szakember (pszichológus, gyermekjogi képviselő, gyámi tanácsadó) eljárására.⁶³ Akkoriban az igazgató az eljárás idején végig a kastélyon belüli szolgálati lakásában lakhatott, emiatt erőteljesen felvetődött a gyanú, hogy nyomást gyakorolhatott az eljárásra. Hat gyermek visszavonta a vallomását, továbbá az érintett nevelőket is elküldték, vagy maguktól mondtak fel, végül pedig a rendőrség a nyomozást bűncselekmény hiányában lezárta. 2017 őszén azonban – miután egyik társuk feltételezhetően a molesztálás miatt Bicskén a vonat alá vetette magát – az egyik érintett fiú újból feljelentést tett a rendőrségen. Az alapvető jogok biztosa ezért 2017. októberben utóvizsgálatot rendelt el az ügyben, hogy megállapítsa: 2012 és 2016 között, azaz a szexuális zaklatás gyanújának nyilvánossá válásáig milyen lépések történtek a rendszeren belül a visszaélések érdemi feltárására. Az ombudsman utalt arra is, hogy ezek elmulasztása azt jelenti, hogy az állam nem teljesíti jogszabályi és nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeit a gyermekek megfelelő védelme érdekében.⁶⁴ Az újabb eset kapcsán ismét felhívta a figyelmet a média felelősségére. A nagy látencia, az esetek többségének rejtve maradása miatt kiemelten fontos, hogy mielőbb fény derüljön a gyermekekkel szemben elkövetett szexuális visszaélésekre, a rendszer működési hibáira. Másfelől a médiának a tájékoztatás során min-

63 <https://www.ajbh.hu/kozlemenyek/-/content/10180/1/az-alapjogi-biztos-vizsgalatot-rendelt-el-a-gyermekvedelmi-jelzorendszer-mukodese-kapcsan-a-bicskei-kossuth-zsuzsanna-gyermekotthonban-felmerult-szexu;jsessionid=D7A1CCDB3C797A690467D77628B9941A>

64 Makki Marie-Rose: A bicskei pedofilbotrány tanulságai. Hetek.hu, 2016. október 14.
http://www.hetek.hu/belfold/201610/a_bicskei_pedofilbotrany_tanulsagai

denkor megkülönböztetett figyelemmel kell lennie az érintett gyermekek jogainak védelmére.⁶⁵

Láthatjuk, hogy míg az elméleti alapvetések, az iránymutatások és a tétel jogi rendelkezések szintjén próbálunk megfelelni az uniós standardoknak, a jogalkalmazás és a gyakorlati érvényesítés szintjén hazánkban nem beszélhetünk a gyermekek jogainak hatékony érvényesüléséről. Fontos lenne, hogy jogszerűség és a gyermekek mindenekfelett álló érdekeinek figyelembevételével az igazságszolgáltatás megfelelően működjön a gyermekek részvételével folytatott eljárásokban. Nélkülözhetetlen a hatóságok részéről eljáró személyek felkészültsége, képzése, rendszeres oktatása is ugyanúgy, mint az áldozatvédelem – az áldozatsegítő szolgálatoknak sokkal több ügyintézőre lenne szükségük. A legfontosabb azonban a jogtudatosság erősítése lenne, ami mindannyiunk felelőssége. Egy olyan világban, amelyben a gyermek elnyomva érzi magát, nem tud fellépni a jogai védelme érdekében, vagy akár nem is ismeri e jogait, nem várhatjuk el, hogy felnőttként a társadalom teljes értékű tagja lehessen, oda maradéktalanul beilleszkedhessen. Remélem, hogy egyszer nemcsak a gyermekbarát igazságszolgáltatás, de a gyermekbarát társadalom fogalmáról is minden naivitást nélkülözve, reális elvárásként diskurzust folytathatunk.

⁶⁵ <https://www.ajbh.hu/kozlemenyek/-/content/10180/1/az-alapjogi-biztos-vizsgalatot-rendelt-el-a-gyermekvedelmi-jelzorendszer-mukodese-kapcsan-a-bicskei-kossuth-zsuzsanna-gyermekotthonban-felmerult-szexu;jsessionid=D7A1CCDB3C797A690467D77628B9941A>

HAFENSCHER CSABA ZOLTÁN

Reintegráció egy megyei házban¹

2015. január 1-jén lépett hatályba a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény. Történelmi pillanatról beszélhetünk, mivel lezárult egy korszak, tekintettel a régi politikai rendszerben született és idáig regnáló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet hatályon kívül helyezésére. Az új, immár legmagasabb szintű jogforrással szabályozott büntetés-végrehajtási elképzelésekben törvényi szinten fogalmazódik meg a belső motivációból fakadó, sikeres reintegráció igénye, amelynek egyik alapját a munkáltatás, a másikat az egyéniesített foglalkozás adja.

A büntetés-végrehajtási szakterületen eltöltött tizenhárom év alatt sokat gondolkodtam, hogy milyen tevékenységsorozatot válasszak, amelynek eredményeképpen sikerül a fogvatartottakat kizökkenteni a börtön hétköznapijából fakadó, ingerszegény környezetnek is tulajdonítható mikrovilágból. Megoldásként a „lelkiismeretre” történő ráhatás, a belső értékek felszínre hozatala, a hasznos munkavégzés, valamint a kultúrában rejlő értékek valós megélése mellett tettem le a garast, hiszen mindegyiknek elválaszthatatlan része a tudatosan felépített kommunikáció, illetve annak célzatosan használt csatornái. Elképzelésem szerint ezek együttes alkalmazása képes a személyiségjegyek olyan átstrukturálására, amivel megoldható a szabadulás utáni társadalmi be- vagy visszailleszkedés, vagyis a sikeres integráció, reintegráció.

Feltételezésem további kulcsfontosságú eleme egy befogadó lokális társadalom nélkülözhetetlensége. Tanárként folyamatos hitvallásom volt és ma is az, hogy senkit nem tudok megtanítani semmire, viszont rengeteg segítséget tudok adni az adott ismeretet elsajátítani szándékozó diákoknak ahhoz, hogy sikeresen abszolváljanak egy aktuális anyagot. Párhuzamot vonva e gondolattal úgy vélem, hogy a legőszintébb reintegrációs elszántság is hiábavaló, ha a közvetlen be-, illetve visszailleszkedési környezet, akár a negatív sztereotip beidegződések miatt ennek ellenáll, elutasítón lép fel.

¹ A tanulmány a szerző 2017-ben, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán megvédett *Kommunikációs csatornák felhasználása a reintegrációs tevékenységben* című diplomamunkájának szerkesztett, rövidített változata. Konzulense Molnár Katalin egyetemi docens.

Úgy gondolom, hogy több olyan önálló, ám akár egymásra épülő programot, programsorozatot is lehet szervezni elítéltek számára, amelyek segítségével egyidejűleg érvényesülhet a fentiekben meghatározott két elem. Tényleges, taxatív eredmény a büntetés-végrehajtási intézet fogvatartotti összetételének arányában lesz majd mérhető, amelyben a két csoportot az első bűntényesek és a visszaesők jelentik. Hosszú évek óta ez az arány ötven-ötven százalék körül mozog.

Célom olyan reintegrációs tevékenységek, valamint azok fogvatartottakra és civilekre gyakorolt hatásainak bemutatása, amelyek az általam irányított büntetés-végrehajtási intézet keretei között már bizonyították létjogosultságukat függetlenül attól, hogy a tudományosság próbáját a reprezentativitás és a szükséges számú „pozitív alátámasztottság” hiányában még nem állták ki.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet rövid története²

A XIX. század második felében jelentős erőfeszítések történtek Gyula város részéről, hogy az újonnan építendő Törvényszéki Palota, amely magában foglalja a börtön épületét is, ebben a városban kapjon helyet. Erős ellenlábasként jelentkezett az egyre jobban fejlődő Békéscsaba. A növekvő és feltörekvő város szintén igyekezett mindent elkövetni, hogy magáénak tudhassa a törvényszéket, és nem utolsósorban ezzel elbitorolja a megyeszékhelyi rangot is. A két város harca közel tíz évig folyt a vármegyei rang megszerzése érdekében. A lobbitevékenységnek és egyet nem értésnek súlyos veszélyei is voltak a vármegyére, hiszen törvényszék nélkül elvesztette volna az önállóságát. Felismerve ezt a problémát, az aktuális politikai vezetés *Terényi Lajos* személyén keresztül a megvalósítás útjára lépett. A regnáló igazságügy-miniszter, *Erdély Sándor* végül Gyula mellett döntött, így 1897–1899 között felépült a várva várt törvényszék és vele együtt, annak részeként a börtön. A város a kor szempontjából patinás, a Csemegi-kódex szellemiségét magában foglaló épülettel gazdagodott.

A törvényszéki működés 1899. október 1-jén kezdődött meg, a dátumot a mai napig őrzi a börtön alapító okirata. Az épület helyt adott férfi és női fogvatartottaknak, kórtermeknek, valamint dolgozói lakásoknak is. Kiemelkedő, hogy a teljes épület fűtését központi forró vizes rendszer biztosította. Már az átadás pillanatában hetven fogvatartott befogadására volt képes, ami a mai

² <http://bv.gov.hu/gyula-az-intezet-tortenete>

napig alig változott (86). Kihasználtságára ugyanez már nem igaz, mivel a kezdetektől napjainkig kimutatható a folyamatos túltelítettség. A tervező, *Wagner Gyula* munkáját dicséri, hogy az első jelentősebb átalakítással csaknem egy évszázadot lehetett várni, amikor hozzáépítéssel új konyhát, étkezőt és irodatömböt adtak át. E bővítéssel nagymértékben javult a fogvatartottak ellátása és a személyi állomány munkakörnyezete is.

Beruházások, fejlesztések azóta is történtek, például 2000-ben készült el az ügyvédi beszélő különálló épülete, valamint új, korszerű belgyógyászati és fogorvosi rendelőt is átadtak. Jelen állapot szerint további bővítésekre már objektív építészeti okokból nincs lehetőség. 2017–2018-ban a nemzetközi normákkal összhangban került sor minden lakózárkában az önálló szellőzősű, fallal leválasztott mellékhelyiség kialakítására. A beruházás további hozadékaként az addigi 86 fős befogadóképesség 121 főre bővült.

A bővítő, építészeti beruházások jövőbeli kivitelezését továbbra is nehezíti, hogy megőrzendő a történelem eme építészeti remekművét, intézetünk a Megyei Törvényszékkel együtt műemlékvédelem alatt áll.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet működése

Büntetés-végrehajtásról önállóan beszélni, kiemelve azt más területek kohéziójából nem igazán lehet. A büntetés fogalmával egyértelműen összefügg valami előzmény, adott esetben egy bűn bekövetkezése. A történelemben kalandozva láthatjuk, hogy a bűn megítélése mennyire változó időben és térben egyaránt. *A magyar jogtörténet* 3. fejezet III. részében olvashatjuk ennek egyik legjobban megfogalmazott példáját: „*Minden emberi közösség, így a vérségi alapokon szerveződött nemzetségi társadalom egyes csoportjai vagy a felbomlott ősi közösség maradványain kibontakozó politikai szervezetek, a vagyoni alapokon szerveződő társadalom egyaránt érzékenyen reagál a különféle emberi magatartásokra. Egyetlen emberi csoport sem lehet közömbös tagjainak kohézióját erősítő hasznos vagy közösséget bomlasztó, káros cselekedeteivel szemben. A társadalom a közösségellenes megnyilvánulásokat, a többség (vagy legalábbis a hatalmat gyakorlók) érdekeivel szemben állókat felelősségre vonja, negatív szankciókat helyez kilátásba, s szükség esetén foganatosítja azokat.*”³

3 Bódiné Beliznai Kinga – Király Tibor – Lőrincz József – Máthé Gábor – Mezey Barna: A magyar büntetőjog története. In: Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 3. fejezet III. rész

Vagyis a bűn és büntetés mindenkori rendszere egy adott társadalmi egység igényeiből, belső normáiból, értékítéletéből születik meg, az aktuális vezető és irányító réteg attitűdjén keresztül.

Jelen értekezés témája mégis lehetőséget ad arra, hogy mindentől függetlenül, a büntetés-végrehajtásé lehessen a főszerep, és ebben a fejezetben kizárólag annak szervezetéről, azon belül is egy intézetéről szólhassanak a gondolatok.

A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet irányítása

A börtön egyszemélyi vezetés alatt működik. Irányítója az intézetparancsnok, aki egyben ellátja a munkáltatói jogkör kizárólagos gyakorlását is, valamint egyszemélyi felelőse minden, az intézettel kapcsolatos történésnek. Az állománytáblában rögzítettek szerint nincs szervezetszerű helyettes, ami sok szempontból hátrányos helyzetbe hozza a parancsnokot. Ilyen hátrányként említhető például a jogkörök leadhatóságának szűk keresztmetszete, aminek következménye a vezetői tevékenység végrehajtói irányú eltolódása. Ezzel háttérbe szorulnak olyan, főleg napjainkban elengedhetetlen intézetmenedzselési lehetőségek, amelyek anyagi erőforrások biztosításával tudnák még hatékonyabbá tenni a börtön működését, illetve céljainak minél sikeresebb elérését.

Végrehajtás és munkafolyamatok szerint egymástól jól elkülöníthető osztályok biztosítják a folyamatos, jogszabályoknak megfelelő jogszerű és szakszerű működést. A Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szervezetében hat egymástól független szakterület kapott helyet: biztonsági, gazdasági, büntetés-végrehajtási, informatikai, személyügyi, valamint egészségügyi osztály. A szervezet e szintjeit osztályvezetők irányítják, kivéve az egészségügyi szakterületet, ahol a főápoló látja el a vezetési-irányítási feladatokat is. Az intézet mibenlétéből fakadóan évi 365 napon, napi 24 órában szükséges minden részletre kiterjedő figyelemmel megszervezni az egyes szakterületek szolgálatellátását. Vezetői (parancsnoki) közvetlen irányítás alá tartoznak még olyan beosztások, amelyek összeférhetetlenségi, hatásköri vagy hatásmechanizmus szerinti okokból nem rendelhetők az egyes osztályok szervezeti egységébe. Összesen három ilyen munkakört irányít közvetlenül a parancsnok, jelesül a belső ellenőr, a szakpszichológus és az osztályvezető lelkes munkáját. Az utolsóként nevesített státus nevében megtévesztő lehet ugyan, de gyakorlatilag egy személy tevékenységét takarja. A már említett szervezetszerű parancsnokhelyettesi pozíció hiányából fakadóan csatolt munkakö-

röket is parancsnoki felügyelet alá kell vonni. Ennek szükségszerűsége főleg jogszabályokban és egyéb szabályzóknak (az országos parancsnokság által kiadott intézkedések, utasítások és szakutasítások) megfogalmazott követelményeknek köszönhető. Az előbbieknél alapján az intézet egyszemélyi vezetőjének további hat feladatkörrel kell tevőlegesen foglalkoznia (biztonsági vezető, adatvédelmi felelős, nyomozó tiszt, fegyelmi tiszt, mozgósítási tiszt, sajtóreferens). További, a szervezeti struktúra szempontjából érdemi jelentőséggel bíró irányítói szint nincs, bár az egyes szakterületek esetében további egységeket lehet nevesíteni. Érdemes megjegyezni a gazdasági osztályon jól elkülöníthető pénzügyi és műszaki csoportot, vagy a büntetés-végrehajtási osztály esetében a reintegrációs és bűnügyi nyilvántartó csoportot.

A szervezeti felépítésből kiderül, hogy bár kis intézetről van szó, mégis rendkívül nehéz és összetett feladat az irányítása.

A nevelés és reintegrálás eszközszerrendszere

Példamutatás

A nevelés kérdésköre jelentős történelmi múltra tekint vissza. Kiemelendő továbbá, hogy fogalmilag az állatvilágban is beszélhetünk ösztönszerű nevelésről, amely során a fiatal egyed képessé válik az önálló élethez szükséges készségeket elsajátítani. Az ember esetében persze nem az ösztönszerű magatartásformák elsajátításáról van szó, hanem egy rendkívül összetett, akár több évtizeden át tartó tudatos folyamatról, amelynek végén kijelenthető, hogy a nevelt személy legalább minimális fokon megtanulta az adott mikro-közösség együttélésének alapszabályait, azaz szocializálódott.

A szocializációs úton való haladás folyamatos, sok esetben nem is tudatos formája a környezetben fellelhető viselkedési minták észlelése, érzékelése, valamint azok utánzása. Erre a sokszor vegetatívnek is nevezhető példamutatásra építhető a fogvatartotti integráció alapja. A börtönbe kerülő személy akaratlanul is képes átvenni az intézet mikrovilágában létező magatartási és együttélési szokásokat. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány a verbalitáson kívül megjelenésével, ruházatával, fellépésével és viselkedésével is minden tekintetben közvetítse az elvártakat. Sőt, amennyiben attól eltérőt tapasztal, kötelező jelleggel tegye szóvá, pontosan megfogalmazva, hogy mi lenne a helyes magatartási forma, illetve juttassa kifejezésre a helytelenség lehetséges negatív következményeit.

Ezen a ponton kívánok visszautalni diplomamunkám második fejezetére, amelyet a kommunikációnak szántam. Az ott megfogalmazottak minden szempontú betartása és tudatos alkalmazása jelentheti a siker elérését. A példamutatásnak megkérdőjelezhetetlen kongruenciában kell megvalósulnia ahhoz, hogy a fogvatartottak számára maradandó érvényű követendő értékeket közvetíthessen.

Érdemes pár gondolatot szentelni a büntetés-végrehajtás dolgozóinak ruházatának is mint a kommunikációs csatorna egyik elemére. A börtönök működésének két önállóan is szakmai szakterületét a biztonsági osztály és a fogva tartási ügyek (büntetés-végrehajtási) osztálya adja. Az elsőnek ki kell fejeznie az intézet fegyveres rendvédelmi szervekhez való tartozását, valamint a rend és fegyelem szükség esetén kényszerítőeszközökkel történő megtartását. Ennek adekvát közvetítésére az egyenruha viselése teljesen megfelelő. A második szakterület ugyanakkor a civil társadalom értékrendjét kell hogy közvetítse minden egyes csatornán keresztül. Esetükben a kongruencia meglétét természetesen csak az alkalomhoz illő civil ruházat képes megerősíteni, így a reintegrációs tiszteknek nem célravezető egyenruhában ellátniuk a napi feladataikat. Vagyis az öltözködés tudatos megválasztása is tényleges részeleme a fogvatartotti reintegrációnak.

A büntetés-végrehajtás parancsuralmi rendszere egyébként önmagában is képes a rend, fegyelem, tisztaság, tisztelet közvetítésére, ami remek alap egy pozitív életút kialakításához. Ezt legjobban *Bábosik István* fogalmazza meg: „*Konstruktív életvezetéssel olyan életvitelt értünk, amely szociálisan értékes, de egyénileg is eredményes. Ebből következően tehát az ilyen életvezetés megfelel az értékkel kapcsolatos kettős kritériumnak, amennyiben egyrészt közösségfejlesztő jellegű, de az egyén fejlődését is elősegíti, vagyis önfejlesztő és nem önromboló jellegű.*”⁴

A Bábosik-féle pozitív életvitelnek a büntetés-végrehajtás vendégszeretetét élvezőkre megfogalmazható specifikus elméletét *Ruzsonyi Péter* dolgozta ki. Az ő elvei alapján végzi tevékenységét a magyar büntetés-végrehajtási szervezet, még akkor is, ha lokálisan további specializációkra lehet szükség. Ezt a gondolatomat támasztja alá a tőle származó idézet is: „*A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés célja a konstruktív életvezetés megalapozásának elősegítése bűnelkövetők körében, azaz olyan büntetés-végrehajtási reintegrációs eljárás kidolgozása, amely társadalmilag elfogadott, de egyénileg is eredményes magatartás- és tevékenységformák kialakítására, valamint a már*

⁴ Bábosik István: Nevelélmélet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 13. o.

meglévő pozitív tulajdonságok és viszonyulási formák tudatosítására és elmélyítésére irányul. Ennek érdekében vizsgálja a kriminalizálódás folyamatának pedagógiaileg megragadható csomópontjait. Szakmódszertana felhasználásával részt vállal a prevencióban és a rehabilitációban. Alkalmazására elsődlegesen (zárt)intézeti körülmények között kerül sor, de – preventív céllal – kiterjedhet a veszélyeztetett (élet)helyzetben lévő, illetve antiszociális magatartást tanúsító fiatalok és felnőttek intézeten kívül szervezett segítő programjaira, illetve az utógondozásra is.”⁵

Foglalkozások (Házi praktikák szakkör)

Számos lehetőség adódik olyan egyéni vagy csoportos foglalkozás megszervezésére, amely az adott időpontban történő értelmes időtöltésen kívül, irányított formában, tudatos módon képes a fogvatartott jövője szempontjából értéket közvetíteni. Az általános érvényű foglalkozások legfőbb jellemzője, hogy gyakorlati oldalról nyújtanak olyan személyes tapasztalatokat, amelyek a hétköznapi emberek mindennapjaiban fordulnak elő. Ilyen foglalkozás például a Házi praktikák szakkör, amelynek a következőkben bemutatott vázlatos tematikája jól illeszkedik az iménti gondolatokhoz.

Cél

A lakó- és zárcakörnyezet, a fogvatartotti élettér esztétikusabbá, higiénikusabbá tétele. Alternatívát nyújtó börtönbeli elfoglaltságok megismertetése, a haladást szolgáló, építő jellegű tevékenységek elsajátítása az antiszociális normaképződéssel szemben. A háztartási, házkarbantartási, házfelújítási tevékenység népszerűsítése, szakkörjellegű foglalkozásokkal közösségi szintér létrehozása, pozitív szociális viselkedésminták elsajátítása, prizonizációs ártalmak csökkentése.

Módszertan

Fontos szintér a munkára nevelés szempontjából azoknak a különböző szakköröknek a rendszere, amelyek a fogvatartottak speciális érdeklődési körének

⁵ Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia tudományterületének helye a társtudományok rendszerében. In: Deák Ferenc – Pallo József (szerk.): Börtönügyi kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014, 182–183. o. [Börtönügyi tanulmányok 1.] <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/Kaleidoszkop.pdf>

megfelelően különleges lehetőségeket kínálnak a személyiségük meghatározott irányban való fejlesztésére, és az ennek megfelelő alkotó jellegű – szellemi és fizikai – munkák elvégzésére, feladatok megoldására. A tanítási-tanulási folyamatokat úgy célszerű megszervezni, hogy azok ne csupán az ismeretek megértését, hanem azoknak a reprodukív és produktív alkalmazásokban történő felhasználását is lehetővé tegyék. A szakkörökön olyan személyi állományú tagok, illetve olyan fogvatartottak oktatják fogvatartott-társaikat, akik magas színvonalon űznek valamilyen tevékenységet, és vállalkoznak a tudásuk megosztására. A célcsoport tagjai így pozitív sorstárspéldát látnak maguk előtt, és a feladatot vállalók önbecsülését is növeli az oktatói munka. A csoportfoglalkozások színterei a bv. intézet zárkái, udvarai. A csoportfoglalkozásokat a személyi állománynak az adott szakterületen szakképzettséggel bíró tagja vezeti. A gyakorlati foglalkozásokon az adott szakterületen szakképzett fogvatartottak is szerepet kapnak az ismeretek átadásában. A csoportfoglalkozások elsősorban a gyakorlati ismeretek elsajátítására fektetik a súlyt, mint például takarítás, fertőtlenítés, tisztaság fenntartása, konyhai munkák, berendezési tárgyak karbantartása, védekezés a kártevők és rovarok ellen, tisztasági festés előkészítése, festés, mázolás. A szakköri tevékenységben való részvétel önkéntes alapon, a fogvatartott írásbeli nyilatkozata után történhet.

Elérni kívánt eredmény

A CPT (a kínzást és az embertelen vagy megalázó bánásmódot vagy büntetést megelőzni hivatott európai bizottság) ajánlásának⁶ megfelelően minden fogvatartott naponta legalább nyolc órát töltsön zárkán kívül, valamilyen értelmes elfoglaltsággal. A szakköri tevékenységben való részvétel a zárkán kívül eltöltött időt növeli.

A fogvatartottak számára lehetővé kell tenni, hogy a társadalomba való be-, illetve visszailleszkedését már a szabadságvesztés ideje alatt megkezdhesse, hiszen a sikeres beilleszkedés nem statisztikai kategória, hanem minden egyes fogvatartottra vonatkozó realitás.

Pozitív példa átadása, illetve a tevékenység kézzelfogható eredményének bemutatása a többi fogvatartott részére.

Olyan gyakorlati tapasztalatok megszerzése, amelyek az önálló civil élet mindennapi velejárói, valamint közösségi normák alapjai.

⁶ Az 1994. évi látogatásról szóló CPT/95/21. számú jelentés III/C. 2. pont.

Nagyon leegyszerűsítve tehát három fő részt érdemes elkülöníteni a tematikában. Elsődlegesen mindig szükséges megfogalmazni egy célt. A kitűzött cél elérése érdekében különböző feladatokat kell végrehajtani, amit módszer-tanban rögzíthetünk. Végezetül fontos meghatározni az elérni kívánt eredményeket, amelyek indikátorként mutatják számunkra a foglalkozás sikerének vagy sikertelenségének visszajelzését. Természetesen a tematikában rögzí-teni kell más, reintegrációs szempontból semleges, de a végrehajtásra nézve mégis elengedhetetlenül fontos adatokat. Ilyenek például a foglalkozások időpontja és tartama, a végrehajtói állomány létszáma, a szükséges biztonsá-gi intézkedések meghatározása.

Speciális tréningek

A normál foglalkozásokon túl szükség van speciális tréningek megtartására is. Számos érvet lehet felsorakoztatni az ilyen programok létjogosultsága mellett, de van néhány, ami kiemelkedő szerepű. A börtön vendégszeretétét élvező emberek képességei, személyisége, személyiségjegyei magától értődő módon eltérők. Az általános példamutatás és foglalkozás szükséges, de nem elégséges feltétele a sikeres reintegrációnak. Ahhoz, hogy valaki a tár-sadalom hasznos, jogkövető tagjává válhasson, az egyéni kompetenciáit is górcső alá kell venni. A személyiségének adekvát, speciális fejlődési program hozhatja meg a kívánt eredményt.

További különbség, hogy a speciális tréningek során a tartalmi elemekhez értő szakember bevonása szükséges, vagyis nem tarthatja akárki. Több eset-ben előfordulhat, hogy kizárólag külső szakember segítségével lehet megtar-tani az aktuális képzést. Mindamellet egyre gyakrabban fordul elő, hogy a személyi állomány tagja részesül olyan továbbképzésben, amely alkalmassá teszi őt a speciális tréning megtartására. Intézetünk esetén példaként hozható fel a dohányzásról leszoktató tréning, amikor is a börtön reintegrációs tisztje részesült a foglalkozás megtartásához szükséges képzésben. Ennek egyértel-mű előnye, hogy a csoportos program befejezése után egyéni foglalkozások keretei között segítheti az elsődleges eredmények megszilárdulását, illetve érdeklődés függvényében bármikor szervezhető újabb csoportos tréning, hi-szen nem kell alkalmazkodni külső szakemberhez.

A büntetés-végrehajtás reintegrációt elősegítő tevékenységében kiemelt szerepet kap néhány speciális tréning, úgymint kommunikációs, konfliktus-kezelő, agressziókezelő, kompetenciafejlesztő. Általánosan elfogadott tény,

hogyan az elkövetővé válás során ezek voltak azok a sarkalatos pontok, amelyek hiánya nagyban hozzájárult a bűnözői hajlam előtérbe kerüléséhez.

Nézzünk néhány rövid gondolatot az eddig megvalósított speciális tréningekkel kapcsolatban!

Kompetenciafejlesztő, érzékenyítő tréning

A bűnelkövetők nagy része elkövetéskor nem tartja szem előtt az áldozat érzéseit, félelmeit, nem helyezkedik a másik szerepébe, sokszor még utólag sem. A gondolkodásukban és viselkedésükben megnyilvánuló egocentrizmusuk sokkal nagyobb, mint a nem bűnelkövetőké. A tréning fő célkitűzése, hogy a résztvevők képesek legyenek kellő empátiával kezelni a különböző interperszonális helyzeteket, megtanuljanak decentralizálni, azaz a másik fél szempontjából is értékelni a szituációt, és annak figyelembevételével adekvátan reagálni. A tréning segítheti a résztvevőket abban, hogy felismerjék azokat a társadalmi jelenségeket, amelyek a személyközi konfliktusokat generálják, és ennek tudatában képesek legyenek objektíven értékelni a konfliktushelyzeteket.

Kommunikációs és konfliktuskezelő tréning

A tréning fő célkitűzése, hogy a résztvevők megismerjék a hatékony és eredményes egyéni, munkahelyi és társas kommunikáció elemeit. Képesek legyenek az adott körülmények között az egyes kommunikációs kihívásokra adekvát eszközöket felhasználva válaszokat adni. Tudják kezelni a különböző szintű kommunikációs helyzeteket mind vertikálisan, mind horizontálisan. A létrejövő szituációk során megfelelő visszajelzéseket tudjanak adni. Ezekben a visszajelzésekben tükröződjene az asszertív önérvényesítés elemei, ezáltal adekvátan tudják kezelni a személyközi konfliktusokat. Megismerjék, és hatékonyan alkalmazni tudják az információáramlás különböző eszközeit, csatornáit. Képesek legyenek olyan szinten magukévá tenni a hivatalos kommunikáció képességét, ami biztosítani tudja számukra a munkaerőpiacra történő potenciális bejutást és az ottani sikeres helytállást.

Művészetterápiás foglalkozás

Legfőbb cél megismertetni a színpad természetét, a színpadi mozgást, a színpadi beszédet. Mindezeket túl súlyt kell fektetni a közösségfejlesztésre, is-

merkedésre, bizalomra, a kooperációs játékokra és tevékenységekre, helyzet- és stílusgyakorlatokra. A részletezett tevékenységektől kellő valószínűséggel várhatók a szocializációs folyamatot erősítő eredmények. A fogvatartottak halmaza közösséggé szerveződik. Megtapasztalják a közös munka örömeit. Megismerkednek a színpadi munka alapjaival. Befogadják a színpadi műnek, amelyet akár kinti közönség számára is közvetíthetnek. Megtapasztalják a munka sikeres befejezésével járó örömet, vagy akár magát a siker élményét. Személyiségük kitágulhat, nyitottá válhatnak a kultúrára. Későbbi életükben több empátiával, felelősséggel élhetnek a mindennapi családi és munkahelyi környezetben, a társadalom értékes tagjaivá válhatnak.

A sikeres reintegrációt elősegíti továbbá, hogy a színelőadások és művészetterápiás foglalkozások által kínált interaktív kapcsolatok révén pozitív élelmény éri mindkét társadalmi réteget, vagyis mind a fogvatartottat, mind pedig a civil társadalmat. Ez a hatás a fogvatartottaknál az egészséges énkép és önismeret fejlődését segíti elő nagymértékben, míg a társadalom esetében a meglévő torzképet és negatív sztereotípiákat, beidegződéseket tompítja, adott esetben akár meg is szüntetheti. Hangsúlyosan fejlődik továbbá a tagolt beszéd, artikuláció, hangsúlyozás, metakommunikáció, amelyek a mindennapi élet különböző területein elengedhetetlenül fontosak. Nem utolsósorban kijelenthető, hogy az emberi lét egyik alapja a folyamatosan meglévő, megújuló egyéni cél. Ehhez nyújt biztos és fenntartható alapot a fogvatartottakkal való ilyen irányú foglalkozás által életre hívott belső motiváció.

Kreatív programok szervezése fogvatartottaknak

Kizárólag a fantázia szab határt az idesorolható foglalkozások témájának, tartalmának. Közös tulajdonság a tréningek tematikájában, hogy a kommunikációra, együttműködésre, figyelemre, kifejezőképességre, kreativitásra, együttgondolkodásra, csapatmunkára helyezik a fő hangsúlyt. A tréningek egyik célja, hogy a résztvevők képet kapjanak arról, hogyan lehet a leghatékonyabban irányítani egy munkahelyi csoport munkáját. Ennek megfelelően megismerik a csoportműködés alapvető jellemzőit, segítséget kapnak ahhoz, hogy a körülmények – a személyi és tárgyi feltételrendszer – ismeretében képessé váljanak az optimális csapat kialakítására. További pozitívum, hogy a kreatív foglalkozások keretei között tudatosan alkalmazható a memóriafejlesztés, a bizalomépítés, az önkifejezés, a közösségformálás, a felelősségtudat növelése, a belső motiváció kialakítása, valamint az empátiafokozás módszere,

amellyel végérvényesen, a további élet bármely területén hatékonyan felhasználható készségeket fejlesztünk.

A programokkal intézetünk reintegráló és átnevelő funkciója is erősödik. A résztvevők tapasztalatot szereznek a csoportmunka előnyeiről, hátrányairól, a versengés természetéről, valamint a hatékony együttműködés kialakításának lehetőségeiről. A modulok során a résztvevők gyakorlatot szereznek a tervezésben, a szervezésben, és megismerik az egyéni, illetve a csoportos döntéshozatal módjait. Eljuthatunk odáig, hogy a részt vevő fogvatartottak önálló műsorokat, előadásokat legyenek képesek tervezni, készíteni, illetve levezetni, sőt értékelni.

Célszerű a témákat úgy kiválasztani, hogy azok egyértelműen a benti életüket, valamint a szabadulás utáni terveiket, elképzeléseiket öleljék fel. Ezáltal összetett magatartási sémákat gyakorolnak be, így funkcionális képességeket szereznek a szabadulás utáni életük jobbá tételéhez. Ösztönösen fogják felismerni az adott élethelyzetre vonatkoztatható, a benti tréningen elsajátított, éppen szükséges válaszreakciót. Az empátiafokozás módszerével jóval nyitottabban lesz képes az illető az őt szabadulásakor azonnal érő társadalmi hatásokra a jövőbeni életét előremozdítóan reagálni. A foglalkozások analógiájára épülő, beidegződött viselkedésformák és automotorossá vált készségek kiemelt jelentőségűek tehát a szabadulást követő első, egyben legkritikusabb időszakban, amikor is egy pillanat alatt változik meg az életvitel. Az addig megszokott, teljes mértékben irányított szerepből irányítói szerepbe kerül át a szabaduló, sok esetben évekkel, akár évtizedekkel a bekerülés után.

Jóvátételi programok

Napjainkban – bármilyen hihetetlen is – nem lehet sikeres reintegrációs tevékenységet végezni jóvátételi programok nélkül. Ennek egyik oka, hogy az elmúlt évek büntetőpolitikája nyomatékos szerepet, ezzel párhuzamosan kiemelt társadalmi figyelmet kapott.

Az idesorolható tevékenységek kiválasztásának legfőbb elve a társadalom irányába történő, érezhető kompenzáció az elítéltek által elkövetett bűnök miatt. A programok egyrészt hatékonyan szolgálják a társadalomban kialakult negatív sztereotip beidegződések enyhítését, másrészt képesek felébreszteni a résztvevők lelkiismeretét, ami elengedhetetlen alapja a jogkövető állampolgárrá válásnak.

A fogvatartottak börtönön kívüli tevékenységének önkéntes alapon történő biztosításával hangsúlyos módon kerülnek előtérbe olyan további, a min-

dennapi életben elengedhetetlenül fontos viselkedési attitűdök, mint a fegyelem, figyelem, önuralom, önkifejezés, önbecsülés, tisztelet, alázatosság, magabiztosság. Ezen túl a tevékenységet közvetlenül megélő lokális társadalom egyértelmű jelzést kap a fogvatartottak emberi mivoltáról, valamint egy pozitív életutat választani kívánó személy megváltozni akarásáról. Ezáltal csökken az egyébként érthető társadalmi idegenkedés, diszkriminatív megnyilvánulás a szabadult fogvatartottak irányába, ami egyértelműen elősegíti az érintettek visszailleszkedését, a társadalom elfogadási hajlandóságának növekedése okán. A jóvátételi programokon való rendszeres részvétel elősegítheti, hogy a kialakuló pozitív társadalmi fogadtatás hatásai megerősödjenek a fogvatartottak lelkületében. Végeredményben a fogvatartotti populáció és a társadalom közötti távolság csökkenését tudjuk elérni a rendszeresen szervezett jóvátételi programokkal, ami megkérdőjelezhetetlenül az egyik záloga az ismételt bűnelkövetés hatékony megelőzésének.

Reintegrációs tevékenység a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben

Börtönszínház

Új feltételek, lehetőségek

Napjainkban rengeteget lehet hallani a „bűnmegelőzés” szót. Szinte frázisként tekint rá a halandó, keresve olyan kapaszkodókat, amelyek az eredmények fényében erősítik e tevékenység értelmét, ezen keresztül szükségességét. Mi, akik gyakorlati szinten foglalkozunk a témával, persze ismerjük a buktatókat, tudjuk, milyen szerteágazó problémakörről van szó, és nem utolsósorban folyamatosan tapasztaljuk, hogy az egyébként fontos és előremutató eredmények mennyire elsikkadnak a média szenzációhajhász hozzáállása nyomán.

Van viszont egy új fénypont a büntetés-végrehajtás területén, ami elemmentáris erővel csatlakozik a bűnmegelőzés soha abba nem hagyható tevékenységébe. 2015. január 1. óta törvényi szintű jogforrás⁷ határozza meg a büntetés-végrehajtás célját és feladatát. A jogszabály legelején találkozhatunk olyan fontos értékeket sugalló kifejezésekkel, mint társadalmi beilleszkedés,

⁷ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 1. §.

megelőzés, jogkövető magatartás. Értelmezve a nehezen emészthető jogi nyelvezetet elmondható, hogy a jogalkotó szándéka egy olyan büntetési rendszer kialakítása, amely során a büntetését töltő személy számára adekvát és egyben szakmailag irányított felkészítésen megy keresztül. A végeredmény pedig nem lehet más, mint egy jogkövető állampolgár.

A 2013-ban elfogadott új Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia⁸ egyik alappillére a bűnisméltés megelőzését elősegítő, a büntetés-végrehajtási intézetekben zajló tevékenység. A kormányhatározat 8.4.1 G táblázata részletezi a művészetterápiás és kreatív programok megvalósításának alapjait. Minderre figyelemmel egyértelműen kijelenthető, hogy egy új bünmegelőzési stratégia bontakozik ki, amelyben a megcélzott réteg már jól ismeri a bűnelkövetés valamely formáját, sőt az ezzel járó szankciókat is. A bűnözői célcsoport vesz részt bünmegelőzési programokon, igaz, nem néhány osztályfőnöki óra keretében. Ezen a ponton kap értelmet a pár sorral feljebb olvasható stratégia szó, hiszen jelen esetben egy komplex, sokszor éveken át tartó folyamatos tevékenységről beszélhetünk, amelynek célja, hogy az illető ne kövessen el további bűncselekményt, vagyis bűnt előzünk meg.

Problémafelvetés és hipotézis

Büntetés-végrehajtási pályafutásom során gyakran a frontvonalon tapasztalhattam meg a legsúlyosabb és legkegyetlenebb bűnöket elkövető személyek felfogását, reakcióját, értékrendjét és viszonyulását másokhoz, a társadalmi normákhoz, különböző élethelyzetekhez.

A kezdeti időkben sokszor okozott határozott nehézséget elfogadni a hozzáállásukat, türelmetlenségüket, valamint a folyamatosan jelenlévő önző, másokat semmibe vevő, önös érdekektől vezérelt megnyilvánulásukat. Ezen a nehézségeken túllépve, aktuális munkakörülményeimet és lehetőségeimet felmérve elgondolkodtam, hogy a vonatkozó jogszabályi környezetben mit is tehetnék. Milyen irányvonalon indulhatok el, aminek következtében sikerül a fogvatartottakat kizökkenteni a börtön hétköznapijaiból fakadó ingerszegény környezetnek is tulajdonítható mikrovilágból. A témakört boncolgató *Veres András* egyik értekezésének⁹ tanulmányozása, valamint tanári végzettségem okán, megoldási alternatívaként a lelkiismeretre történő ráhatás, a belső értékek felszínre hozatala, a hasznos munkavégzés, valamint a kultúrában

⁸ 1744/2013. (X. 17.) kormányhatározat 8.4.

⁹ Veres András: *Erkölcsteológia. Teológiai tanfolyam*. Eger, 1993

rejlő értékek valós megélése mellett tettem le a garast. Hipotézisem szerint ezek együttes alkalmazása képes a személyiségjegyek olyan átstrukturálására, amivel elősegíthető a szabadulás utáni társadalmi visszailleszkedés, vagyis a sikeres bűnmegelőzés.

Hipotézisem további eleme egy befogadó, lokális társadalom nélkülözhetetlensége. Úgy vélem, hogy a legőszintébb reintegrációs elszántság is hiábavaló, ha a közvetlen be-, illetve visszailleszkedési környezet, akár a negatív sztereotip beidegződések miatt ennek ellenáll, elutasítón lép fel.

A gyakorlati alkalmazás elvei

2015 elején, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács által kiírt pályázat kapcsán anyagi forrásokhoz lehetett jutni az elképzeléseim egy részének megvalósításához.

A börtön vendégszeretétét élvezőkre vetített hipotézisemben meghatározott elemek közül a lelkiismeret, a kultúra és a belső értékek hatásmechanizmusára koncentráltam. Célként tűztem ki magam elé a fogvatartottak olyan jellegű fejlesztő foglalkozásokon való részvételét, amit színházi környezetben megvalósíthatónak véltem. Tettem ezt abban a hitben, hogy egy színdarab nagyközönség előtti bemutatása tökéletes módon fedi le a jelzett hatásmechanizmust. Véleményem szerint a betanulás során jelentős kulturális inger éri a résztvevőt, és számos, eddig akár nem is ismert belső érték kerül felszínre. Maga az előadás tovább erősíti ezeket a pozitív hatásokat, valamint új elemként robban be a közönség elismerő reakcióáradata. A színdarabra kíváncsi, aktív visszajelzéseket adó nézők hihetetlen módon emelik a börtönből érkező szereplők önbecsülésének és büszkeségének szintjét. A végső, elismerő taps pedig hosszú időre égeti be az elítéltek lelkébe és tudatába ezt az euforikus érzést, végleg megerősítve a változni akarás belső motivációjából fakadó igényt. És hol található meg a lelkiismereti elem? – tehetné fel bárki a jogosnak tűnő kérdést. Nos, a válasz a nézőközönség összetételében keresendő. Megoldottam, hogy a szereplők családtagjai is jelen lehessenek a nézőtérén, így nekik is megmutathassák a fogvatartottak az újonnan felszínre kerülő képességeiket, értékeiket. A célcsoport tagjai, látva az örömtől és büszkeségtől könnyező hozzátartozóikat, akaratlanul is elgondolkodnak azon, milyen felelőtlenek voltak, amikor egy meggondolatlan cselekedettel megfosztották őket a teljes család harmóniájától. Határozott véleményem szerint mindez visszafordíthatatlan lelkiismereti hatást vált ki, emlékeztetve majd az érintettet a szabadulás utáni időkben is arra, mit veszíthet, illetve milyen fájdalmat okozhat a szeretteinek, ha vét a társadalmi normák ellen.

A társadalomra vetített hipotézisem érvényesülésének lehetőségét is láttam a terveimben. A megszólítás, illetve elérés a civil célcsoport esetében viszonylag könnyű, mivel esetükben egyfajta rejtett kíváncsiság érzékelhető a börtönök iránt, hiszen a polgári szféra nem tud honnan információkat szerezni. Az általam preferált projekt formailag alkalmas az ilyen irányú kíváncsiság kielégítésére, tartalmilag pedig képes a társadalomban kialakult, a filmek által is megerősített torz képet tompítani. Ezen felül a társadalmi ellenszenv is csökkenthető, mivel az előadások során a civil embereket ért pozitív hatások, tudatuktól függetlenül is befolyásolják a bennük kialakult reflexiókat.

Megvalósítás

Saját hatáskörben megvalósítani egy a börtöntől több szempontból is elvonatkoztatott, független szakmai hozzáértést igénylő programot nem célszerű, és nem is lett volna lehetséges, így első lépésként felvettem a kapcsolatot a Békéscsabai Jókai Színház igazgatójával. Meglepetésemre az általam vázolt elképzeléseket élénken és lelkesen fogadta, azonnal lefordította az egész programot a színház nyelvére. Egyetlen találkozás elég volt ahhoz, hogy együttműködési megállapodás jöhessen létre a börtön és a színház között. Ennek keretein belül egyebek között kitűztük a fogvatartotti színelőadás időpontját, valamint *Pocsaji Ildikó* személyében megtaláltuk a szakmai összekötőt és megvalósítót. Ezekkel a feltételekkel már el lehetett kezdeni a valós, érdemi munkát.

Szakmai megvalósítónk az első látogatása során válogatást tartott az érdeklődő fogvatartottak körében. Érdeklődőből pedig nem volt hiány. A hír, hogy börtönön kívüli helyszínen lehet megjelenni, egy produkció részeseként szerepelni, hurrikánként söpört végig az intézeten. A projekt feltételeiből fakadóan börtönszakmai válogatás megtartására is szükség volt, hiszen fontos biztonsági kérdés bármely külső helyszínre fogvatartottat szállítani. Néhány óra alatt sikeresen megalakult a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet fogvatartotti színjátszó köre 12 fővel.

A kiválasztott fogvatartott szereplőknek folyamatos csapatmunkára volt szükségük, olvasópróbák, helyzetgyakorlatok, beszédgyakorlatok és egyéb, a későbbi előadásokhoz szükséges tematikai elemek keretein belül. A felkészülési folyamatok olyan önismereti és személyiségfejlesztési lehetőséget kínáltak az elítélteknek, amely egyértelműen pozitív hatással volt rájuk. A foglalkozások során egyre jobban kialakult bennük egy egészséges értékítélet és felelősségtudat.

További célunk az volt, hogy a társadalom részére a fogvatartotti lét olyan aspektusát mutassuk be, amely sokak számára ismeretlen. A büntetés-végrehajtás szervezetének egyik fő célja tehát a fogvatartottak társadalomba való visszailleszkedésének elősegítése olyan programokon keresztül, amelyek nemcsak a szabadulás utáni életük anyagi biztonságát segíthetik, hanem a személyiségük szempontjából is fejlődést jelenthet, a pozitív életút első lépéseként. Amennyiben a civil lakosság e törekvéseket közvetlenül tapasztalja, a szabadulók megítélése és befogadása gördülékenyebbé és akadálymentesebbé válhat.

Eredmények

A három hónap és hét napig tartó teljes programsorozatot nyolc fogvatartott csinálta végig. Szükséges megjegyezni, hogy kizárólag objektív, jogszabályból vagy büntönszakmai okból adódóan történt hiányzás, illetve lemorzsolódás (például szállítás, előállítás, tárgyalás, szabadulás).

A megyeszékhelyen megtartott előadás után pár nap pihenőt kaptak a résztvevők, a feszültségük levezetésére. Ezek után szakmaspecifikus (pszichológussal történő) és magánjellegű beszélgetéseket is folytattunk velük. Kíváncsiak voltunk, hogyan élték meg az egész folyamatot egyénileg, illetve mikroközösség szintjén. Elképesztő mértékű változásoknak lehettem tanúja. A hipotézisemben megfogalmazott, fogvatartottakra vonatkozó elképzeléseim kontúrosan köszöntek vissza. Hihetetlen volt hallani, amikor egy-egy kérdésre az érintett elítéltek fele rímekkel tarkított, szabatos, irodalmi szinten megfogalmazott választ adott. Versekből, szépirodalmi művekből vett idézetekkel illusztrálták a mondanivalójukat úgy, hogy a természetellenesség legcsekélyebb érzése sem merült fel bennem. Hosszabb, élményszintű emlékeket felidéző gondolatmenet közben a kőkemény, százhusz kilós fogvatartott is elsírta magát.

Minden egyes embernél előkerült a család témaköre. Elcsukló hangon, belülről feltörő fájdalommal küszködve emlékeztek vissza a börtön előtti életükre, valamint a színpadról eléjük táruló képre, amikor is felfedezték a nézők között a családtagjaikat. Pontosan tudták, ki is fejezték, hogy soha többet... Ha egyszer szabadulnak, többet biztos nem kockáztatják meg a visszakerülést.

A társadalmi reflexiók egyértelműen azt erősítették meg, hogy szükség van az ilyen és ehhez hasonló megnyilvánulásokra a büntetés-végrehajtási szervezet részéről, valamint a civil szféra érdeklődik a börtön falain belül történő, visszailleszkedést segítő programok iránt.

Tekintettel arra, hogy pályázat megvalósításáról volt szó, utolsó elemként részletes összefoglalót kellett készíteni a szakmai beszámoló keretei között. A projekt sikeres lezárása kizárólag akkor valósulhat meg, ha a beszámolót elfogadja a pályázatkezelő. Az eredményes végrehajtás alátámasztottsága jól köszön vissza a beszámolónkra megküldött, programunkat sikeresnek ki-
mondó válaszlevélből.¹⁰

„Miért ne kerülj börtönbe” elnevezésű bűnmegelőzési program

Bűnmegelőzési programról beszélni a börtönben első hallásra érdekesnek, talán morbidnak is tűnhet. Ki hallott már olyat, hogy valaki a bűnelkövetők szűken vett lokális világában, vagyis a börtönben bűnmegelőzést emleget? Hát igen, a most bemutatandó program szervezésének első fázisában jómagam is kételkedve láttam neki a munkának. A rövid ideig tartó kételyeken túllépve, függetlenül magam a hatékony munkát negatívan befolyásoló gondolatoktól, két kollégámmal hozzávetőleg egy hét alatt elkészítettem az elsődleges megvalósíthatósági tanulmányát egy fiatalkorúakat célirányosan érzékenyítő műsornak.

Az egész előadás kicsit kevesebb mint negyvenöt percre volt tervezve, mivel a középiskolák osztályfőnöki órája adta az alapgondolatot. Több éve ismert a rendőrség által működtetett, az iskolásokat közvetlenül célzó prevenciós DADA-program. Ebből kiindulva építettük fel elképzelésünket, miszerint valós börtönképet bemutatva a tizenégy–tizennyolc éves korosztálynak, megelőzhető a bűnelkövetővé válás.

Műsorunkat egy színészre és nyolc fogvatartottra koreografáltuk. Az előadás témáját pedig kivétel nélkül volt, vagy éppen büntetésüket töltő fogvatartottak verseiből, prózáiból állítottuk össze. Minden egyes darab mély érzelmi töltést hordozott magában, mondanivalója szempontjából a börtönlét emberi lélekre gyakorolt negatív és kínzó aspektusát közvetítette. Középpontban a magány, a kiszolgáltatottság, a családnak okozott fájdalom, a szégyen és a megbélyegzettség állt. A fogvatartottak részéről, ellentétben a színházi produkcióval, most nem volt szükség színészi teljesítményre, mivel nem kellett mást tenniük, mint önmagukat adni.

A bemutatott verseket és prózákat nagyon könnyű volt összeválogatni. Feltérképeztük a darabot előadó fogvatartott aktuális helyzetét és életkörülményeit, majd tartalmilag a sorsával harmonizáló alkotást rendeltük hozzá.

¹⁰ <http://bv.gov.hu/sikeres-palyazat-lezaras>

Ez önmagában elégnek bizonyult ahhoz, hogy az érdeklődők számára katarzisz indukálódjon. A saját sorsuk ismételt átélésétől az elítéltek előadásának hatását exponenciálisan növelte az egyes alkotások között elhangzó, színművész által konferált narráció. Az itt kidomborodó színészi teljesítmény rezonanciahatást kiváltva dermesztette meg az előadóterem levegőjét.

Az előadás megtartására a gyulai kulturális központ ötszáz személyes színháztermében került sor 2016. június 19-én. Békés megye több városából hívtunk meg középiskolás osztályokat. A rendhagyó osztályfőnöki órára történő invitálás csábító erejét a teljesség kihangsúlyozása segítette. Meghívónkban utaltunk a rendőrség prevenciós tevékenységére, hangsúlyozva, hogy teljesen hitelesen megmutatjuk, mi történik akkor, ha sikertelen a megelőző felvilágosítás.

A műsor telt házas lett. A függöny felemelkedése után félhomályban vált láthatóvá nyolc, formaruhába öltözött, fehérre maszkírozott arcú elítélt. A látvány azonnal megtestesítette a személytelen, érzelmileg sivár falanszter képét. A nyomasztó hatást tovább erősítette a fogvatartottak fölött lebegő ketrec, amelynek közepén teljesen beszűkített mozgástérben foglalt helyet a narrátor. Ez a nyitókép azonnali csendet indukált.

Előadás után egy nagyjából harminc személyből álló csoportot invitáltunk rövid értékelésre, illetve megkértük a jelenlévő iskolák képviselőit, hogy a diákok véleményét juttassák el hozzánk, miután feldolgozták a tapasztalatokat. Mind a helyszíni összegzés, mind az iskolák véleménye megerősítette, hogy minden kétséget kizáróan létezik bűnmegelőzés a börtön falai között, sőt az még színpadon is bemutatható.

Reintegrációs Café

*A World Café (Világkávéház)*¹¹

Molnár Katalin egyetemi docens jóvoltából lehetőségem nyílt megismerkedni a World Café fogalmával, mibenlétével, módszertanával. Egy eddig teljesen ismeretlen világ tárult fel, minden csodájával és persze nehézségével. Már a hivatkozott módszertani útmutató fedőlapja is imponáló gondolatokat foglal magába a Nobel-díjas kutató, *Humberto Maturana* egyik gondolatával: „*A kommunikáció lényege nem az információ megosztása, hanem leginkább és elsősorban az élő szervezetek viselkedése közötti harmónia megteremtése.*”¹²

¹¹ Ruzsa Ágota – Szentirmai Judit: Világkávéház. A társas teremítő dialógusok. Módszertani kézikönyv. SOL Intézet, 2014

¹² Uo.

A módszer legfőbb gondolata, hogy az adott ügyben érintett résztvevők, résztvevői csoportok kerek asztalok mellé ülve, kisebb csoportokban szabadon tudjanak beszélgetni a témáról, kifejthessék, ütköztethessék véleményeiket, érveiket, ezáltal szinte automatikusan meghatározva egy mindenki számára elfogadható, előremutató, megoldásorientált tevékenységcsokrot, amely alapján válaszokat találhatnak az alapügy kérdéseire. Az útmutató 34–35. oldalán fogalmazódik meg, hogy milyen esetekben bírhat relevanciával ez a párbeszéd, illetve mikor nem célszerű az alkalmazása. A különösen hasznos helyzetek első négy meghatározását olvasva, azonnal eszembe jutott: ezt legalább egyszer ki kell próbálni a reintegrációban.

Egymástól független tudásokat kell megosztani, innovatív gondolatok szükségesek, kulcskérdéseket kell megérteni és felfedezni, valamint ismeretlen személyeket kell megismerniük egy már létező csoport tagjainak.

A Reintegrációs Café

Előkészületek

Kézenfekvő volt, hogy a módszer tökéletesen illeszthető az általam felvetett hipotézishez, amely szerint a sikeres reintegrációnak három részt vevő csoportja van. Önállóan egyik sem tudja megvalósítani az elvárt célokat, vagyis együtt gondolkodásra és párbeszédre van szükség a tágan vett szakma, a civil társadalom és a fogvatartottak között. A civil társadalmon itt nem az egyes lakosokat értem, hanem az önkormányzatokat. A társadalmi be- és visszailleszkedésnek vannak ugyanis nélkülözhetetlen alapelemei, amelyek nélkül kizárható annak végbemenetele. Idesorolom a lakhatást, a képzést és a munkát, vagyis a megélhetés alapját.

Az iménti téziseket összegezve megtörtént a szükséges meghívók elkészítése és kiküldése. A moderátor szerepét Molnár Katalin vállalta. 2017. március 9-én a meghívott szakterületek képviselőivel megrendeztük az első Reintegrációs Cafét.

Megvalósítás

Eljött a nap. 12.30-kor már minden résztvevő – a fogvatartottakat és a hozzátartozóikat leszámítva – együtt ült, és a fél óra múlva kezdődő, háromórásra tervezett Reintegrációs Café lebonyolítási tervét egyeztette. Érződött némi egyértelműen pozitív feszültség. Sokakban nem kizárólag a café ténye keltett

bizsergést, hanem az a nem mindennapi esemény is, hogy „valódi” elítéltekkel fognak egy asztal mellett beszélgetni. Magától értődik, hogy erre nem lehet felkészülni. Lesz, ami lesz, a lényeg a nyílt, őszinte, de alapvetően strukturált mederben tartott kommunikáció.

A Békés Megyei Kormányhivatal foglalkoztatással, képzéssel, a Békéscsabai Szakképzési Centrum képzéssel és a gyulai önkormányzat lakhatással foglalkozó szakemberei voltak egy-egy asztal moderátorai, ők irányították a szakterületükhöz tartozó témáról folytatott eszmecserét. Minden asztalnál helyet kapott még egy vagy két fogvatartott, illetve az illető meghívást elfogadó kapcsolattartója. Természetesen nem hiányozhattak a büntetés-végrehajtási szakemberek sem: két pártfogó és a büntetés-végrehajtási osztály vezetője vett részt a beszélgetésben. Ők valamennyi elítéltet személyesen ismerik. A program moderátora a hozzá méltó könnyedséggel és szakmaisággal tartotta kézben a folyamatot. Körönként negyven-negyvenöt percnyi idő állt rendelkezésre.

Három kiemelt jelentőségű témát dolgoztunk fel a Reintegrációs Café során. Ezek elengedhetetlenül fontos kérdések minden börtönből szabaduló számára, hiszen az emberi lét alapjai. Beszélgetés folyt tehát a lakhatásról, a munkavállalás lehetőségeiről, valamint a felnőttképzésről. Számomra is meglepő volt hallani a fogvatartottakat, akik nagyon kulturált módon, érdemben tudtak vitapartnerei lenni a szakterületet képviselő moderátoroknak. Sokat elárul az érdeklődő, kíváncsi hozzáállásról, hogy a kicsit több mint háromórás programot csak egy tízperces szünettel szakítottuk meg.

Az asztalgazdák összefoglalói jó néhány olyan összefüggést tártak fel, amelyekre csak a három kisebb körös beszélgetés útján lehetett szert tenni. Mindannyian kiemelték, hogy a beszélgetés sok olyan adalékkal szolgált, amelyekhez máshogyan nem juthattak volna hozzá. Az egyes beszélgetések dinamikáját tekintve is elégedettek voltak, külön örömeiket fejezték ki, hogy az elítéltek nagyon intenzíven és konstruktívan vettek részt a párbeszédben. A bennük keletkezett pozitív benyomásokat, érzelmeket sem titkolták, és ez önmagában is nagyon motiválóan hatott a résztvevők mindegyikére.

Eredmények

A Reintegrációs Café módszerének alkalmazhatóságáról nem voltak előzetes információim. A március 9-én megrendezett program egyértelműen kísérleti jellegű volt. Az új reintegrációs módszer jövőbeli alkalmazásának lehetőségét is teszteltem ezen a rendezvényen. A minél helyesebb kép kialakítása ér-

dekében két kérdőívet is használtam, hogy felmérhessem a résztvevők véleményét.

A kérdések összeállításának legfőbb mozgatórugója az volt, hogy a válaszokból mindkét oldal véleménye őszintén tükrözi a jövő útját. Egy számomra lényeges kérdésre kellett tudnom válaszolni, mégpedig arra, hogy a fogvatartottak bevonásával megrendezett, a társadalmi visszailleszkedésüket szolgáló szakmai kerekasztal-beszélgetéseknek (reintegrációs cafék) van-e létjogosultságuk a büntetés-végrehajtás reintegrációs kínálatában.

Annak kellett kiderülnie, hogy a módszer működőképes-e. A saját helyszíni tapasztalataim teljes összhangot mutattak a kérdésekre adott válaszokkal. A résztvevők hamar megtalálták a helyüket és szerepüket a caféban, nemcsak kellemesen, de hasznosan beszélgettek, új információkkal és szemlélettel gazdagodtak, s szívesen vennének részt máskor is hasonló jellegű összejövetelen.

Mindez elegendő megerősítést adott arra, hogy elkezdjek kidolgozni és folyamatosan fejleszteni egy új típusú reintegrációs módszert, amely a börtönből szabaduló személy számára még a benntartózkodása idején ad megfelelő alapot új élete megkezdéséhez. Ebben közvetlen módon nyújtanak segítséget a büntetésüket letöltők számára olyan szakemberek, akik a pozitív életvitel kialakításának legégetőbb kérdéskörének helyi ismerői, és nem utolsósorban képesek az elítélteket pozitívan motiválni.

IRODALOM

Bábosik István: Neveléstudomány. Osiris Kiadó, Budapest, 2004

Belovics Ervin – Vókó György: A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény magyarázata. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014

Bódiné Beliznai Kinga – Király Tibor – Lőrincz József – Máthé Gábor – Mezey Barna: A magyar büntetőjog története. In: **Mezey Barna (szerk.):** Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 3. fejezet III. rész

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Animula Kiadó, Budapest, 1986

Gáva Krisztián: Az új büntetés-végrehajtási törvény kodifikációs folyamata. *Börtönügyi Szemle*, 2013/4.

Molnár Katalin: Kommunikáció a rendvédelmi munkában. Főiskolai jegyzet. Rendőrtiszt Főiskola–Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001

Molnár Katalin: A kommunikáció szerepe a bűnmegelőzésben. Jegyzet az RTF levelező tagozatának bűnmegelőzési szervező szakirányú továbbképzési szakán tanulók részére. Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2004

Molnár Katalin: Rendészeti kommunikáció vezetőknek. MA tananyag. Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2007

Ruzsa Ágota – Szentirmai Judit: Világkávéház. A társas teremtő dialógusok. Módszertani kézikönyv. SOL Intézet, 2014

Ruzsonyi Péter: A kriminálpedagógia tudományterületének helye a társtudományok rendszerében. In: **Deák Ferenc – Pallo József (szerk.):** Börtönügyi kaleidoszkóp. Ünnepi kötet dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére. Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2014, 182–183. o. [Börtönügyi tanulmányok 1.] <http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/Kaleidoszkop.pdf>

Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben. *Börtönügyi Szemle*, 2007/3.

Veres András: Erkölcsoteológia. Teológiai tanfolyam. Eger, 1993

SZILI-SIMON KRISZTINA

A büntethetőségi korhatár csökkentésének dilemmája

Az elmúlt években többször hallhattuk, láthattuk a híradásokban, hogy gyermekek követtek el súlyos, erőszakos bűncselekményeket. Így például 2008 januárjában nagy port vert fel a tizenkét éves, román állampolgárságú *Gábor István Pardelian* esete, aki Budapesten, a Blaha Lujza téren megkéselt egy tizenöt éves fiút, annak mp3-lejátszójáért. Napokig csak erről a gyerekről szoltak a hírek, aki 2007 márciusában iratok nélkül, illegálisan került Magyarországra. Az itt töltött hónapok alatt folyamatosan szökésben volt a Fővárosi Gyermekvédelmi Központ és Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat Befogadó Otthonából, és bűncselekmények elkövetéséből tartotta el magát. A lopások és rablások egy részét egyedül követte el, míg más esetekben hasonló korú társai voltak. A hatályos jogszabályok értelmében felelősségre vonása nem történhetett meg, tekintettel arra, hogy nem éri el a büntető törvénykönyvben meghatározott büntethetőség alsó korhatárát, amely akkor tizennégy év volt. Az eset után napokon belül megoldódott a visszakerülése Romániába, a magyar és román hatóságok – ekkor már hatékony – együttműködése következtében. A kérdés azonban évekig itt maradt: szükséges-e a büntethetőségi korhatárt tizennégy év alá csökkenteni? Abban szinte minden érintett egyetértett, hogy az akkori szabályozás nem tudta hatékonyan kezelni a gyermekkorú bűnelkövetőket, ezért fontos volt mind rájuk, mind pedig a már felelősségre vonható fiatalok esetében az igazságszolgáltatási rendszer újragondolása.

Ez az újragondolás meg is történt, amelynek következtében a büntető törvénykönyvről szóló 2012. C. törvényben a büntethetőségi korhatárt – bizonyos bűncselekmények esetében – betöltött tizenkettedik életévre csökkentették.

A múltba tekintve igazolni láthatjuk az új büntető törvénykönyv azon rendelkezését, amely szerint: „*Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat nem*” [105. § (1) bek.].

1878. május 27-én jött létre a *Csemegi Károly* alkotta első magyar büntető törvénykönyv, az úgynevezett Csemegi-kódex. A törvény 1880-ban lépett érvénybe, és az 1960-as évek elejéig volt hatályban.

„*Csemegi Károly, a 19. századi magyar büntetőjogász, az első magyar büntető törvénykönyvben tizenkét évnél húzta meg a büntethetőség határát.*

Erre épült a magyar jogrendben az 1908-as novella, amely létrehozta fiatalok igazságszolgáltatásának önálló rendszerét, de a korhatáron nem változtatott. Elődeink már száz évvel ezelőtt korszerű rendszert hoztak létre: ekkor állították fel a fiatalok bíróságát, ügyészségét, illetve ekkor nyíltak meg az új típusú »javítóintézetek« Aszódon és Rákospalotán. Ezek az intézmények azt az elvet képviselték, hogy a gyerek felelősségét a tettéért meg kell állapítani, akár tizenkét éves korban is. A felelősségre vonás egyúttal jó alkalom, hogy az elkövető szembesüljön tetteinek súlyos erkölcsi következményeivel. Ezt követően azonban arra helyezték a hangsúlyt, hogy a büntetéssel integrációs esélyt adjanak az elítélt fiataloknak, azaz a korabeli pedagógiai tudományokkal munkára szoktassák, kialakítsák benne a rendszeres életvitel szokásait, és jó erkölcsű munkásembert neveljenek belőle. Az 1908-as reform szellemisége ma is vállalható, szaktudásra, komoly szellemi tőkére épült, ma is büszkének lehetünk rá. Ezzel Magyarország akkor európai színvonalat ért el, és volt elegendő pénz is a megfelelő intézményrendszer létrehozásához. Ez a rendszert a második világháborúig fennmaradt, de utána lassan felőrlődött. A szocializmusban arra törekedtek, hogy a veszélyeztető családból kiemeljék a gyereket, és nagy állami nevelőintézetekben helyezték el. Ma már tudjuk, hogy ez az út járhatatlan.»¹

Ahogy Gönczöl Katalin szavaiból is kitűnik, a Csemegi-kódex fiatalokra vonatkozó rendelkezéseit módosító, illetve kibővítő 1908-as I. novella, azaz az 1908. évi XXXVI. törvénycikk európai színvonalú volt. A büntetési korhatár a kódex alapján tizenkét év maradt, ez alatt a gyermek nem volt büntethető, azonban a tizenkét és tizenhét év közötti fiatalok is csak akkor, ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségük megvolt. Ez esetekben dorgálás; próbára bocsátás; javító nevelés; fogház- vagy államfogház-büntetés intézkedéseket lehetett alkalmazni velük szemben. Az intézkedésnél a törvény értelmében „figyelembe veendő: a fiatalkorú egyénisége, értelmi és erkölcsi fejlettségének foka, életviszonyai és az eset összes többi körülményei [...] intézkedések közül a törvényben meghatározott korlátok közt azt alkalmazza, a melyik a fiatalkorú terhelt jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából kívánatosnak mutatkozik”.²

Az 1961. évi V. törvény 20. §-a a büntethetőség korhatárát tizennégy évre emelte. Ezt az 1978. évi IV. törvény hosszú évtizedeken át megtartotta.

¹ Pelle János: Gönczöl Katalin a gyerek- és fiatalkori bűnözés megfékezéséről. HVG.hu, 2008. január 18. http://hvg.hu/velemenyt/20080118_gonczol_obmb_fiatalkoruk.aspx

² A büntetőtörvénykönyvek és a bünvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk 18. §.

A 2012. évi C. törvény „bizonyos bűncselekmények (szándékos emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, rablás, kifosztás) elkövetése esetén leszállítja a büntethetőségi korhatárt tizenkét évre, tizennegyedik életévét be nem töltött elkövetővel szemben legsúlyosabb szankcióként javítóintézeti nevelést rendelhet el a bíróság, melynek időtartama egy évtől négy évig terjedhet. A büntethetőség tizennegyedik életévét be nem töltött elkövető esetén a belátási képesség vizsgálatához kötött. [...] Az életkornak meghatározó jelentősége van a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából. A bűnösség több elemből tevődik össze, egyik – a szándékosság és a gondatlanság esetében egyaránt szükséges – eleme, hogy az elkövető az elkövetés idején a törvényben meghatározott életkort betöltse. A büntetőjogi felelősséget kizárja a gyermekkor. A törvény a büntethetőség alsó életkori határát főszabály szerint az elkövető tizennegyedik életévében határozza meg. A tizennégy éves korhatár megállapításának az indoka az, hogy a gyermekek nagyobb része ebben a korban fejezi be általános iskolai tanulmányait, és ér el olyan testi és szellemi fejlettségi szintet, amelyre tekintettel büntetőjogi felelősségre vonható. Napjainkban azonban a gyermekek biológiai fejlődése felgyorsult, a gyermekek korábban »érnek«, az információs forradalom következtében a kiskorúakat már tizennegyedik életévüket megelőző életszakaszukban eléri a társadalom olyan különféle hatásai, amelyektől a korábbi időkben még védve voltak. A tizenkettő-tizennégy év közötti gyerekek körében is egyre nagyobb mértékben elterjedt az erőszakos érdekérvényesítés, ezért szükséges a büntethetőségi korhatár módosítása, a kirívóan agresszív, élet ellen irányuló bűncselekményt megvalósító gyermekkorúak büntetőjogi felelősségre vonása és egyes súlyos bűncselekményeknél a büntethetőség korhatárának leszállítása tizenkét évre. Az ilyen bűncselekményt megvalósító gyermekkorú magatartásából ugyanis arra lehet következtetni, hogy megfelelő segítség hiányában nem lesz képes a későbbiekben a társadalomba való beilleszkedésre és a törvénytisztelő életmódra, ezért a speciális prevencióhoz mindenképpen szükséges a büntetőjog eszközeinek igénybevétele. Minderre figyelemmel, a törvény az emberölés alap- és minősített esetei, az erős felindulásban elkövetett emberölés, az életveszélyt okozó testi sértés és a halált okozó testi sértés, a rablás és a kifosztás elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonását lehetővé teszi abban az esetben is, ha a cselekmény elkövetésekor tizenkettődik életévét már betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.”³

³ A 2012. C. törvény miniszteri indokolása.

„Adatokkal azonban nem indokolható a módosítás, a gyermekkorú elkövetők száma ugyanis évek óta csökken. Míg 2005-ben 3182, 14 év alatti elkövetőt regisztráltak a hatóságok, 2007-ben 2861-et, 2013-ban pedig 1779-et. Jellemző, hogy a jogvédők által sokat bírált szigorítás elfogadásának évében 2604 volt a még nem büntethető gyermekkorú elkövetők száma, a legkevesebb az utóbbi tíz évben – áll a legfőbb ügyész beszámolójában. Az ügyek többsége vagyon elleni vagy garázdaság, a személy elleni erőszakos cselekmények aránya 10 százalék körül van, míg emberölést évente átlagosan »1,2-t« követnek el 14 évesnél fiatalabbak.”⁴

Fontos azonban megjegyezni, hogy noha társadalmunkban a gyermekek biológiai érése felgyorsult, a társadalmi érés kitolódott, és a biológiai érettségből nem következik a szellemi, erkölcsi fejlettség korábbi bekövetkezése. Ezért is fontos a törvényben meghatározott belátási képesség (*„Az a képesség, amellyel az ép ember magatartása jogkövetkezményeit előre látja és felméri, s ennek megfelelően képes cselekedeteit mérlegelni és irányítani.”⁵*) vizsgálata. A jelenleg érvényben lévő szabályozás szerint a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályok eltérnek a felnőtt bűnelkövetőkéitől. Ez életkori sajátosságokkal magyarázható: nincs sok élettapasztalata; érzelmi, erkölcsi és értelmi fejlettsége más, mint a felnőtteké; ebben a korban történik a társadalmi követelményekhez való alkalmazkodás; továbbá ekkor zajlik a társadalomba való beilleszkedés. Mindezekre tekintettel beláthatjuk: nem várható el a fiatalkorútól, hogy minden szituációban felismerje a társadalomra veszélyesség következményeit. Büntető törvénykönyvünk szakaszai kimondják, hogy a fiatalkorúval szemben alkalmazott intézkedés vagy büntetés célja, hogy a fiatal helyes irányba fejlődjen, a társadalom hasznos tagjává váljon. Elsősorban intézkedést kell alkalmazni, és ha az nem célravezető, abban az esetben lehet büntetést kiszabni, és ekkor is csak a legvégső esetben alkalmazható a szabadságelvonás.

A *Gyermekek központi igazságszolgáltatás itthon és Európában* címmel rendezett nemzetközi konferencián Frech Ágnes előadásából kiderül, hogy *„sok esetben hiányzik a bírói gondolkodásmódból a helyreállító igazságszolgáltatás, a mediáció szerepe, de még nagyobb a felelőssége az ügyészségnek abban, hogy fiatalkorúak esetében alig találunk példát erre a diverziós lehetőségre. [...] a bírói tapasztalat azt mondatja velem, hogy sokkal jobban érvényre kellene juttatni fiatalkorú elkövetők esetében azt a törvényi rendelkezést, amely lehetővé teszi a diverziós igazságszolgáltatás alkalmazását.”*

4 Pálmai Erika: A gyerekek büntethetőségének határai. HVG, 2014/47., 17–19. o. <http://ujbtk.hu/a-gyerekek-buntethetosegenek-hatarai/>

5 <https://jogskodo.wordpress.com/kifejezesek/>

zést, mely szerint szabadságelvonnással járó intézkedést vagy büntetést csak legvégső esetben lehet kiszabni. Az új Büntető Törvénykönyv szélesíti ugyan a szankciórendszert, de még mindig korlátozott a fiatalkorúakra kiszabható alternatív büntetések köre.”⁶

Ez után a bekezdés után fontosnak tartom megjegyezni, hogy 2011. szeptember 1-jétől megszűnt a fiatalkorúak bírósága, ma már első fokon bármelyik bíróság bármelyik bírója eljárhat fiatalkorú által elkövetett büntetőügy tárgyalásánál, ami újabb dilemmákat vet fel, de e téma megvitatása nem tárgya jelen dolgozatnak.

Gyurkó Szilvia gyermekvédelmi szakember szerint: „támogatásra és nem büntetésre van szükségük a gyerekkorú elkövetőknek, akik jellemzően korábban maguk is elszenvedői voltak valamilyen erőszakos bűncselekménynek. A közvélekedéssel szemben ugyanis a gyermek elkövetők és a gyermek áldozatok köre nem válik szét élesen, sokszor esetleges, hogy egy-egy gyerek áldozatként vagy éppen elkövetőként kerül a hatóságok látókörébe.”⁷

Sipos László véleménye áll a legközelebb az én álláspontomhoz is a kérdésben: „A gyermekek sajátos pszichológiai és pedagógiai jellemzői miatt nem a büntetőeljárás zárt rendszerét látom alkalmasnak arra, hogy egy »bajba sodródott« fiatalt jó útra térítsen. A gyermekvédelmi jelzőrendszer erősítése, az oktatási és szociális intézmények együttműködése, a szakemberek továbbképzése, a pártfogói felügyelet kiterjesztése és továbbfejlesztése, a gondozásba vétel szabályainak egyszerűsítése lehet az az ösvény, amelyen előrelépést érhetnénk el.”⁸

Amint az előbbiekből is kiderül, a jogalkotó, a jogalkalmazó és a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek véleménye, valamint a gyakorlat nem feltétlenül koherens.

A büntetőjog nem lehet elsődleges válasz a gyermekbűnözésre, azonban a prevenció, a szociálpolitikai rendszer erősítése, a jelzőrendszer hatékony működtetése már inkább.

Felvetésem szempontjából elengedhetetlen megvizsgálni a témához kapcsolódó statisztikai adatokat!

A fiatalkorú bűnelkövetők és elítéltek számának alakulása a törvény elfogadásának évétől a következőképpen alakult (táblázat).⁹

⁶ http://birosag.hu/sites/default/files/ombudsmanni_eloadas.pdf

⁷ Pálmai Erika: i. m.

⁸ Sipos László: A gyermek és a bűn. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012, 125. o.

⁹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zjj001.html

Bűnelkövető és jogerősen elítélt fiatalok száma

év	Bűnelkövető	Jogerősen elítélt
	fiatalok száma	
2012	10 054	5096
2013	10 202	5181
2014	8 732	5451
2015 ¹⁰	7 872	5275

Nagyon szembeeső, hogy noha 2014-ben kevesebb fiatal ellen folytattak büntetőeljárást, a jogerősen elítéltek száma nőtt. Valószínűleg a korábbi évben induló büntetőügyek jogerős lezárására csak a következő évben került sor, emiatt a statisztikai adat kicsit torzulhat.

Nagyon fontosnak tartom, hogy dolgozatomban külön is foglalkozzam a tizennégy évesnél fiatalabbak statisztikai adataival, azaz hogy pontosan hány tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás. Ezeket az adatokat a legfőbb ügyész országgyűlési beszámolóiban találtam meg, e szerint 2013 második fél évében tizenhármas ügyben tizenkilenc tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás, egy esetben életveszélyt okozó testi sértés, a többiben rablás büntett miatt. A beszámoló idején a nyomozások még folyamatban voltak.

2014-ben harmincöt eljárásban negyvenkét tizenkét és tizennégy év közötti gyermek ellen indult büntetőeljárás, egy kifosztás büntett leszámítva, rablás büntett miatt. 2014-ben hét gyerek ellen megszüntették a nyomozást, tizenhármas szemben vádat emeltek, egyet bíróság elé állítottak. A többi nyomozás az ügyészi beszámoló idején még folyamatban volt.

2015-ben negyvenegy ügyben negyvenkilenc tizennégy évesnél fiatalabb gyerek ellen indult büntetőeljárás, döntően rablás büntett alap- és minősített esete miatt. A beszámoló szerint tizenhárom ügyben tizenhárom terhelttel szemben emeltek vádat, amiből a bíróság a tárgyéven két ügyet fejezett be jogerősen, javítóintézeti nevelés kiszabásával.

A bíróság honlapján a jogerősen elítélt fiatalok kor és bűncselekmény szerinti országos adatbázisából kiderül, hogy 2013-ban egyetlen tizennégy év alatti sem ítélték el jogerősen, míg 2014-ben rablás büntett miatt egy tizenkét és három tizenhárom éves fiút ítélték el jogerősen. 2015 első fél évében pedig a jogerősen elítélt fiatalok között egy tizenkét és öt tizenhárom éves fiút ítélték el rablás büntett miatt.¹¹ Sajnálatos módon az adatbázis nem

¹⁰ http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf

¹¹ <https://birosag.hu/kozerdeku-informaciok/statisztikai-adatok/statisztika-fk-ff>

frissült, így csak a legfőbb ügyészi beszámolóban tudtam utánanézni a 2015-ös adatoknak.

A statisztikai adatokat elemezve kiderül, hogy a legtöbb tizenkét és tizennégy év közötti gyermekkel szemben indított büntetőeljárás nem jutott el bírói szakaszba, valamint a legtöbb vádemelésre küldött tizennégy év alatti ügyében a bíróság nem hozott elmarasztaló jogerős ítéletet.

Ha a gyermek- és ifjúságvédelem kapcsán bűnmegelőzésről beszélünk, akkor legkézenfekvőbb a nemzeti bűnmegelőzési stratégiát segítségül hívni, amely a 2013 és 2023 közötti időre fogalmazza meg a társadalom egyes szerveinek, szervezeteinek, intézményeinek feladatait.

A stratégia épít a szakmai véleményekre, hiszen a családban, a nevelési-oktatási helyszíneken, valamint a szabadidő eltöltésének színterein határoz meg beavatkozási pontokat. A stratégia fontos eleme, hogy nemcsak az áldozattá válás megelőzésére fókuszál, hanem az elkövetővé válására is. A stratégia épít a már meglévő programokra, így például a DADA és az Ellenszer programokra, továbbá előírja a család védelmi funkciójának növelését, a pedagógusok, gyermekvédelmi felelősök bűnmegelőzési képzését, iskolai mediátor képzését stb.

A gyermekvédelmi jelzőrendszer szereplői, a különböző civil szervezetek komplex és hatékony együttműködése nélkülözhetetlen a stratégia sikerességéhez. Nem elhanyagolható az előírt feladatokhoz szükséges anyagi forrás megteremtése, és a véleményem szerint legnagyobb buktatót jelentő személyügyi kérdés.

Nemcsak munkámban, hanem hétköznapi életemben is számtalan esetben találkozom azzal, hogy nem adottak a személyi feltételek, ha a gyermekvédelemről beszélünk. Kevés a védőnő, a pedagógus, a családsegítő, a pártfogó stb. Nem tud hatékonyan működni egy rendszer, ha nincs elég szakember, de sok a rászoruló.

A stratégiában leírt irányokat jónak tartom, megvalósításukkal kapcsolatban már vannak kétségeim.

Összegzés

Noha csak három év telt el a stratégia bevezetése és a büntethetőségi korhatár csökkentése óta, nem gondolom, hogy szerencsés volt megnyitni a büntető igazságszolgáltatás kapuit a tizenkét-tizenhárom évesek előtt. Főleg, ha arra

gondolunk, hogy a bűnmegelőzési stratégia irányelvei, feladatai is több évre szólnak, így a pozitív hatások sem egyik napról a másikra következnek be.

Az eddigi statisztikák nem igazolják, hogy tömegesen kerüljenek a büntetőeljárásba erőszakos, durva gyerekek. Kutatásom során a különböző szakmai elemzések sem ezt prognosztizálták, ahogy a személyes tapasztalatom sem. Nem lepett meg, hogy a „kiemelt” bűncselekményeknél összességében elenyésző a tizennégy év alattiak száma.

Ennél a korosztálynál sokkal inkább a vagyon elleni bűncselekmények fordulnak elő, erre helyesen nem is a büntető igazságszolgáltatás kínál eszközt, hanem a nemzeti bűnmegelőzési stratégia.

Végezetül álljon itt egy idézet *Tóth Mihály* büntetőjogásztól, ez tökéletesen kifejezi a büntethetőségi korhatárral kapcsolatos dilemmát: „*Minden korhatár lehet bizonyos esetben igazságtalan: a testi és szellemi fejlődés különbözősége folytán létezhetnek 13 éves »felnőttek« és 19-20 éves »gyerekek«.* Azok, akik korhatárokat szállítanak le vagy emelnek fel – kiváltképpen, ha ez a csúsztatgatás a kiforratlan személyiségfejlődés során 1-2 évet érint –, nem megoldják a problémát, csak megkerülik, önmagában ezzel csak látszatmegoldást kínálva.”¹²

¹² Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén. *Élet és Irodalom*, 2012. augusztus 29.

AMBRUS ISTVÁN

Együttalkalmazási tilalmak, valamint valódi és látszólagos kógencia a büntetőjog szankciórendszerében

Ebben a tanulmányban a hatályos magyar szankciórendszer és a büntetéske-
szabási gyakorlat vonatkozásában két sajátos – elnevezésükben a büntetőjog-
ban újszerűnek tekinthető – problémakörre fókuszálok.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiak-
ban: Btk.) szabályozott úgynevezett *együttalkalmazási tilalmak* szerepe az,
hogy kizárják annak lehetőségét, hogy bizonyos szankciók alkalmazására – a
kétszeres értékelés tilalmára is figyelemmel – azonos elkövetővel szemben,
egyazon bírósági (ügyészi)¹ határozatban kerülhessen sor.² E tilalomkör érin-
tésének célja egyrészt annak kimutatása, hogy a Btk. büntetéstan fejezetei-
ben e vonatkozásban *jogalkotói következtetlenség* is tetten érhető. Másrészt
pedig az is aktuálissá teszi a kérdést, hogy a legutóbbi időszak bírósági gya-
korlatában meglehetősen magas számban fordultak elő az *e tilalmakba ütkö-
ző – különösen alsó bírósági – döntések*, mely hibák jövőbeli elkerülése érde-
kében szükségesnek látszik azok tipizálása és a problémák okainak feltárása.

Egy adott norma *diszpozitív* (eltérést megengedő) vagy éppen *kógens* (el-
térést nem megengedő; más néven kategorikus vagy imperatív) jellege termé-
szetesen nem büntetőjog-specifikus kérdés, azzal jóformán bármely tételes
jogi diszciplína kapcsán találkozhatunk. Lényegében már joghallgatóként, az
alapozó tárgyak (például jogi alaptan) kereteiben, minden jogász elsajátítja
jelentésüket.³ Az anyagi büntetőjog területén a legutóbbi időszakban mégis
felvetődött olyan körülmény, amely a problémakör újragondolására késztet-
het. Kiindulópontul a 23/2014. (VII. 15.) AB határozat szolgált, amelynek
egyik tanulsága, hogy a tételes jogi megfogalmazásra figyelemmel elméleti
síkon is szükségesnek látszik kimunkálni a *valódi* (tehát a büntetőjogi fele-
lősség megállapítása esetén feltétlenül kötelező), illetve a *látszólagosan* (ma-

1 Tudniillik megrovást (Btk. 64. §) és pártfogó felügyeletet (Btk. 69–71. §) nemcsak a bíróság, hanem az ügyész is alkalmazhat.

2 Szűk körben, mint látni fogjuk, a jogi személyek büntetőjogi felelősségéről szóló 2001. évi CIV. tör-
vény is ismer együttalkalmazási tilalmakat.

3 Vö. Visegrády Antal: Jog- és állambölcselet. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2003, 133. o.

gyarán nyelvtanilag ugyan felszólító módban megszövegezett, ám valójában mérlegelési elemekkel fellazított) *kógens szankciós rendelkezések* kategóriáit, és levonni az e csoportosításból adódó konzekvenciákat.

Együttalkalmazási tilalmak a hatályos magyar szankciórendszerben és az e körben jelentkező gyakorlati szankcionálási problémák

Együttalkalmazási tilalmak más jogterületeken

Az együttalkalmazási tilalom mint jogi terminus a büntetőjogban nem vagy nemigen tekinthető elterjedtnak. Az sokkal inkább a *közsféra munkajogában*, az úgynevezett *összeférhetetlenségi* szabályokkal együtt tárgyalt kifejezésként ismert.⁴ E két kategória lényege, hogy „[a]z összeférhetetlenség bizonyos tevékenységek végzését zárja ki, az együttalkalmazási tilalom pedig az egymással szoros, családi, érzelmi kapcsolatban lévő személyek munkavégzés során történő elkülönítését célozza”⁵. Nem ilyen terminológiával ugyan, de előfordult egyfajta együttalkalmazási tilalom *fegyelmi eljárásban* történő (munkajogi) szankcionálás kapcsán is. Így például az 1967. évi munka törvénykönyve (1967. évi II. tv.) hatálya alatt született eseti döntés szerint „[m]egrovás (szigorú megrovás) fegyelmi büntetés más fegyelmi büntetéssel együtt nem szabható ki”⁶.

Együttalkalmazási tilalmak a büntető anyagi jogban

Büntetőjog-specifikus értelemben együttalkalmazási tilalmon olyan szankciós szabályokat szükséges érteni, amelyek két vagy több jogkövetkezmény (büntetés vagy intézkedés) azonos elkövetővel szembeni, egyazon eljárásban történő alkalmazását – fő szabály szerint – kizárják. Jóllehet a Btk. Miniszteri Indokolása még „a büntetések együttes alkalmazása alóli kivételek” kate-

4 Vö. Hazafi Zoltán: Együttalkalmazási tilalom, összeférhetetlenség. In: Hazafi Zoltán (szerk.): A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata. Kézirat. Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, h. n., 2012, 183–185. o.; Cséffán József: A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény és magyarázata. Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2016, 440–445. o.

5 Bérces Kamilla: Összeférhetetlenség és együttalkalmazási tilalom a közsférában. HR & Munkajog, 2016/4., 19. o.

6 BH 1989.327.

góriájáról tett említést⁷, valójában az „együttalkalmazási tilalom” e speciális értelmű használata is szabatos és találó megnevezés. E megállapítás helyességét az is alátámaszthatja, hogy az említett szóhasználat egy friss elvi bíróági határozatában a Kúria is élt már.⁸

*Az együttalkalmazási tilalmak létének indokai
és megjelenési formái*

Az efféle szankciós tilalmak léte – általában – kétféle körülményre vezethető vissza. Egyrészt több azonos/lényeges vonásaiban hasonló tartalmú szankció egyidejű alkalmazása „címkézési csalást” (*Etikettenschwindel*) alkothatna, és így sértené a kétszeres értékelés tilalmát (ne bis in idem).⁹ Másrészt bizonyos jogkövetkezmények gyakran már természetükből fakadóan kizárják (vagy legalábbis minimalizálják) más szankció(k) egyidejű alkalmazásának jelentőségét, értelmét. Az ilyen típusú jogkövetkezmények skálájának egyik végén természetesen az elítélt személyét elimináló büntetések (halálbüntetés vagy az életfogytig tartó szabadságvesztés) foglalnak helyet. A másik oldalon a legenyhébb szankciók (mint például a megrovás vagy próbára bocsátás intézkedése) hozhatók fel példaként.

Együttalkalmazási tilalmakat értelemszerűen több büntetés vagy mellékbüntetés, intézkedések, valamint bizonyos esetekben büntetés és intézkedés relációjában is szabályozhat egy büntetőtörvény. Előfordulhat negatív és pozitív megfogalmazása, előbbi esetben azt rögzíti a jogszabályhely, hogy mely szankciók együttes alkalmazása tilalmazott, míg utóbbi az együttesen megengedett jogkövetkezményeket nevesíti, amiből implicite következik, hogy a további, nem említett szankciók viszonylatában él az együttalkalmazás tilalma.

7 A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 33. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

8 EBH 2016.B.6. Ennek az elvi határozatnak az együttalkalmazási tilalmak mellett a szankciós szabályok valóságosan/látszólagosan kógens jellegének vizsgálata szempontjából is lesz jelentősége, ezért később részletesen is érintem.

9 A címkézési csalás kifejezést Eduard Kohlrausch eredetileg a szabadságvesztés-büntetés és az emellett ugyancsak szabadságelvonó intézkedés, a biztonsági őrizet együttes alkalmazására vonatkoztatta. Álláspontját ismerteti Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Második, átdolgozott kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2010, 252. o.

*Együttalkalmazási tilalmak
a magyar büntető anyagi jog szabályozástörténetében*

Jelen tanulmánynak nem tárgya a kérdéskör történeti vonatkozásának kimerítő feltárása, ezért a régi szabályozások köréből csak néhány érdekesség felvillantására szorítkozom.

Így az I. Büntetőnovella (1908. évi XXXVI. tc.) 1. §-ában – amely a Csemegi-kódexet (1878. évi V. tc.) úgy egészítette ki, hogy különös méltánylást érdemlő ok fennállása esetén megengedte a legfeljebb egy hónap fogházbüntetés, illetve a pénzbüntetés végrehajtásának felfüggesztését – azt a tilalmat állította fel, hogy a felfüggesztő ítéletben kiutasítást nem lehet kimondani. E rendelkezés alapján tehát a felfüggesztett fogház-, illetve pénzbüntetés és a kiutasítás együttalkalmazása kizárt volt.

A Csemegi-kódex általános részét újrakodifikáló Btá. (1950. évi II. tv.) 33. § (2) bekezdése alapján halál-, illetve tizenöt évi vagy ennél hosszabb tartamú börtönfőbüntetés mellett pénzbüntetés mint mellékbüntetés nem volt kiszabható.

Az 1961. évi Btk. (1961. évi V. tv.) 36. § (2) bekezdése értelmében halálbüntetés mellett mellékbüntetésként csak vagyonek kobzást lehetett alkalmazni, amely megfogalmazásból kitűnően a halálbüntetés és mellékbüntetéséül a közügyektől eltiltás, a foglalkozástól eltiltás, a kitiltás, a kiutasítás, valamint – a Btá. megoldásához hasonlóan¹⁰ – a pénzbüntetés [melyek ekkoriban az 1961. évi Btk. 35. § (2) bekezdése alapján mind mellékbüntetések voltak] alkalmazás kizárt volt.

Az 1978. évi Btk. (1978. évi IV. tv.) a 2009. évi LXXX. törvénnyel történő módosítása nyomán már a hatályos Btk.-hoz hasonlóan szabályozta a büntetések körében az együttalkalmazási tilalmakat, az eltérések pedig nem annyira nyomósak, hogy külön is említést tegyünk róluk.

*Együttalkalmazási tilalmak
a hatályos büntetőjog szankciórendszerében*

Ami a hatályos magyar szankciórendszert illeti, elsőként említhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése fő szabálynak – a differenciált és individuális szankcionálás kívánalma jegyében – a büntetések együttalkalmazását *megengedi*

¹⁰ A Btá. és az 1961. évi Btk. összevetéséhez lásd Békés Imre: Az új BTK általános részéről. Rendőrségi Szemle, 1962/2., 111–113. o.; Ambrus István: Békés Imre korai munkáiról. Iustum Aequum Salutare, 2016/3., 21–22.

és csak mint *kivételre* utal¹¹ azokra a törvényhely (6) bekezdéseiben szabályozott esetekre, amelyek kapcsán egyes büntetések egyidejű kiszabása nem megengedhető.¹²

A Btk. 33. § (6) bekezdés a) pontja szerint nem szabható ki *szabadságvesztés mellett elzárás vagy közérdekű munka*. Ezek az együttalkalmazási tilalmak a már érintett „címkézési csalás” lehetőségének kiküszöbölésére hivatottak. A szabadságvesztés és az elzárás ugyanis egyaránt szabadságelvonó büntetés, míg a közérdekű munka – ha nem vonja is el, de legalábbis – korlátozza az elítélt szabadságát a munkavégzés időtartamában. Magától értődik, hogy ez az összefüggés a szabadságvesztés és a közérdekű munka viszonylatában ugyanolyan élesen jelen van, mint az *elzárás és a közérdekű munka összefüggésében*. Erre tekintettel nézetem szerint lényegében érthetetlennek tekinthető, hogy a törvényhozó *miért nem zárta ki az elzárás és a közérdekű munka együttes kiszabási lehetőségét is*. Az elzárással kapcsolatos fontosabb elméleti aggályokkal korábban már részletesebben foglalkoztam.¹³ Ezért a témához való szorosabb kapcsolódás érdekében e helyütt csupán egyetlen, a helyzet nehezen tartható jellegét jól érzékeltető körülményre utalok. Ismeretes, hogy az elzárás büntetését a büntetőjog a szabálysértési jogtól vette.¹⁴ Sajnálatos azonban az a körülmény – amely *Nagy Ferenc* szerint a Btk. „*nemigen érthető furcsasága*”¹⁵ –, hogy az együttalkalmazási tilalmak körében nem követte a szabálysértési szankciók körében irányadó megoldásokat. A hatályos Szabs.tv. (2012. évi II. tv.) 7. § (3) bekezdése ugyanis kategorikusan akként rendelkezik, hogy *a szabálysértési elzárás mellett nem szabható ki közérdekű munka*. Ezt a rendelkezést a büntetőjogi törvényhozó-

11 Kiemelhető, hogy a Btk. 33. § (3) bekezdése az (5) – (6) bekezdésekre együttesen utal, ezek közül azonban az (5) bekezdésre történő utalás törvényszerkesztési hibának tekinthető, hiszen az (5) bekezdés – a (4) bekezdéshez hasonlóan – nem tilalmakat, hanem alternatív büntetékiszabási lehetőségeket tesz lehetővé a bíróság számára.

12 A megengedett kombinációkról – a 2009. évi LXXX. törvénnyel módosított 1978. évi Btk. hatálya alatt – kimerítő felsorolást ad Kis Norbert: 3.2. A büntetések. In: Kis Norbert (szerk.): Büntetőjog I. Az anyagi büntetőjog általános része. Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2011, 180–181. o.

13 Ambrus István: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. Jogelméleti Szemle, 2016/4., 4–5. o.

14 Ehhez Nagy Marianna: Quo vadis Domine? Elmélkedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. Jogtudományi Közlöny, 2012/5., 225. o.; Tóth Mihály: Az új Btk. bölcsőjénél. Magyar Jog, 2013/9., 530. o.; Hollán Miklós: Az új Büntető Törvénykönyv. In: Jakab András – Gajduschek György (szerk.): A magyar jogrendszer állapota. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 382. o.; Ambrus István: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel. Közjogi Szemle, 2014/4., 37. o.

15 Nagy Ferenc: A szankciórendszer. Jogtudományi Közlöny, 2015/1., 7. o.

nak – amennyiben a büntetőjogi elzárást fenntartandónak ítéli¹⁶ – ugyancsak indokolt lenne átvennie.

Megjegyezhető, hogy a jogirodalomban van olyan álláspont, amely szerint a szabadságvesztés és a közérdekű munka együttes kiszabása tilalmának praktikus indoka van, mert „*a szabadságvesztés mellett a közérdekű munka végrehajtása rendkívül megnehezülne. (A rövidebb tartamú elzárás mellett azonban kiszabható a közérdekű munka, hiszen az elzárás büntetés kitöltése után nincs akadálya a végrehajtásának.)*”¹⁷ Az előbbiekben részletezett álláspontom szerint a probléma ugyanakkor sokkal inkább tekinthető elvi, semmint gyakorlati szempontokon alapulónak, hiszen egy rövid tartamú (akár három-öt hónapos) szabadságvesztés után a közérdekű munka végrehajtása ugyanúgy nem ütközne akadályba, mint például a kilencvennapos elzárást követően.¹⁸

Végül ebben a körben kiemelhető, hogy – mint arra *Tóth Mihály* is utal¹⁹ – alsó bírósági gyakorlatban előfordult szabadságvesztést és közérdekű munkát együttesen kiszabó, jogerőre emelkedett döntés is. A törvénysértő helyzetet a Kúria felülvizsgálati eljárásban orvosolta, és a BH 2014.3. számon publikálta is azt a döntését, amelyben – a törvénnyel egyezően – kimondta, hogy „*[s]zabadságvesztés mellett nem szabható ki közérdekű munka*”.

A Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja szerint továbbá nem szabható ki *kiutasítás mellett közérdekű munka vagy pénzbüntetés*. E tilalmak kapcsán már hangsúlyozottabban jelen vannak gyakorlati megfontolások: a *Gál–Szűcs* szerzőpáros szerint „*[a]z országból kiutasított személyen a közérdekű mun-*

16 A jogalkalmazás a kezdeti „sokk” után elfogadni látszik az elzárást a büntetőjogi büntetések körében, amit jól jelez, hogy alkalmazására egyre gyakrabban kerül sor (a 2014-es 455 alkalommal történt kiszabás 2015-re csaknem duplájára, 938-ra emelkedett), továbbá, hogy a legfőbb ügyészi beszámoló azon megállapítása, amely szerint az említett növekedés „*arra utal, hogy a bírósági gyakorlat elfogadta, és megtalálta az elzárás helyét a büntetési rendszerben*”. Lásd B/11709 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi tevékenységéről, 23. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf; 2016-ban azután szintén jelentősen, csaknem további hatvan százalékkal, ezeröttszázra növekedett a kiszabott elzárások száma. Lásd B/17351 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről, 26. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2016.pdf

17 Gál István László – Szűcs András: A büntetések. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár. 2. kötet, Általános rész. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 14. o.

18 A hatályos Bv. tv. (2013. évi CCXL. tv.) 28. § (1) bekezdés d) pontja, illetve (2) bekezdése szerint az öt évet el nem érő tartamú szabadságvesztés és az elzárás végrehajthatósága egyaránt öt év alatt évül el.

19 Tóth Mihály: A büntetőjogi jogkövetkezmények. In: Belovics Ervin – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános rész. Harmadik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2015, 379. o.

kát értelemszerűen nem lehetne végrehajtani, a pénzbüntetést pedig – meg nem fizetése esetén – nem lehetne szabadságvesztésre átváltoztatni’’²⁰.

A legutóbbi időszakban a Kúria több esetben is foglalkozott a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmakkal. Egy 2015 áprilisában, első fokon jogerőre emelkedett járásbírói döntésben a bíróság a török állampolgárságú vádlottal szemben, embercsempészség büntette miatt egy év nyolc hónap szabadságvesztést, ötvennapos tétel pénzbüntetést, valamint négyévi kiutasítást szabott ki. Az ekkor is felülvizsgálati eljárás keretében eljáró legfőbb bírói fórum a határozat törvénysértő voltát észlelte, és azt akként orvosolta, hogy a pénzbüntetés kiszabását mellőzte.²¹

Ennél érdekesebb döntés volt a már említett, EBH 2016.B.6. szám alatt publikált elvi döntés, amelyben a Kúria a kötelezőnek tekintett pénzbüntetés [Btk. 50. § (2) bek.] és a kiutasítás kollízióját utóbbi háttérbe léptetésével oldotta fel²², és pedig – mint látni fogjuk – a vonatkozó rendelkezések kógenciája fokozatainak osztályozásával. Miután e kérdéskör e tanulmány második nagyobb szerkezeti egységéhez kapcsolódik, a megfelelő helyen említést teszünk róla.

Kiemelhető, hogy a kiutasítás kapcsán a jogirodalom a törvényben írtakon túl további – az egyes szankciók jellegével indokolt – együttalkalmazási tilalmat is nevesít. Így Juhász Zsuzsanna szerint „[b]ár a Btk. 33. § (6) bekezdés b) pontja alapján a kiutasítás mellett csak közérdekű munka, illetve pénzbüntetés nem szabható ki, a kiutasítás lényegéből fakadóan (nevezetesen, hogy a kiutasított külföldinek az ország területét el kell hagynia) nem alkalmazható kitiltással, sportrendezvények látogatásától való eltiltással, foglalkozástól eltiltással és járművezetéstől eltiltással együtt sem’’²³. Ez az álláspont azonban – amellet, hogy az *ellentétből való következtetés* logikai értelmezési elvével is szembemenni látszik – nem számol azzal a lehetőséggel, hogy például a foglalkozástól vagy a járművezetéstől eltiltás tartama ugyanazon ítéletben, amelyben a külföldit (hontalant) egyúttal ki is utasítják, adott esetben hosszabb is lehet. Például, ha a bíróság két év kiutasítás mellett öt évre eltiltja a járművezetéstől a halálos kimenetelű közúti veszélyeztetés elkövetőjét. Ilyenkor ugyanis – miután mindkét büntetés tartama egyaránt az

20 Gál István László – Szűcs András: i. m. 14. o. E megállapítás fényében nyilvánvalóan elírás az idézett kommentárban a kiutasításról szóló rész azon általános megállapítása, hogy a kiutasítás „[j]elenleg kiszabható önállóan és más büntetésekkel együtt is”. Lásd Gál István László – Szűcs András: i. m. 61. o.

21 BH 2017.1.

22 Hasonlóan már korábban a BH 2007.211. számon közzétett döntés.

23 Juhász Zsuzsanna: A büntetések. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex, Budapest, 2013. Wolters Kluwer Jogtár.

ítélet jogerőre emelkedésével kezdődik [Btk. 60. § (4) bekezdés; 56. § (4) bekezdés] – valójában lesz olyan háromévi időtartam, amikor az elkövető már visszatérhet Magyarország területére, járművet azonban továbbra sem vezethet, tehát további – bűncselekményének súlyával arányban álló – joghátrány éri. Így nézetem szerint e két szankció együttes kiszabása szükséges és indokolt lehet, relációjukban tehát együttalkalmazási tilalom nem áll fenn.

Végül, 2018. január 1. napjától, a 2017. évi CXLIV. törvény 51. §-a alapján a Btk. 33. § (6) bekezdése azzal a c) ponttal egészült ki, amelynek értelmében nem szabható ki *életfogytig tartó szabadságvesztés mellett pénzbüntetés*. Az említett módosító törvény Miniszteri Indokolása szerint e szabály hiányában előfordulhatott, hogy „*az utóbb életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnél a pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztés egészen addig nem hajtható végre, amíg az elítéltet az életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra nem bocsátják (azaz legkevesebb huszonöt év elteltével) vagy amíg őt a kötelező kegyelmi eljárás eredményeként nem szabadítják. Így – szemben az elzárással vagy a közérdekű munkával – a hatályos szabályok alapján a pénzbüntetés lényegében korlátlan ideig végrehajtható, amely az elítéltre nézve méltánytalan.*”²⁴

Hatályos büntetőjogunk – a katonai szankciók körén kívül – egyetlen mellékbüntetést, a *közügyektől eltiltást* ismeri [Btk. 33. § (2) bek.]. A közügyektől eltiltás – mellékbüntetési jellegéből fakadóan – kizárólag végrehajtandó szabadságvesztés mellett szabható ki [Btk. 61. § (1) bek.]. E rendelkezés azonban implicite sem igazából jelent együttalkalmazási tilalmat. Nem arról van szó ugyanis, hogy a közügyektől eltiltás mellett a (végrehajtandó) szabadságvesztésen kívül más büntetés kiszabása *ex lege* kizárt lenne, hanem arról, hogy ugyanezen bírósági ítéletben, egyazon elkövetővel szemben közügyektől eltiltás csak letöltendő szabadságvesztéssel egyidejűleg alkalmazható, illetve – ha ezek törvényi feltételei fennállnak – más büntetések is kiszabhatók.

Valódi együttalkalmazási tilalmat jelent ugyanakkor a Btk. 135. § (2) bekezdése, amely szerint katonai büntetés – tehát *lefokozás* (Btk. 137. §) vagy *szolgálati viszony megszüntetése* (Btk. 138. §) – nem alkalmazható, ha a katonát [Btk. 127. § (1) bekezdés] a közügyektől eltiltják. A Btk. Miniszteri Indokolása szerint e megoldás „*indoka, hogy amennyiben a katonát a közügyektől eltiltják, akkor az ítélet jogerőre emelkedésével elveszti a katonai rendfokozatát és az eltiltás hatálya alatt nem is érhet el katonai rendfokozatot, tehát a lefokozás, illetve a szolgálati viszony megszüntetése okafogyott*

²⁴ A 2017. évi CXLIV. törvény Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás az 51. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

lenne. Emellett katonával szemben is kizárólag akkor alkalmazható közügyektől eltiltás mellékbüntetés, ha vele szemben végrehajtandó szabadságvesztést szabnak ki. A szolgálati viszonyt szabályozó külön törvények kizárják azt, hogy a katona hivatásos vagy szerződéses szolgálatot lásson el akkor, ha vele szemben a bíróság végrehajtandó szabadságvesztést szabott ki. Ekkor ugyanis a szolgálati viszonya a törvény erejénél fogva megszűnik. Ez úgyszintén feleslegessé teszi a lefokozást vagy szolgálati viszony megszüntetését.”²⁵

Lényegében hasonló a helyzet a katonai mellékbüntetések – a rendfokozatban visszavetés (Btk. 139. §), illetve a várakozási idő meghosszabbítása (Btk. 140. §) és a közügyektől eltiltás relációjában, együttes kiszabásuknak tehát helye nincs [Btk. 136. § (2) bekezdés].

Noha való igaz, hogy „[a]z együttes alkalmazás, illetve ennek tilalma intézkedések kapcsán kevésbé merül fel”²⁶, bizonyos együttalkalmazási tilalmakról nem csupán büntetések és mellékbüntetések viszonylatában, hanem intézkedések kapcsán is beszélhetünk. A Btk. 63. § (2) bekezdése szerint *a megrovás, a próbára bocsátás és a jóvátételi munka önállóan, büntetés helyett alkalmazható.* Az említett intézkedések és a büntetések között tehát általános együttalkalmazási tilalom áll fenn. E szabályt a 2010-es években – mind az 1978. évi, mind a jelenlegi Btk. hatálya alatt – *több alsó bíróság is megsértette.* Így egy 2010-ben hozott határozatban a bíróság ittas járművezetés vétsége miatt a terheltet két évre próbára bocsátotta, ugyanakkor emellett a közúti járművek vezetésétől is eltiltotta, tehát a próbára bocsátás intézkedés mellett egy büntetést is kiszabott. A Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárás keretében orvosolta e törvénysértést.²⁷ Ugyancsak helyes volt a legfőbb bírói fórum azon megállapítása, amely szerint „[a] próbára bocsátás lényege a büntetés kiszabásának próbaidőre történő elhalasztása, ezért az elkövetővel szemben büntetés – például járművezetéstől eltiltás – kiszabása esetén ennek az intézkedésnek az alkalmazása a törvénybe ütközik”²⁸. Végül legújabbban, egy hasonlóan problematikus járásbírói döntés kapcsán már a Kúria állapította meg, hogy „[a] próbára bocsátás a feltételes elítélés egyik formája. Jogkövetkezmény csak akkor fenyegeti az elkövetőt, ha a próbára bocsátás próbaideje nem telik el eredményesen. Ezért törvénysértő próbára bocsátás mellett a járművezetéstől eltiltás egyidejű alkalmazása.”²⁹

²⁵ A 2012. évi C. tv. Miniszteri Indokolása. Részletes Indokolás a 135. §-hoz. Wolters Kluwer Jogtár.

²⁶ Tóth Mihály: i. m. 380. o.

²⁷ EBH 2011.2390. és BH 2012.113.

²⁸ BH 2012.279.

²⁹ BH 2014.260.

Aggályos ellentmondás fedezhető fel a *pártfogó felügyelet* intézkedésének általános alkalmazási lehetőségéről és tilalmáról rendelkező törvényhely, illetve a pártfogó felügyelet részletszabályai között. A Btk. 63. § (3) bekezdése értelmében megengedőnek látszó szabály, hogy a *pártfogó felügyelet büntetés vagy intézkedés mellett alkalmazható*. Emellett a második mondat ugyanakkor azt is kimondja, hogy *kiutasítás mellett nem rendelhető el pártfogó felügyelet*. E megfogalmazásból olybá tűnhet, hogy a kiutasítással kapcsolatos együttalkalmazási tilalmon túl bármely más büntetés vagy intézkedés mellé hozzárendelhető a pártfogó felügyelet. Ez azonban két szempontból sincs így.

Egyrészt a Btk. 69. § (1) bekezdés a)–e) pontjai felsorolják azokat a jogintézményeket, amelyek kapcsán kirendelhető a pártfogó. Az említett esetkörök ugyanakkor korántsem fedik le valamennyi szankciót, ami helyes is, hiszen például olyan esetekben, amikor az elítélt szabadságát az adott büntetés eleve elvonja vagy korlátozza, okafogyott lenne emellett még pártfogó felügyelőt is alkalmazni. Hiába tehát a Btk. 63. § (3) bekezdésében írt, elvileg megengedő szabály, a 69. § (1) bekezdés a)–e) pontjaiban írt jogintézményeken kívül pártfogó felügyelet elrendelésére (felnőttek esetében) nem kerülhet sor, így az itt fel nem sorolt szankciókkal implicite együttalkalmazási tilalom áll fenn.

Másrészt az is szembeötlő, hogy az említett esetek közül csupán kettő – a próbára bocsátás (Btk. 65–66. §) és a jóvátételi munka (Btk. 67–68. §) – tekinthető önálló szankciónemnek. A feltételes szabadságra bocsátás (Btk. 38–40., 42–45. §), illetve a szabadságvesztés felfüggesztése (Btk. 85–88. §) azonban nem különálló szankciók, hanem a szabadságvesztés-büntetéssel szervesen összefüggő speciális szabályok. Ugyanez vonatkozik a javítóintézetből történő ideiglenesen elbocsátásra fiataalkorú kapcsán, akivel szemben a pártfogói felügyelet alkalmazása a Btk. 119. § (1) bekezdés d) pontja alapján kötelező.

Végül – a Btk. idézett 63. § (3) bekezdésével való összevetésben – a leginkább rendszeridegennek a *vádemelés elhalasztásának* tartamára lehetővé tett pártfogói felügyelet tekinthető, lévén hogy az nem büntetés vagy intézkedés, hanem egy büntetőeljárás-jogi területen szabályozott ügyészi jogosítvány [1998. évi XIX. tv. (Be.) 222–223. §].³⁰ Az ellentmondás a Btk. 63. § (3)

³⁰ Jelen tanulmány kéziratának lezárásakor már kihírdették az új büntetőeljárás kódexet. A 2018. július 1-jén hatálybalépő, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény kapcsán kiemelhető, hogy annak LXVII. fejezetbeli 416. §-a a vádemelés elhalasztása helyett *feltételes ügyészi felfüggesztésnek* nevezi e jogintézményt.

bekezdésében írtakkal itt tehát a leghangsúlyosabb. Az említett következetlenség azonban csak jogalkotói módosítással lenne kiköszöbölhető.

A Btk. 63. § (4) bekezdése nyomán az *elkobzás*, a *vagyonelkobzás* és az *elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele* önállóan, és büntetés vagy intézkedés mellett is alkalmazható. Vonatkozásukban tehát együttalkalmazási tilalomról egyáltalán nem beszélhetünk, sőt azokat akkor is el kell rendelni, ha az elkövető gyermekkor, kóros elmeállapot vagy törvényben meghatározott büntethetőséget megszüntető ok miatt nem büntethető [Btk. 72. § (4) bekezdés a) pont; 75. § (2) bekezdés a) pont; 77. § (2) bekezdés]. Annak kimondásától azonban, hogy ezeket az intézkedéseket akkor is alkalmazni szükséges, ha az elkövetőt megrovásban részesítették [Btk. 72. § (4) bekezdés b) pont; 75. § (2) bekezdés b) pont; 77. § (2) bekezdés], *el lehetne tekinteni*, lévén hogy ezek bármely intézkedés (és a megrovás is az!) melletti alkalmazhatóságának lehetőségét a törvény egyszer már megteremtette. Így ha a kötelező elkobzás, vagyonelkobzás vagy elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételének feltételei fennállnak, ezek alkalmazandóságát nyilván nem eliminálná az a körülmény, hogy az elkövetőt csupán megrovásban részesítették.

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható speciális intézkedés a javítóintézeti nevelés (Btk. 120–122. §). A törvény a fiatalkorúakra vonatkozó szabályokat megfogalmazó XI. fejezetében fekteti le azon együttalkalmazási tilalmakat, hogy *javítóintézeti nevelés mellett nem szabható ki szabadságvesztés, elzárás vagy közérdekű munka*. E rendelkezés a „címkézési csalás” gyakorlatbeli elkerülhetősége érdekében feltétlenül helyes és fenntartandó.

Az együttalkalmazási tilalmak büntetőjogi megjelenéséről szóló rész zárásaként röviden szólni indokolt a *jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedésekre* vonatkozó ilyen szabályokról is.³¹ Ismeretes, hogy a vonatkozó 2001. évi CIV. törvény 3. § (1) bekezdése a jogi személy megszüntetését, a jogi személy tevékenységének korlátozását, illetve a jogi személlyel szembeni pénzbírság alkalmazását fő szabály szerint akkor teszi lehetővé, ha természetes személy felelősségre vonására is sor kerül. Emellett egyúttal a 3. § (3) bekezdése *együttalkalmazási tilalomról* is rendelkezik, amelynek keretében tiltja, hogy a *jogi személy megszüntetése* (2001. évi CIV. tv. 4. §) mellett akár a *jogi személy tevékenységének korlátozása* (2001. évi CIV. tv. 5. §), akár a *pénzbírság* alkalmazására kerülhessen sor. Megjegyzem, hogy az első

³¹ Vö. Sántha Ferenc: A jogi személy büntetőjogi felelősségéről. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002; Fantoly Zsanett: A jogi személy büntetőjogi felelőssége. HVG-ORAC, Budapest, 2008.

összefüggés törvénybe foglalása feleslegesnek látszik, hiszen a többen (a jogi személy megszüntetésében) a kevesebb (a tevékenység korlátozása) nyilván benne van, ezért együttes alkalmazásuk nemcsak a törvény erejénél fogva, hanem fogalmilag is kizárható. A tevékenység korlátozása és a pénzbírság azonban – helyesen – önállóan vagy együttesen is alkalmazható.

Valódi és látszólagos kógencia a hatályos magyar szankciórendszerben

Kógencia és diszpozitivitás más jogterületeken

A diszpozitív vagy kógens (más néven: kategorikus/imperatív) normák megkülönböztetése, mint láttuk, ugyancsak korántsem kizárólag a büntetőjog jellemzője. Egyaránt előfordul például a magánjog vagy a munkajog területén.

A polgári jog területén „*a diszpozitivitás a szerződési jogban érvényesülő főszabály, amely azt fejezi ki, hogy a szerződő felek a szerződési szabadság értelmében a szerződés tartalmát – tehát az egymással szembeni jogaikat és kötelezettségeiket – egyező akarattal (konszenzus) maguk határozzhatják meg*”³². A kógens norma tehát ennek ellenkezőjét, a törvényi meghatározottságot jelenti. Hasonló értelemben fogja fel a diszpozitivitást és a kógenciát a munkajogi³³ és a társasági jogi³⁴ szakirodalom is.

*Kógencia és diszpozitivitás
a büntető anyagi jogban*

Jogszabálytani értelemben nincs okunk arra, hogy a kógens és diszpozitív rendelkezéseket az előbbiektől lényegesen eltérően használjuk, kizárólag a jogági sajátosságokra szükséges figyelemmel lennünk. Ezért – *mutatis mutandis* – a büntetőjog szankciórendszerében azokat a törvényi előírásokat lehet kógensnek tekinteni, amelyek a bíróság (ügyész) kezét megkötik, mérlegelési jogot tehát részére nem biztosítanak. Ezzel szemben diszpozitívnak tekinthetők azok a szabályok, amelyek a bírósági (ügyészi) diszkréciónak teret engednek.

32 Jójárt Eszter: Diszpozitivitás a régi és az új Polgári Törvénykönyvben. Magyar Jog, 2014/12., 674. o.

33 Vö. Berke Gyula: Kógencia és diszpozitivitás. Eltérő szabályozási lehetőségek az új Munka Törvénykönyvében. HR & Munkajog, 2013/10., 42–43. o.

34 Vö. Kisfaludi András: Kógencia vagy diszpozitivitás a társasági jogban. Gazdaság és Jog, 2006/8., 3–5. o.; Auer Ádám: A diszpozitivitás jelentősége a társasági jogban. Magyar Jog, 2016/7–8., 395–396. o.

A magyar büntetőjog – ismert módon – alapvetően a *relatív meghatározott* szankciórendszert alkalmazza.³⁵ Erre tekintettel a bírói mérlegelési jogot teljességgel kizáró rendelkezések meglehetősen ritkák. Kiemelhető ugyanakkor, hogy a hatályos Btk. bizonyos körben – az erőszakos többszörös visszaesőkkel szemben, meghatározott feltételek esetén kötelezően alkalmazandó életfogytig tartó szabadságvesztés³⁶, valamint legújabban a foglalkozástól eltiltás bizonyos speciális formái esetén *abszolúte meghatározottnak* is tekinthető, ami később még érintendő aggályokat is felvethet.

*A valódi és a látszólagos kógencia körvonalazása
a büntetőjog szankciórendszere kapcsán*

A kógens normák – nyelvtani szempontból – általában felszólító jellegű kifejezést tartalmaznak (például „kell”), de adott esetben kijelentő módban is megjelenhetnek, és valójában, mint látni fogjuk, éppen utóbbiak az „erősebbek” (például az elkövető az adott intézkedés „alatt áll”). A mérlegelést megengedő szabályok pedig többnyire a „lehet” szóval, vagy a „-hat”, „-het” toldalékokkal jelennek meg a törvényben. Értelmezési problémát jelenthet azonban, hogy egyes szankciók feltételrendszerének meghatározásánál a Btk. – némileg megtévesztő módon – felszólító módban fogalmaz ugyan, azonban a feltételek közé mérlegeléssel érinthetőket is beemel. Álláspontom szerint ilyen értelemben szükséges distinkciót tenni *valódi és látszólagosan kógens jellegű szankciók között*. A *valódi* kógens szabály jellemzője, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén további mérlegelésnek helye nincs, az mindig kötelező. A *látszólag* kógens rendelkezés megszövegezésére azonban nyelvtanilag felszólító módban kerül ugyan sor, mindazonáltal a jogalkotó az adott jogintézmény feltételrendszerét valójában mérlegelési elemekkel is felhazítja. Ilyenkor végeredményben a bíróság (ügyész) belátásától függ a büntetőjogi felelősség megállapítása esetén is, hogy alkalmazza-e az adott szankciófajtát, vagy sem.

Tovább árnyalható a kép a vonatkozó bírói gyakorlat alapján. A már többször említett EBH 2016.B.6. számú kúriai döntés rendelkező része teljes egészében azt tartalmazza, hogy „*[a] büntetéskiszabás során a pénzbüntetés és kiutasítás együttalkalmazási tilalmának megsértésével megvalósult anyagi*

35 Lásd Földvári József: A büntetés tana. KJK, Budapest, 1970, 98–99.; Rendeki Sándor: A büntetés kiszabása. Enyhítő és súlyosító körülmények. KJK, Budapest, 1976, 39. o.; Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984, 116–117., Nagy Ferenc (2010): i. m. 256. o.

36 Így Gál István László – Szűcs András: i. m. 9. o.; Tóth Mihály: i. m. 380. o.

jogszabálysértést annak figyelembevételével kell orvosolni, hogy az a büntetés nem mellőzhető, amelynek kiszabására a bíróság törvény szerint köteles. Ezért a bűncselekményt haszonszerzés végett elkövető, határozott tartamú szabadságvesztésre ítélt és megfelelő jövedelemmel rendelkező terhelttel szemben kötelezően kiszabandó pénzbüntetés folytán a kiutasítás – miután az országban tartózkodás nemkívánatossága mérlegeléstől függ – nem rendelhető el.”

A Kúria tehát e döntésében implicite a valódi és látszólag kógens – ám a vonatkozó együttalkalmazási tilalom folytán egyidejűleg nem alkalmazható – büntetőjogi szankciók között tett különbséget a kiutasítás és az úgynevezett kötelező pénzbüntetés [Btk. 50. § (2) bekezdés] összevetésekor.

A kiutasítás feltételeit felszólító módon fogalmazza meg ugyan a törvény, mert a Btk. 59. § (1) bekezdése alapján a nem magyar állampolgárt „ki kell utasítani”, annak megítélése azonban, hogy „nemkívánatos-e” az elkövető országban tartózkodása, már bírói mérlegelést igényel. Itt tehát egyértelműen látszólagos kógenciával állunk szemben.

A Btk. 50. § (2) bekezdése alapján akit haszonszerzés céljából elkövetett bűncselekmény miatt határozott ideig tartó szabadságvesztésre ítélnék, ha megfelelő jövedelme vagy vagyona van, pénzbüntetésre is kell ítélni. A megfogalmazás tehát itt is a szankció kiszabására hívja fel a bírót, bizonyos körben azonban meghagyja a mérlegelés lehetőségét. A haszonszerzési cél megéléte vagy hiánya nem a szankcionálás, hanem a büntetőjogi minősítés területére eső kérdés, tehát ettől még lehetne valódi kógens szabályról beszélni. Bizonyos esetekben már átnyúlik a büntetéskiszabás kérdéskörére az, hogy az elkövetőt határozott tartamú szabadságvesztésre ítélik-e. Itt ugyanis – a Btk. 33. § (4) bekezdése alapján – a legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény esetén a bíróság ehelyett más, alternatív büntetést is kiszabhat. Emellett a büntetés enyhítése körében – természetesen indokolási kötelezettség mellett – az egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni rendelt deliktumok kapcsán is áttérhet elzárásra, közérdekű munkára vagy pénzbüntetésre [Btk. 82. § (2) bekezdés d) pont; (3) bekezdés], mérlegelési joga legfeljebb tehát eddig terjedhet. Az látható tehát, hogy ha a bíróság az elkövető terhére haszonszerzési céllal elkövetett legalább kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményt (például alapeseti rablást) állapít meg, mérlegelési joga az említett feltételek kapcsán nincs, szabadságvesztést (és emellett esetleg más, megengedett szankciót) kell kiszabnia. Mindamellet a Btk. 50. § (2) bekezdése a kötelező jellegű pénzbüntetés kiszabásához egy utolsó feltételt is támaszt: a megfelelő jövedelem vagy vagyon meglétét. Itt alapvetően ismét helye lehet

bírói mérlegelésnek: a töretlen ítélkezési gyakorlat szerint „[a] törvény célját figyelembe véve – a pénzbüntetés szempontjából – akkor megfelelő a kereset, illetve a jövedelem, ha az elkövető a pénzbüntetést, akár részletekben is, de képes megfizetni. Az a kérdés, hogy a vádlott keresete mikor tekinthető megfelelőnek, csak a konkrét ügyben az adott körülmények részletes vizsgálata alapján dönthető el.”³⁷

Az előbbieken alapján az a kép rajzolódik ki, hogy mind a kiutasítás, mind az úgynevezett kötelező pénzbüntetés esete tartalmaz bírói mérlegeléssel érintett elemet, így a korábban mondottak alapján mindkettő látszólag tekinthető kógensnek. Ugyanakkor, míg a kiutasításnál a diszkréciónak további törvényi gátja nincs, a pénzbüntetésnél gyakran igencsak beszűkülhet a bíróság mozgástere. Mindezek alapján, a valódi és a látszólag kógens szankciós szabályok mellett – lényegében utóbbi egy speciális válfajaként – beszélhetünk *de facto* kógens szabályokról is, amelyek bizonyos feltételei kapcsán elvileg megvan a diszkréció joga, a gyakorlatban azonban sok esetben mégis elvész a mérlegelési lehetőség. Jól jelzi e helyzetet az említett kúriai instrumentum indokolása is, amely szerint „[t]énykérdés, hogy a bíróság határozott ideig tartó szabadságvesztésre is ítélte a terheltet, a havi 800 eurós – mintegy 250 000 forintnak megfelelő – jövedelme pedig magyar viszonylatban megfelelő jövedelemnek minősül”. Határesetek tehát létezhetnek ugyan, amelyek kapcsán megvan a bírói mozgástér, ám egy bizonyos objektív limit felett a megfelelő jövedelem megállapíthatóságától nem lehet eltekinteni.

Példák a valódi és a látszólagos, valamint a de facto kógenciára

Valódi kógens normát tartalmaz a pártfogó felügyelet intézkedése kapcsán a Btk. 69. § (2) bekezdése, amely szerint – kijelentő módon! – *pártfogó felügyelet alatt áll*, a) akit életfogytig tartó szabadságvesztésből feltételes szabadságra bocsátottak; b) az a visszaeső, akit feltételes szabadságra bocsátottak, vagy akivel szemben a szabadságvesztés végrehajtását felfüggesztették. Utóbbi szabályt – valószínűleg feleslegesen – megismétli a Btk. 86. § (6) bekezdés 2. mondata is. Továbbá a fiatalkorú a Btk. 119. § (1) bekezdése értelmében pártfogó felügyelet alatt áll, bármely módon marad/kerül szabadlábra.

Az *elkobzás* alkalmazása mindig kötelező, ha a bűncselekmény produktumáról, közbiztonságot veszélyeztető, vagy olyan dologról van szó, amelynek birtoklása jogszabályba ütközik, illetve a sajtótermék viszonylatában, amely-

³⁷ 25. büntető kollégiumi vélemény; lásd még BH 2012.112.

ben a bűncselekmény megvalósul [Btk. 72. § (1) bekezdés b) és d) pont; (2) bekezdés]. Vonatkozik ugyanez a *vagyonelkobzásra* (Btk. 74. §)³⁸ és az *elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tételére* (Btk. 77. §) is.³⁹

Speciális, ugyancsak valódi kógens szabályokat is tartalmaz a próbára bocsátás intézkedés kapcsán a Btk. 66. § (1) bekezdése, amely alapján a próbára bocsátást meg kell szüntetni, és büntetést kell kiszabni például akkor, ha a próbára bocsátottat a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt elítéli [Btk. 66. § (1) bek. b) pont].

Szintén mérlegelést nem tűrő – úgynevezett „három csapás” – szabály vonatkozik bizonyos esetekben az *erőszakos többszörös visszaesőkre*.⁴⁰ A Btk. 90. § (2) bekezdése alapján az erőszakos többszörös visszaesővel szemben az erőszakos többszörös visszaesőkénti minősítést megalapozó bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a kétszeresére emelkedik. Ha a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladná, vagy a törvény szerint a bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetővel szemben életfogytig tartó szabadságvesztést kell kiszabni. Ez esetben tehát, mint arra már történt utalás, valójában a valódi kógens szankció speciális, „legerősebb” variációjával, az úgynevezett *abszolút határozott büntetőjogi szankcióval* állunk szemben, hiszen itt nem csupán a kiszabás kérdésében, hanem az alkalmazott szankció mértékében sem illeti meg a bíróságot a mérlegelés joga. Külön tanulmány tárgya kell hogy legyen, ezért e rendelkezés részletes bírálatától ezúttal eltekintve csupán annak jelzésére szorítkozom, hogy a bíró kezének megkötése a büntetés-kiszabás területén azért nem szerencsés, mert az ítélkező – aki, ha úgy tetszik, a mérlegelés mesterségére szocializálódott –, ha a büntetés kiszabásakor nem mérlegelhet, ezt feltehetően ott fogja elvégezni, ahol erre még legutoljára lehetősége van: tehát a bűncselekmény minősítésénél. Az efféle kötelező

38 Ebben a körben ugyanakkor a joggyakorlat értelemszerű kivételeket is kimunkált, lásd BH 2013.292.; BH 2014.261.

39 Jóllehet utóbbi a legfőbb ügyész 2015. évi beszámolója szerint egyelőre inkább csak elvi lehetőség, hiszen a 2013. évi bevezetésétől 2015-ig egyetlen alkalommal sem rendelték el. Lásd Lásd B/11709 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2015. évi tevékenységéről, 24. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2015.pdf. Ezt követően, 2016-ban azonban már alkalmazták az említett intézkedést, jóllehet mindössze két esetben. Lásd Lásd B/17351 A legfőbb ügyész országgyűlési beszámolója az ügyészség 2016. évi tevékenységéről, 26. o. http://ugyeszseg.hu/pdf/ogy_besz/ogy_beszamolo_2016.pdf

40 Vö. Kónya István: A három csapás bírói szemmel. Magyar Jog, 2011/3., 129–135. o.; Ambrus István: Az Alkotmánybíróság határozata a halmazati három csapásról: A jogbiztonság elvét sértő büntetőjogi rendelkezés alaptörvény-ellenessége, valamint az alaki és az anyagi bűnhalmazat eltérő megítélésének lehetőségei. Jogesetek Magyarázata, 2015/4., 5–16. o.

szankciós szabályokba tehát bele van kódolva, hogy a büntetőjogi minősítést tévútra viszik (így például, ha a bíró emberölés helyett csak azért állapít meg halált okozó testi sértést, hogy ne kelljen alkalmaznia a „három csapás” szabályát).

Itt említem meg, hogy 2017. december 1. napjától a 2017. évi CXLIX. törvény 1. §-a a Btk.-nak a *foglalkozástól eltiltásról* rendelkező 52. §-át a következő tartalmú (3)–(4) bekezdésekkel egészítette ki:

(3) A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetőjét, ha a bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követte el, végleges hatállyal el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll.

(4) A kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény elkövetőjét el kell tiltani bármely olyan foglalkozás gyakorlásától vagy egyéb tevékenységtől, amelynek keretében tizennyolcadik életévét be nem töltött személy nevelését, felügyeletét, gondozását, gyógykezelését végzi, illetve ilyen személlyel egyéb hatalmi vagy befolyási viszonyban áll. Különös méltánylást érdemlő esetben a foglalkozástól eltiltás kötelező alkalmazása mellőzhető.

Amennyiben tehát az elkövető tizennyolc évesnél fiatalabb sértett sérelmére szexuális bűncselekményt követ el, mérlegelést nem tűrőn és végleges hatállyal kell eltiltani minden olyan foglalkozás gyakorlásától, amelyek révén tizennyolc év alatti személyekkel napi kapcsolatba kerülhetne. Ez az esetkör is tehát az *abszolút határozott szankció* új törvény példája. Kiskorú veszélyeztetése (Btk. 208. §) viszonylatában ugyanakkor csupán – mint később látni fogjuk – *de facto* kógens szabályról van szó.

Látszólag kógensnek tekintető norma a már említett kiutasítás mellett a közügyektől eltiltás is. Annak eldöntése ugyanis, hogy az elkövető a közügyek gyakorlására méltatlan-e [Btk. 61. § (1) bekezdés], egyértelműen bírói mérlegelési körbe tartozik.⁴¹ Ugyanez mondható el a katonai szankciók közül a lefokozásról és a rendfokozatban visszavetésről. Előbbit akkor kell alkalmazni, ha az elkövető a rendfokozatra méltatlanná válik [Btk. 137. § (1) bekezdés], utóbbit pedig akkor, ha a bűncselekmény a rendfokozat tekintélyének sérelmével jár, de lefokozásra nincs szükség [Btk. 139. § (2) bekezdés].

⁴¹ Így Gál István László – Szűcs András: i. m. 64. o.; lásd még BH 2007.3.

Az intézkedések körében példaként szolgálhat a megrovás, amely kapcsán a Btk. 64. § (1) bekezdésének szóhasználata ugyancsak kötelező alkalmazást sejtet, annak alkalmazása azonban végeredményben „*mégis a bíró és az ügyész mérlegelésén alapul, hiszen a hiányzó vagy csekély fokú társadalomra veszélyesség megállapítása vagy kizárása az egyedi körülmények gondos elemzését igényli*”⁴².

A *kényszergyógykezelést* a törvény szövegezése szerint feltételeinek teljesülése esetén szintén *el kell rendelni*, azok áttekintése alapján ugyanakkor nem kétséges, hogy a számos mérlegelési elem (például az ismétlés prognózisa, a normális elmeműködés esetén hosszabb tartamú szabadságvesztés kiszabásának vélelme) látszólagossá teszi az alkalmazás kógens jellegét (Btk. 78. §).

A *de facto kógencia* példája a már említett úgynevezett kötelező pénzbüntetés esete mellett a *járművezetéstől eltiltás* szabályozásában a Btk. 55. § (2) bekezdése lehet. E szerint a járművezetéstől el kell tiltani azt, aki járművezetés ittas állapotban vagy járművezetés bódult állapotban bűncselekményt követ el. Ettől az elvileg kötelező szabálytól csak különös méltánylást érdemlő esetben lehetséges eltérni. Ilyen eset lehet például – a nyomatékos enyhítő körülmények túlsúlya esetén –, ha a bíróság büntetés helyett próbára bocsátást alkalmaz az ittas járművezetővel szemben. Ilyenek hiányában azonban a járművezetéstől eltiltás törvényesen nem mellőzhető.

Hasonló mondható el a bűncselekmény eszközére és tárgyára, valamint annak elszállítására használt dolog *elkobzásáról* [Btk. 72. § (1) bekezdés a) és c) pont]. Ezek elkobzása – feltéve, hogy a tulajdonos az elkövetésről előzetesen nem tudott – nem rendelhető el, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség kizárja [Btk. 72. § (3) bekezdés].⁴³ Elkobzásuk továbbá kivételesen azonban mellőzhető is, ha az az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene. Vannak ugyanakkor alkivételek, amelyek kapcsán a méltányosságból történő mellőzés kizárt (Btk. 73. §). Például, ha azt nemzetközi kötelezettség zárja ki, vagy a bűncselekményt bünszervezetben követték el.

Végül se valóságos, se látszólag kógens normának nem tekinthetők a bírói mérlegelést csupán *orientáló* szabályok, amelyre a legekleatásabb példa a *középmértékes büntetékiszabás* kötelezettsége [Btk. 80. § (2) bekezdés]. E jogintézmény részletesebb bemutatása nyilvánvalóan nem kapcsolódik jelen

⁴² Tóth Mihály: i. m. 433. o.; lásd még BH 1989.260.

⁴³ Lásd BH 2001.510.

tanulmány témájához, ezért csupán azt emelem ki, hogy azzal szemben olyan tekintélyes jogtudósok hoztak fel meggyőző érveket, mint *Király Tibor*⁴⁴ és *Györgyi Kálmán*.⁴⁵ Ezzel együtt ugyanakkor képviselhető *Gellér Balázs* azon megállapítása is, hogy a középérték újbóli bevezetésének indoka „*nem a szigorítás, hanem a büntetékiszabás egységesítése és a megfelelő bírói indoklás előmozdítása volt*”⁴⁶.

*Kógenciára hivatkozás
az Alkotmánybíróság gyakorlatában*

Az Alkotmánybíróságnak a korábbiakban jelzett 23/2014. (VII. 15.) AB határozatát – amelyben az ügynevezett halmazati „három csapás” szabályokat bírói kezdeményezés alapján megsemmisítette – egy korábbi munkámban már részletesen elemzés tárgyává tettem.⁴⁷ Ezúttal nem is a – tudományos és szakmai szempontból egyébként kiváló színvonalú – határozat ismételt bemutatása szükséges, hanem csupán a kógens szankciós rendelkezésekkel kapcsolatos megállapításainak az értékelése.

Az Alkotmánybíróság határozatában élesen megkülönböztette a halmazati, illetve az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó „három csapás” szabályok alkotmányosságát és kizárólag előbbieket semmisítette meg. Jelezte egyúttal, hogy az indítványok utóbbiakat egyrészt nem érintették, másrészt az állam azon jogát, hogy a harmadízben jogerősen elítélt személyekkel szemben szigorúbb jogkövetkezményeket írjon elő, az Alaptörvényből levezethetőnek találta. Mint fogalmazott, „*[a]z alkotmányosan elismerhető büntetési célokból nem következik, hogy a törvény a büntetés kiszabása körében ne írhatna elő orientáló jellegű, vagy éppen kötelezően alkalmazandó szabályokat. A hatályos Btk. rendszerében is vannak olyan rendelkezések, amelyek meghatározott feltételek fennállása esetén bizonyos büntetések (például kiutasítás [Btk. 59. § (1) bekezdés], közügyektől eltiltás [Btk. 61. § (1) bekezdés]), vagy intézkedések [például felfüggesztett szabadságvesztés vagy a próbára bocsátás mellett kötelező pártfogó felügyelet (Btk. 119. §)] kötelező kiszabását írják elő. Ennek azonban egyetlen korlátja van: alkotmányosan igazolható cél érdekében kell történnie, amelynek során tiszteletben kell tar-*

44 Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 292–294. o.

45 Györgyi Kálmán: i. m. 274–280. o.

46 Gellér Balázs: Büntetékiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében. Jogtudományi Közlöny, 2015/2., 75. o.; vö. továbbá 13/2000. (III. 20.) AB határozat és BH 2001.354.

47 Ambrus István (2015): i. m. 5–16. o.

tani az Alaptörvényben kifejezetten szereplő büntetőjogi garanciákat, valamint a büntetőjogra irányadó további alapelveket és az alapvető jogokat.”⁴⁸

Az érvelésnek a kiutasításra és a közügyektől eltiltásra hivatkozó része azonban a tanulmány e pontjában kifejtettek alapján nem vitathatatlan helyességű. Hiába használja ugyanis mindkét büntetési nem feltételrendszere a „kell” kitételt, ha egyszersmind mérlegelési elemeket is tartalmaz, és ezáltal esetükben nem valódi, hanem csupán látszólag kógens – szóval végeredményben a bírói diszkréciónak teret engedő – szankciókról van szó. Ekként az erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó kötelező jogkövetkezmény helyességének alátámasztására kevésbé alkalmasak. A pártfogó felügyeletre való hivatkozás érdemben helyes ugyan, azonban az nem büntetés, hanem egy olyan (lényegében mellék-) intézkedés, amelynek hatása természetesen össze sem hasonlítható a Btk. 90. § (2) bekezdésének kötelező életfogytig tartó szabadságvesztést előíró rendelkezésével.

Összegzés

Jelen munkában két, első ránézésre talán technikainak tűnő, ám valójában – elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt – kifejezetten releváns kérdéskörnek a büntetést tanban újszerű megközelítésére tettem kísérletet. Az együttalkalmazási tilalmak kapcsán a legfontosabb kiemelendő szempont, hogy a büntetőtörvénynek valamennyi olyan szankció együttes alkalmazását következetesen tiltania indokolt, amely a kétszeres értékelés, vagy valamely szankció kiüresedésének lehetőségét hordozná magában. A bíróságoknak – és megjegyezhető, hogy a vádat képviselő ügyésznek úgyszintén – kiemelt figyelmet kell fordítaniuk arra, hogy e tilalmakat ne sérték meg. A valódi és látszólagos kógencia kérdésköre kapcsán pedig, a jelzett problémákra is figyelemmel, az a kíváncsi fogalmazható meg a jogalkotás irányába, hogy a látszólag kógens – valójában mérlegelést engedő – normákat elképzelhető, hogy indokolt lenne nyelvtani értelemben is megengedő köntösbe bújtatni, ellenkező esetben valóságosan kógens (sőt esetéenként abszolút határozott), ám épp ezért kiemelten problematikus szankciós szabályok legitimálásához is érvként lehetnek felhasználhatók.

⁴⁸ 23/2014. (VII. 15.) AB határozat, [60] 5.3.2.

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

BOROSS ZSIGMOND ATTILA

Györkös István mint a rendvédelem
folyamatos célszemélye

A radikalizáció kihívásaival, az extrémizmus kockázatából kifejlődő alkotmányellenesség és terrorfenyegetés elhárításával több rendvédelmi szerv is foglalkozik Magyarországon.¹ A tapasztalatok szerint a gyűlölet-bűncselekményekben megnyilvánuló elsődleges kockázatok terrorjellegű és államellenes bűncselekményekben is kiteljesedhetnek. Fontos, hogy az extrémizmus- és terrorelhárítás több évtizedes hazai szakmai tapasztalata ne merüljön feledésbe, mindez az alapja lehessen a legújabb nemzetközi eredmények integrálásának is. Éppen ezért elengedhetetlen a témával foglalkozó külföldi tanulmányok (és gyakorlatok) megismerése, és hazai viszonyokra történő átültetése. Mivel a radikalizáció az ember társadalmi-politikai viszonyához kötődő sajátosság, ezért fontos, hogy fokozottan felhasználjuk az emberi lélek és viselkedés kutatásának ismereteit. A bevonandó szakértők között – a nemzetbiztonság szakemberei mellett – így egyenrangú félként jelen kell hogy legyenek a pszichológia (pszichopatológia) és a nyelvészettudomány témára szakosodott képviselői is. A tervezett munkamódszer annak példázataát kívánja szemléltetni, miként egészítheti ki egymást a nemzetbiztonsági munkában a rendvédelem és az alkalmazott tudományok ismeretanyaga és tapasztalata.² Irányultságát tekintve pedig – az utóbbi évtizedekben Magyarországon feltárt kockázatok alapján – egy létrehozandó kutatócsoport elsődlegesen a politikai extrémizmusokból eredeztethető kihívások hatékony elhárítását kell hogy szolgálja.³

Az előbbieken megfogalmazott alapvetések igazolását egy tragikus esemény hatására kívánja a tanulmány bemutatni. 2016. október 26-án, Bőnyben a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársa, *Pálvölgyi*

1 Alkotmányvédelmi Hivatal, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ, Terrorelhárítási Központ, rendőrség – megyei rendőr-főkapitányságok (gyűlölet-bűncselekmények esetében eljáró szervként) Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda, Nemzeti Védelmi Szolgálat.

2 Simon László: Az információ mint fegyver? Szakmai Szemle, 2016/1., 34–61. o.

3 Nem hagyható figyelmen kívül az iszlám radikalizáció jelentette kockázat sem, amelyet az extrémizmus-terrorizmus kutatóinak zöme vizsgál. A hazai tapasztalatok azonban a jobboldali extrémizmus-hoz köthető fenyegetés elsődlegességét tükrözik.

Péter rendőr őrnagy halálosan megsebesült a *Györkös István* bőnyi ingatlanában kezdeményezett házkutatás közben. A halálos fejlődést a vizsgálatok szerint Györkös, a Magyar Nemzeti Arcvonal vezetője adta le.⁴ Az esettanulmány a hungarista vezetőhöz kapcsolódó kockázatokat, azok elhárításának szakmai tapasztalatait tekinti át, Györkös radikalizálódásának, fanatizálódásának árnyalt vizsgálatát tűzi ki célul. További tanulmány kívánja a későbbiekben szemléltetni, hogy mennyivel komplexebb eredményt nyújt az alkalmazott tudományok szakértőinek a bevonása az eddig kizárólag rendvédelmi feladatkörként értelmezett extrémizmus- és terrorelhárítás során.

Kezdeti évek és ideológiai alapok

Györkös István 1940-ben született, a rendszerváltozás óta a magyarországi extrém jobboldal meghatározó alakja. Volt államellenes bűncselekmény központi figurája, a hungarista mozgalom társ-, majd egyszemélyi vezetője, bigott keresztény ideológus, a szkinhedek vezére, majd követőinek atyja. Jelenleg hivatalos személy sérelmére elkövetett, több ember életét veszélyeztető emberölés büntetével, illetve lőfegyver engedély nélküli tartásával elkövetett lőfegyverrel visszaélés büntetével gyanúsítja az ügyészség.⁵ Tekinethetnénk a szélsőséges és szélsőséges eszme állócsillagának is, ha nem ismernék pályaképe és elismertsége hullámvasútszerű változásait.

Györkös István egyoldalú, nem ellenőrzött adatok szerint⁶ már a hatvanas évek elején is összeütközésbe került a törvénnyel, amikor is politikai okok miatt zárták börtönbe. Mivel önmagát is politikai fogolynak tekintette, minden igyekezetével egy fogolyszövetségbe próbált bekerülni a rendszerváltozás időszakában, ez teret adott volna nyíltan vállalt nemzetiszocialista gondolatainak megvalósításának.⁷ Későbbi politikai aktivitásáról nincsenek ismereteink, fi-

4 Szemán László János: Szemből érte találat a rendőrtisztet. Magyar Idők, 2017. február 27.

<http://magyaridok.hu/belfold/szembol-erte-talalat-rendortisztet-1443691/>

5 A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 160. § (2) bekezdés e) és g) pontja szerint minősülő emberölés büntett és a Btk. 325. § (1) bekezdés a) pontja szerinti lőfegyverrel visszaélés, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető.

6 Nagy Gergely Miklós: ÁVH-s férfit is ölt Györkös István? – 20 éve valami ilyennel hencegett az MNA-vezér. Magyar Narancs, 2016. november 3. <http://m.magynarancs.hu/kismagyarorszag/avh-s-ferfit-is-olt-gyorkos-istvan-20-eve-valami-ilyennel-hencegett-az-mna-vezer-101467>

7 Az általa előadott üldöztetés tényét rendvédelmi forrás is alátámasztja. Lásd Andorfer Miklós: Neonáci csoportosulás Magyarországon. Belügyi Szemle, 1993/1., 80–88. o. E szerint is politikai okból, államellenes bűncselekmény elkövetése miatt elítélték, és 1961 szeptembertől 1963 áprilisig börtönbüntetését töltötte. Györkös állítólag itt vált a náciizmus és főként a hungarizmus feltétlen hívévé.

gyelmet érdemel azonban, hogy az 1980-as években, lakókörnyezetében teret kapott a nemzetiszocialista propaganda.⁸ Az évtized végén, a rendszerváltozás lehetőségeit kihasználva, a „Nyugaton” élő nyilas emigránsokkal kapcsolatba lépve, az ígért támogatás lehetőségeire építve, szűk családi körből politikai szervezet megalakítását kezdeményezte. Már ekkor jellemezte a konspiráció-készség, fedőszervezetek létrehozásán fáradozott. Első politikai produktumként 1989-ben megalakította gyermekeivel⁹ és szűk követői körével a Magyar Nemzetiszocialista Akciócsoportok nevű szervezetet. A működéshez jelentős pénzügyi segítséget kapott nyugati hungarista és neonáci köröktől.

A hungarizmust is több szervezet és irányzat képviselte Magyarországon a rendszerváltás után. Györkös István magát a Hungarista Mozgalom nyilas emigráció által felruházott kizárólagos hazai vezetőjének hirdette, begyűjtve így az anyagi támogatások zömét. Kiteljesedő szervezetépítésében jelentős állomást jelentett a *Gottfried Küssel*¹⁰ letartóztatásával végződő, osztrák nemzetiszocialista puccskísérlethez kapcsolódó eljárás alá vonása. A büntetőeljárás és az ahhoz kapcsolódó médianyilvánosság lehetőségeit kihasználva 1992-től Magyar Nemzeti Arcvonal néven működtette szervezetét, amelynek központja a militáns aktivisták kiképzéseinek is helyet biztosító bőnyi (családi) birtok lett.¹¹

Az első eljárás Györkössel szemben

A Gottfried Küssel nevéhez kapcsolódó osztrák neonáci puccskísérlet felderítése során a külföldi hatóságok látókörébe került a magyar nemzetiszocia-

⁸ Győr-Moson-Sopron megyében már az 1980-as évek közepén a rendőrség látókörébe került több nemzetiszocialista szervezkedés. 1983 júliusában, Győrben ismeretlen elkövetők horogkereszteket és szovjetellenes feliratokat festettek falakra. 1985 végén egy tizenöt éves győri fiatal három társával „újfasizta” szervezetet hozott létre (némi anarchista felhanggal). A később tizenkét főre bővülő csoport tagjai disszidálást készítettek elő. Távlati terveik között a francia idegenlégió és egy terrorszervezet megkeresése szerepelt. 1986. október 23-án pedig Sopronban „tervezte” felrobbantani a rendőrség és a pártbizottság épületét hat diák. Lásd GreCsó Imre: Antiszociális fiatalok körében végzett ifjúságvédelmi munka Győr-Sopron megyében. *Belügyi Szemle*, 1988/11., 45–48. o.

⁹ Ifj. Györkös István, Györkös Csaba (2013-ban elhunyt) és Györkös Kolos.

¹⁰ Az 1958-ban, Bécsben született Gottfried Küssel immár negyven éve a nemzetiszocialista mozgalmat szolgálja. Közösségépítő munkája mellett holokauszttagadó propaganda tevékenységével vonja magára időről időre a hatóságok figyelmét. Az 1990-es évek elején feltárt, államellenes fegyveres szervezkedése – és elítélése – révén nemzetközi elismertségre tett szert nemzetiszocialista körökben. https://hu.rightpedia.info/w/Gottfried_K%C3%BCssel

¹¹ Bírálói szerint a bőnyi ingatlan megvásárlását is az emigráció anyagi támogatásából fedezte. Nagy Gergely Miklós: Apa elment ölni – Portré Györkös István MNA-vezéréről. *Magyar Narancs*, 2016. november 3. <http://magyarnarancs.hu/belpol/apa-elment-olni-101421>

lista vezető, így a magyar társszervekhez fordultak. Mivel Györkös már exponálta magát az előző években, kizárólag az ellenőrzését kellett szorosabbra vonni. A nehezen kiismerhető, ötletszerűségei által vezetett hungarista kontrollja a nemzetbiztonsági szakma tapasztaltabb munkatársainak bevonását is igényelte.¹²

Tényleges veszélyességét tükrözte, hogy a Nemzetbiztonsági Hivatal és a Katonai Biztonsági Hivatal együttes feljelentésére az Országos Rendőr-főkapitányság 1992 januárjában nyomozást rendelt el a régi büntető törvénykönyv egy új törvényi tényállása¹³ alapján, „az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása” alapos gyanúja miatt Györkös István és hat társa ellen. Györkös lakásában házkutatást tartottak, és egy szovjet gyártmányú karabélyt, ötszáz lőszer, katonai felszerelést és nagy mennyiségű nemzetiszocialista, hungarista propagandaanyagot foglaltak le.¹⁴

A vizsgálatot segítette az elsőrendű vádlott vallomása, nyílt politikai véleményvallomása, miszerint: *„Mindig nemzetiszocialista gondolkodású voltam. Hittem és hiszek a nemzetiszocializmus nemzetfelemelő erejében. Vártam a rendszerváltást, úgy gondolva, hogy a demokratikus változások következtében szabadon, legálisan lehetőségem nyílik arra, hogy ezért az eszméért valamit tehessek. Célomat legálisan, becsületesen akartam megvalósítani, de erre a rendszerváltás utáni események nem adtak lehetőséget. Azok a diszkriminatív alkotmánycikkelyek, amelyek oly jellemzőek a sztálini típusú alkotmányokra, nem változtak, továbbra sem nyílt lehetőség a legális munkára. Sok tépelődés után, mert fel tudtam mérni annak a lépésnek a következményét, amit meg akartam tenni, elhatároztam, hogy tőlem telhetően elkövetek mindent annak érdekében, hogy a nemzetiszocialista gondolat legális lehetőséget kapjon a létezésére. Tudtam és vallom, hogy ez csak törvényes keretek között, a demokrácia játékszabályainak betartásával lehetséges, ezért*

¹² Lásd Katona Béla ezredes közlése. Bővebben Boross Zsigmond: Humán faktor. Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/2., 139–159. o.

¹³ A büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 139. § (2) bekezdés szerinti alkotmányos rend erőszakos megváltoztatására irányuló előkészület büntett 1989. évi XXV. törvény 3. §-ával megállapított szövege.

¹⁴ Egyebek között ezek a törekvések indokolták, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény is az elsődleges feladatok között szerepeltesse az alkotmányos berendezkedés védelmét. Lásd még Dávid Ferenc: Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban. Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/3., 5–22. o.; valamint Dávid Ferenc: Az új évezred nemzetbiztonsági feladatellátásának súlypontjai. Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/1., 213–216. o.; Dávid Ferenc: Biztonságpolitikai hangsúlyok a polgári nemzetbiztonsági szférában 2001 és 2010 között. Hadtudomány, 2013/1–2., 62–76. o.

ennek a küzdelemnek az alapfeltételévé a felvilágosító propagandamunkát tettem.”¹⁵

A vizsgálat lefolytatása során megváltozott a bűncselekmény minősítése. A kisebb társadalmi veszélyességű, közösség elleni izgatás büntett¹⁶ elkövetésének alapos gyanúja erősödött meg, ezért az őrizetbe vétel után három nappal már szabadlábra is helyezték a gyanúsítottakat. A nyomozás megállapította, hogy Györkös három fiával, egyik unokaöccsével, valamint a család két barátjával illegálisan alapította meg a Magyar Nemzetiszocialista Akciócsoportokat. Tevékenységük profilját (a bíróság értelmezése és indoklása szerint) az Amerikai Egyesült Államokban, az NSDAP/AO¹⁷ által előállított kiadványok, röplapok terjesztése, plakátok kiragasztása jelentette. Ítéletében a Győri Városi Bíróság Györkös István elsőrendű vádlottat bűnösnek találta löfegyverrel és lőszerral való visszaélés, valamint közösség elleni izgatás vádpontokban, ezért egy év börtönbüntetésre ítélte, aminek a végrehajtását ötévi próbaidőre felfüggesztette. A többi vádlott ennél enyhébb büntetést kapott.

Folyamatos útkeresés

A Magyar Nemzeti Arcvonallal már a szűk családi körön túl, országszerte működő hálózat kialakítása volt a célja. A toborzások elsődleges kiszemeltjei a magukra maradt szkinhedek, akikhez közel állt a szubkulturális jelleg megtartásának lehetősége, valamint a militáns vonulat kézzelfogható kidomborítása. A sikeresebb terjeszkedést, illetve a támogatók irányába történő igazolást belső terjesztésű lap, az *MNA Tájékoztató* próbálta megvalósítani. A kezdetektől a közvélemény és az érdeklődők megtévesztésére törekedtek. Saját erejüket lényegesen túldimenzionálták, elvégzett feladataikat felnagyították. Politikai programjukat antibolsevista, keresztény eszmeiség mögé ágyazták. Érvrendszerükben mindig az ideológia klasszikusait, mint *Adolf Hitler*, de főként *Szálasi Ferenc* és *Istóczy Győző* személyét, vagy azoknak gyengébb szintű aktualizált adaptációját, Györkös Istvánt találjuk meg. Jellemző heroizáló mivoltuk mind a propaganda, mind a hétköznapi életben, a politikai küldetéstudat síkján domborodott ki. A politikai szerepvállalás egyre inkább belső, szervezeti szinten jelent meg. Györkös 1994 áprilisában nyil-

¹⁵ Köztársaság, 1993/15., 33. o.

¹⁶ Az 1978. évi IV. törvény 269. § b) pont szerinti közösség elleni izgatás.

¹⁷ A Nebraska állambeli Lincolnban található szervezet neve Nationalsozialistischen Deutschen Arbeitparteien/Auslands-Organisation (Nemzetiszocialista Német Munkáspárt/Külföldi Szervezet).

vános keretek között, másik két meghatározó aktivista, *Ekrem Kemál György* és *Szabó Albert* társaságában jelentette be a Hungarista Mozgalom megalakulását.¹⁸ A jelentős visszhangot kiváltó politikai megnyilvánulást érdemi együttműködés nem követte a három vezető és szervezeteik között.

Gyórkös számára a következő évek is az útkereséssel teltek. Az új elem a politikai katolicizmus feltétlen képviselője volt, amelyhez leginkább *Prohászka Ottokár* székesfehérvári püspök eszmeiségéből, munkásságából merített, azt némileg eltorzítva. A parlamentarizmus egyik meghatározó kontinentális szereplőjének tekinthető keresztényszociális eszmeiség így válhatott a hungarizmus hivatkozási alapjává. Ekkor már megjelent az első törésvonal a „Vezér” és hívei között. Gyórkös azonban rájött, hogy a tényleges bázist nyújtó szkinhedszervezetek szubkultúrájától való elhatárolódás egyben az egyetlen valós személyi támogatói kör elvesztését jelentheti.

„*A ti szemetek számára a horizont nem a kocsma küszöbje, hanem a Kárpátok vonulata*”¹⁹.

Kétségbeesett próbálkozásai során – már nem a katolicizmussal, hanem – az amerikai fehér protestáns telepések példájával, puritán életvitelével kívánta önmegtartóztató életmódra irányítani a szkinhed fiatalokat. Mindezzel azonban csak mérsékelt sikert ért el, de a bázis növekedése egyelőre nyugalomra intette.²⁰ Gyórkös megragadt a propaganda, valamint a demonstrációk, rendezvények és természetjárás szervezésénél. Követőivel jelentős, öt-nyolcszáz embert is megmozgató koncerteket szerveztek. 1997-től becsület napja néven figyelmet érdemlő, mintegy ötszáz-ezer személyt magában foglaló tömeget megmozgató demonstrációt tartottak az 1945. február 11-i budavári kitörés évfordulóin. A hazai extrém jobboldal összes szervezetét integráló megmozdulás egyre több, rendszerint néhány száz külföldi aktivistát is vonzott. Az 1999-es demonstráció után a Viking Klubban²¹ a színpadra lépő Gyórköst már vezérnek tituláló rigmusok között ünnepelték. Az est folyamán azonban

18 Mindez tulajdonképpen csak az „újkori” hazai hungarista mozgalom megalakulását jelentette, ugyanis az alapformációt még Szálasi Ferenc alapította 1935-ben, akitől *Henney Árpád* vette át – immár az emigrációban – a vezetését 1946-ban, hogy 1980-ban *Tarjányi-Tatár Imre* lépjen a helyébe. 1993-ban Tarjányi megbízta Gyórkös Istvánt a mozgalom irányításával (utóbbi állítása szerint), ezt azonban többen megkérdőjelezték. Az 1994-es „triumvirátus” a vezetés legitimitását volt hivatott helyreállítani.

19 MNA Tájékoztató, 1997/1., 1. o.

20 A fegyveres szervek hivatásos állományában elhelyezkedett, vagy oktatási intézményeikben képzést folytató hungarista aktivisták azonosítása kiemelt feladatot jelentett a katonai és polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknak. Az illegális fegyverszerzési törekvésekre, valamint az állomány körében végzett, nemkívánatos nemzetiszocialista befolyásolásra reagálva az azonosított aktivistákat sikerült kiszorítani a kockázatot jelentő területekről.

21 A Budapest XIII., Kerekes u. 6. szám alatt található helyszín mára megszűnt.

német neonácik a helyszínen intézkedő rendőrökre támadtak, ezért a koncertet a rendőrség félbeszakította. A Nemzetbiztonsági Hivatal helyszínen készített felvételei alapján több fellépő zenekar tagjai ellen eljárás indult, míg német aktivistákat kiutasítottak az országból. Hiába az ünneplés, Györkös ezeket a fejleményeket már a „tisztá” mozgalomba férköztött huliganizmus nemkívánatos érvényesüléseként élte meg.

Az egyéni érdekek és a torzult személyiség korlátaira világít rá a Magyar Nemzeti Arcvonal további története. Györkös bigott politikai katolicizmusból is merítő programja idegenné vált a kötetlenebb keretekre vágyó szkinhed fiatalok számára, akik 1999 végén tömegesen elfordultak a politikai szervezettől, áttérve a szubkulturális, zenei vonal²² megélésére. A kölcsönös vagdalkozások, árulózások mély sebeket ejtettek e körben, és az egyre mélyülő bizalmatlanság akadályozta az újbóli integrációt.²³ A bázisvesztést megtisztulásként hirdető szervezet militáns programjai, kiképzései révén a szimpatizánsok és aktivisták újabb korosztályát vonzotta magához tíz esztendő alatt. A korábban megfigyelt, Oroszország, illetve a hazai szélsőbaloldal irányába is nyitó politikaszemlélet azonban sokak számára nem volt vállalható, ezért 2012-ben szakadás állt be a szervezetben. Ezzel összefüggésben Györkös István az utóbbi években megfáradva, ismét csak a szűk családi kör és néhány követő társaságában folytatta tevékenységét.

Az utóbbi húsz évben a hazai nemzetiszocialisták között egyre inkább teret nyert az orosz hazafiság és az ottani nemzetiszocialista mozgalom csodálata. Egyes szervezetek a militáns párhuzamok, valamint az antiszemitizmus és Amerika-ellenesség vonala alapján vonzódtak az orosz szélsőségesekhez az 1990-es évek közepe óta, addig a Magyar Nemzeti Arcvonal és egyéb hungarista körök elsősorban az orosz fasiszták és a pravoszláv egyház szoros kapcsolatát próbálták kiemelni. Mindez azonban egy akkor újnak tekinthető – és a kívülállók számára nehezen értelmezhető – törekvést tükrözött. A vallásos vonalat túllépve az utóbbi tíz évben már a fehér fajért végsőként kiálló államként szerepeltették Oroszországot. A katonai propagandaanyagok²⁴ kritika nélküli átvétele a militáns bázis megőrzését, gyarapítását szolgálta. A Magyar Nemzeti Arcvonal propagandája így egyre inkább Oroszország nép-

22 Az úgynevezett „hate rock”, a kijelölt ellenség gyűlöletét és a szervezeten belüli összetartozás erősítését egyaránt szolgáló rockzene, amely a szkinhed szubkultúra sajátja.

23 Ebben az időszakban sorra alakultak a Magyar Nemzeti Arcvonaltól független, a személyes ellentétek miatt szembekerülő hazai nemzetiszocialista szervezetek. Idesorolható a szubkulturális jelleget vállaló, még 1998-ban alapított Blood and Honour Hungary, majd a Vér és Becsület Kulturális Egyesület, illetve a Magyar Jövő Csoport és a Pax Hungarica Mozgalom is.

24 Háborús filmek, például: Kandahár, Sztálingrád, Purgatórium.

szerűsítésének lett alárendelve. Érdekes látni, hogy a pénzügyi források megszerzésének elsődlegessége miként fordította át az eltelt huszonöt év alatt Győrökös elkötelezettségét a – kihaló – nyugati-nyilas emigráció felől a putyini Oroszország irányába. A kapcsolat mélységét jelzi – egyben az orosz reláció felbukkanását magyarázza –, hogy az orosz katonai hírszerzés (GRU) munkatársainak rendszeres bőnyi jelenlétéről tudósított a média²⁵, amely szerint a *Hídfő* elnevezéssel működő hírportáljuk is külföldi befolyás alatt állt.²⁶

Út a rendőrgyilkosságig

A Nemzeti Nyomozó Iroda 2016. október 26-án nyílt nyomozási eljárás keretében házkutatást kezdeményezett Győrökös István bőnyi ingatlanában. A bünyői munka keretében végrehajtott intézkedés feltehetően mellőzte a nemzetbiztonsági aspektusú kockázatelemzést. Az extrémizmus- és terrorelhárítás szakmai szemlélet elengedhetetlennek tartotta volna megvizsgálni azt a folyamatot, amelyben Győrökös István 1999 óta tartó elszigetelődésen ment át. Politikaikapcsolat-keresésében egyik fia, *ifj. Győrökös István* személyes szerepvállalása révén még a szélsőbaloldali Magyar Munkáspártig is eljutott.²⁷ Szervezetének tagsága számára mindez már nem volt elfogadható, ezért a többség 2012-ben „puccsot” végrehajtva egy párhuzamos Magyar Nemzeti Arcvonalat hozott létre. Újabb, immár a magánélet, a család szintjére begyűrűző veszteséget jelentett számára, hogy 2013-ban elhunyt az egyik fia (*Győrökös Csaba*).

A számára szellemi példát, elitet megjelenítő ultrajobboldal egyik legjelentősebb francia képviselője, *Dominique Venner* szintén ebben az időszakban öngyilkos lett a Notre-Dame oltáránál, így tiltakozva a tradicionális értékek pusztulása (a melegházasságok franciaországi legalizálása, Európa iszlamizációja) miatt, és elutasítva mindezzel az általuk illegitimnek tekintett

25 Panyi Szabolcs: New York Times: Orosz fedett hírszerzők évi ötször utaztak le Bőnybe. Index.hu, 2016. december 25.

https://index.hu/belfold/2016/12/25/new_york_times_orosz_fedett_hirszerzok_evi_otszor_is_gyakorlatoztak_gyorkosekkel/

26 Panyi Szabolcs: KGBéla megússza a kémügyet, pedig gyanúsabb, mint valaha. Történetek a magyarországi orosz befolyásról, I. rész: titkosszolgálatok. Index.hu, 2017. október 5.

http://index.hu/belfold/2017/10/05/kgbela_megussza_a_kemugyet_pedig_gyanusabb_mint_valaha/

27 Thürmer Gyula és ifj. Győrökös közös rendezvényt szervezett 2012 októberében a bankok kilakoltatási gyakorlata ellen. Czene Gábor: Hungaristák és kommunisták sajátos együttműködése. NOL.hu, 2012. november 24. http://nol.hu/belfold/20121124-hungaristak_es_kommunistak-1348363

modern állammal és annak intézményeivel való bármiféle együttműködést. Értékvesztése így rövid idő leforgása alatt a mozgalmi területtől a szellemi szintig emelkedett.

Györkös az illegális migráció tömegessé válásával a „*migráns csürhe*”²⁸ elleni fellépést sürgette, viszont ezzel párhuzamosan számára is a fenyegetettségtudat jelentős erősödését okozta, hogy állandóan szembesülhetett az illegális migráció propagált veszélyével. Az idős, militarizmus iránt vonzódó – fegyvermester fia, *Györkös Kolos* révén valószínűleg éles löfegyvert birtokló –, kiábrándult, teljesen befelé forduló fanatikus hungarista vezetőt az ismertetett előzmények után keresték fel a Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársai 2016. október 26-án.²⁹ Györkös István az életútja, mozgalmi szerepe és militáns szemlélete alapján joggal kerülhetett a hazai katonai és polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, rendvédelmi szervek látókörébe. Személyének, illetve a hozzá fűződő kockázatok értékelésének korlátait jelenheti azonban, ha annak során kizárólag egy-egy aspektus (például bűnügyi) kizárólagossága érvényesül. Mivel a tényleges szélsőjobboldalt képviselő, tradicionalitás létjogosultságát hirdető ultrajobboldal elutasítja a modern állam összes intézményrendszerét, Györkös a szent hit védelmezőjeként fellépő keresztes vitéz, vagy a japán szamuráj³⁰ példáját követve – beszűkült realitásérzékéből fakadva – elképzelhetetlennek tartotta a fegyvere átadását.

Összegzés

Györkös István a semmiből jött és az ismeretlenségbe került az utóbbi évekre, miközben életet lehel a szunnyadó hazai hungarista mozgalomba. Az ideológia létjogosultságát neki sem sikerült igazolnia, de kereteket kínált a szervezeti háttér nélkül maradt, antidemokratikus elveket valló fiatalok százáinak. Követői tiszteletét hol a legmesszebb menőig élvezhette, hol elve-

28 Dezső András – Munk Veronika: A „migráns csürhe” ellen szervezkedett a rendőrgyilkos. Index.hu, 2016. október 26. https://index.hu/belfold/2016/10/26/gyorkos_istvan_portre/

29 Az eset tragikusan példázza, hogy milyen eltérő kockázat kapcsolódik egy – a rendőrség által eljárás alá vonható – erőszakos bűnelkövetőhöz, illetve egy fanatikus politikushoz, extrém aktivistához. A bűnyi tragédia szemlélteti a nemzetbiztonsági kockázatra adott bűnügyi válaszlépések korlátait, egyben kudarcát.

30 A szamuráj szellemiség továbbélését tükrözi, hogy a korábban irodalmi Nobel-díjra jelölt Misima Jukio 1970-ben erőszakos hatalomátvételt kísérelt meg a követőiből létrehozott félkatonai szervezetre támaszkodva. Kudarcával szembesülve rituális öngyilkosságot követett el. Misima személye és példája a Györkös által csodált ultrajobboldal egyik legszemléletesebb megnyilvánulása.

szította. Egyéni példája rávilágít arra, hogy a militarizmus és a paramilitáris csoportok milyen lehetséges kockázatot jelentenek, ebből adódóan milyen feladat származhat az extrémizmus- és terrorelhárítás feladatrendszerében hatáskörrel és illetékességgel bíró rendvédelmi szervek számára. A kockázatelemzés összetettségének követelménye azonban már az első lépcsőben is jelzi az alkalmazott tudományok, jelen esetben a politológia és a pszichológia bevonásának elengedhetetlenségét. Végezetül egy újabb kockázatot jelenthet, hogy Györkös erőszakos cselekménye vállalt mártíromsággal és elkeseredett követői akciókkal járhat.

IRODALOM

- Andorfer Miklós:** Neonáci csoportosulás Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 1993/1.
- Boross Zsigmond:** Extrémizmus – terrorizmus (avagy a politikai szélsőség útja a terrorcselekményig Magyarországon). *(T)error & Elhárítás*, 2013/1.
- Boross Zsigmond:** Humán faktor. Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2014/2.
- Boross Zsigmond:** Nem ma kezdték – a rendszerváltás utáni magyar szélsőjobb orosz kapcsolatai. 2014. november 24. <http://pcblog.atlatszo.hu/2014/11/24/nem-ma-kezdték-a-rendszerváltás-utáni-magyar-szélsőjobb-orosz-kapcsolatai/>
- Czene Gábor:** Hungaristák és kommunisták sajátos együttműködése. *NOL.hu*, 2012. november 24.
- Dávid Ferenc:** Biztonságpolitikai hangsúlyok a polgári nemzetbiztonsági szférában 2001 és 2010 között. *Hadtudomány*, 2013/1–2.
- Dávid Ferenc:** Az új évezred nemzetbiztonsági feladatellátásának súlypontjai. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2015/1.
- Dávid Ferenc:** Nemzeti biztonság és nemzetbiztonság a stratégiaalkotásban. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 2017/3.
- Dezső András – Munk Veronika:** A „migráns csürhe” ellen szervezkedett a rendőrgyilkos. *Index.hu*, 2016. október 26.
- GreCsó Imre:** Antiszociális fiatalok körében végzett ifjúságvédelmi munka Győr-Sopron megyében. *Belügyi Szemle*, 1988/11.
- Hoffer, Eric:** A fanatizmus természetrajza. Bagolyvár Kiadó, Budapest, 1999
- Nagy Gergely Miklós:** Apa elment ölni – Portré Györkös István MNA-vezéréről. *Magyar Narancs*, 2016. november 3.
- Nagy Gergely Miklós:** ÁVH-s férfit is ölt Györkös István? – 20 éve valami ilyennel hencegett az MNA-vezér. *Magyar Narancs*, 2016. november 3.
- NBH-évkönyv 2000 [–2008]. Nemzetbiztonsági Hivatal, Budapest, 2001 [–2009];
- Paksa Rudolf:** A magyar szélsőjobboldal története. Jaffa Kiadó, Budapest, 2012

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Panyi Szabolcs: New York Times: Orosz fedett hírszerzők évi ötször utaztak le Bőnybe. *Index.hu*, 2016. december 25.

Panyi Szabolcs: KGBéla megússza a kémügyet, pedig gyanúsabb, mint valaha. Történetek a magyarországi orosz befolyásról, I. rész: titkosszolgálatok. *Index.hu*, 2017. október 5.

Simon László: Az információ mint fegyver? *Szakmai Szemle*, 2016/1.

Szemán László János: Szemből érte találat a rendőrtisztet. *Magyar Idők*, 2017. február 27.

JOGSZABÁLYOK

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

KÁTAI RAFAEL**Ékszerlopás a pécsi székesegyházból**

2014-ben a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság Pécsett, a Kodály Központban szervezett ünnepségén *Udvardy György*, a pécsi egyházmegye püspöke személyesen köszöntö meg a nyomozásban részt vevőknek a pécsi székesegyházból elloptott ékszerek sikeres felkutatását. A szakértő által 4,993 millió forintba értékelt, a kulturális javak körébe tartozó, és egyben vallási tisztelet tárgyának is számító, jórészt a XVIII–XIX. században készült ékszereket kettő kivételével egy hét alatt megtaláltuk, így gyorsan visszakerültek az egyházmegyéhez. Reményeink szerint még sokan megcsodálhatják a történelmünk részét képező gyűrűket és kereszteket, köztük a legértékesebb, aranylánccal együtt 29,7 millió forintba becsült, nyolc nagy méretű, liláspiros spinelkővel, 197 kisebb, és 30 nagyobb briliáns csiszolású gyémántkővel kirakott arany püspöki mellkeresztet is.

A publikáció

A *Zsaru magazin* – nagy örömünkre – gyorsan lecsapott erre a közérdeklődésre számot tartó történetre, és *Ásványvíz próba. Meglettek a püspöki ékszerek* címmel megírta a lopott dolgok felkutatásának rövid történetét, a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányságot és a nyomozásban részt vevőket is kellő fényben tüntetve fel. Mindamellett ez a cikk nem fedte fel az apró, de fontos szakmai részleteket, aminek teljes értékű publikálásához már csak az ítélet hiányzott. Erre várva – a másodfokú bíróság két évvel később, 2016. január 12-én hozta meg az ítéletét –, az ügy feledésbe merült. A teljes és hiteles történet kedvéért elővettem, és megismerhetővé teszem.

A feljelentés, a szemle, és a tényérleenyomatok

2014. január 24-én a pécsi székesegyház gondnoka feljelentést tett ismeretlen tettes ellen, aki 2014. január 23-án 11.00 és 17.15 óra között a Mária-kápolnából, az ott kiállított tárgyak közül ékszereket és egy emlékérmét tulaj-

donított el ismeretlen módon, mintegy ötvenmillió forint értékben. A feljelenő az eltulajdonított öt köves pecsétgyűrűről, három láncsal együtt kiállított püspöki mellkeresztről, valamint az egy emlékéremről fényképeket és leírást mellékel. Elmondta, hogy a Mária-kápolnában található kiállításon több az egyházmegyével, illetve a pécsi püspökséggel kapcsolatos kegytárgyat, muzeális tárgyat lehet megtekinteni mindennap 11.00 és 17.00 óra között.

A Pécsi Rendőrkapitányság helyszínelő alosztályának nyomozója és bűnügyi technikus a lefolytatta a helyszíni szemlét, és elvégezte az első adatgyűjtést is. Megállapították, hogy a kápolna bejárata a székesegyházból nyílik, és a terem mozgásérzékelő riasztórendszerrel, a kiállító vitrinek pedig törésérzékelővel vannak felszerelve, amelyek támadás esetén egy biztonsági cégnél jeleznek. 2014. január 23-án a gondnok nyitotta a Mária-kápolnát, és 11.00 óra körül kikapcsolta a riasztórendszert is, de semmilyen rendellenességet nem tapasztalt. A látogatási idő végén, 17.15 körül a kollégája élesítette a riasztót, illetve ő zárta be a helyiséget. Január 24-én ismét a gondnok nyitotta 10.00 óra körül a kápolnát, majd a riasztó kikapcsolása után azonnal észlelte, hogy az egyik vitrinből eltűnt néhány kegytárgy, ám közelebb lépve semmilyen sérülést nem látott a vitrinen. Ekkor felhívta a kollégáját, aki szerint hivatalosan senki nem vett ki a vitrinekből semmit, ezért jelentették be a lopás gyanúját a rendőrségen.

Az előzmények ismeretében a bizottságvezető és a technikus megkezdte a szemlét. Megállapították, hogy a kápolna bejáratí ajtaja sértetlen, az ablakok túl magasak vannak, zárva vannak, és sértetlenek, ezért azt valószínűsítették, hogy a bűncselekményt a kiállítás nyitva tartási ideje alatt követte el az ismeretlen tettes. Mivel az aránylag nagy alapterületű, tizenegy másfélszer egy méteres üvegvitrinben berendezett kiállítás helyszínét több látogató is bejárhatta már, és a durva márványpadló felülete sem igazán alkalmas a nyomkutatóra, ezért eltekintettek a lábnyom-kutatástól, szagnyom-rögzítéstől és a nyomozókutya indításától. Megállapították, hogy az érdemi nyomok, elváltozások legvalószínűbb helye a kifosztott vitrinre korlátozódik. Az alapzaton álló, körben és a tetején teljesen üvegezett vitrinnek mind az öt üvegtáblája sértetlen volt, a felső üvegtáblához az oldalfalak egy-egy kiálló, szerszám nélkül kihajtható csavarral voltak rögzítve. A vitrinben egy álló, enyhén döntött, bársonnyal bevont lapra rögzítve ékszerek és egyéb dísz tárgyak voltak kiállítva, azonban az is jól látható volt, hogy több ékszer rögzítésére szolgáló konzol üres, csak a korábban ott kiállított tárgyak lenyomatát hordozza a bordó bársony. A bűnügyi technikus az üvegtáblák külső felületén gázkoromporos eljárással nyomkutatót végzett: a kiállítófelülettel szem-

ben állva, a bal oldali tábla jobb felső, külső felületén egy tenyérlelenyomat-töredéket talált és rögzített. Az üvegtábla rögzítőcsavarját kihajtva és az üvegtáblát leemelve, annak belső felületét is megvizsgálta, és a bal felső belső oldalán szintén egy tenyérlelenyomat-töredéket talált és rögzített. A további nyomkutatás nem vezetett eredményre.

A szükséges dokumentáció elkészült, az ujjnyomszakértő kirendelése megtörtént, a büntetőeljárást – tekintettel az eltulajdonított dolgok értékére, jellegére, és a lopás helyére – a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság bűnügyi osztálya folytatta le, az ügy előadójának pedig engem jelölt ki az osztályvezető. Teltek-múltak a napok, végeztük az általános feladatokat – az esemény időbeli és történeti pontosítása, széles körű adatgyűjtés, közterületi kamerák felkutatása, mobiltelefontorony-információk megkérése stb. –, míg nem 2014. január 29-én (öt nappal a feljelentés után) az AFIS rendszer találatot jelzett. Az automata ujjnyom-azonosító rendszer a székesegyházban, az üvegvitrin oldallapjának külső és belső feléről rögzített mindkét tenyérlelenyomat-töredék tekintetében azonosságot mutatott a korábban lopás miatt nyilvántartásba vett *N. Krisztián* tenyérlelenyomatával. Röviden: a székesegyház Mária-kápolnájából a kiállított tárgyakat minden bizonnyal *N. Krisztián* tulajdonította el.

A hívásinformációk és az adatgyűjtés

Felpörögtek az események, de nagy lemaradásban voltunk. Meg kellett találni *N. Krisztiánt*, ezért belemerültünk a nyilvántartásokba, és a közösségi oldalak vizsgálatába. Megállapítottuk a vélhető lakcímeit, mobiltelefonszámát, édesanyja, testvérei, barátai nevét, lakcímét, telefonszámait, és mindezek segítségével megkíséreltük a felkutatását.

N. Krisztián nem tartózkodott az ismert lakcímein, a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre, ezért elfogatóparancsot bocsátottunk ki ellene. Az egyik közismert közösségi oldalon rábukkantunk *N. Krisztián* barátjára, *B. Jenőre*, akivel bűncselekmények elkövetésére utaló beszélgetéseket folytattak. Felkutattuk, majd kihallgattuk *B. Jenőt*, aki előbb még tanúként, később gyanúsítottként mondta el, hogy *N. Krisztiánnal* 2014. január 16-án 10.00 és január 19-én 6.00 óra közötti időben Pécssett, a Megyeri úti vásártér egyik pavilonjába tető- és falbontás módszerével behatoltak, majd onnan porcelántárgyakat, műszaki cikkeket és egyéb apróságokat tulajdonítottak el. A lopással nagyjából egymillió forint kárt okoztak. *B. Jenő* a bűn-

cselekmény elkövetését elismerte, helyszíni kihallgatásán a cselekmény jelentős mozzanatait bemutatta, és elmondta, hogy az onnan származó Zsolnay étkészlet és egyéb porcelánok értékesítésére N. Krisztián az ő élettársát *V. Anna Viktóriát* kérte fel. B. Jenő – miután szembesítettük a közösségi oldalon találtakkal – beszélt arról is, hogy N. Krisztián több alkalommal lopott „apróságokat” a székesegyházból, amikor még együtt csavarogtak januárban Pécsen. Kérdésre azt is elmondta, hogy miután az útjaik különváltak, N. Krisztián telefonon mesélte neki, hogy ékszereket is lopott a székesegyházból. Ezt B. Jenő úgy kommentálta, hogy biztosan nem sokat érnek, ha ilyen könnyen el tudta lopni őket. (Később a gyanúsított kihallgatásakor N. Krisztián elmondta, hogy mivel B. Jenő kételkedett, ő pedig úgy tudta, hogy „...a Szentkirályi ásványvíztől a réz megbarnul...”, elment a Tescóba, letekerte egy Szentkirályi ásványvíz kupakját, belelógatott egy arany nyakláncot. Mivel nem barnult meg, elvitte egy zálogházba, ahol személyi igazolvány és lakcímkártya bemutatása ellenében 562 ezer forintot kapott érte.)

Ezek után versenyt futottunk az idővel és N. Krisztiánnal. Egyszerre több szálon haladva próbáltuk felkutatni a szökésben lévő tettet. Kihallgatásokkal, házkutatásokkal, híváslista-elemzésekkel, zálogházak megkeresésével és még ezernyi más módon, lassan, de biztosan közelítettünk térben és időben is N. Krisztiánhoz. Eközben az N. Krisztián és B. Jenő lakhelyén megtartott házkutatások, valamint zálogházakban végrehajtott lefoglalásokkor nagy mennyiségű lopott tárgy (ékszer, porcelán, műszaki cikk, számítógép, flóbert pisztoly, egyebek) lefoglalására került sor. Családtagjai – édesanyja és Magyarországon élő testvérei – kihallgatásakor a húga, *H. Vivien* 2014. január 29-én elmondta, hogy előző nap N. Krisztián telefonon közölte vele, hogy másnap elmegy Grazba, a testvéreikhez, *K. Mónikához* és *S. Bernadethez*. Mindeközben az N. Krisztiánhoz köthető mobiltelefonszám vonatkozásában beszerzett hívásinformációk (telefontorony-adatok) szerint a telefonszám használója 2014. január 29-én 3.08-kor a pécsi Péchy Blanka téri telefontorony körzetéből indulva a Szentlőrinc–Szigetvár–Barcs–Berzence–Gyékényes–Murakeresztúr–Nagykanizsa–Zalaegerszeg–Vasvár–Szombathely–Szentgotthárd útvonalon közlekedett. Ebből és H. Vivien információjából arra lehetett következtetni, hogy N. Krisztiánnál volt a telefon, miközben ő vonattal utazott Ausztria felé, és mire az adatokat egyeztettük, már meg is érkezett. Mivel megalapozottan feltehető volt, hogy N. Krisztián az ausztriai Grazban tartózkodik, felvettük a kapcsolatot a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központtal, így a segítségükkel és az időközben elrendelt európai elfogatóparancs alapján az osztrák hatóságok Grazban S. Bernadett lakásán 2014.

február 1-jén 1.00 óra körül (nem egészen hét nappal a feljelentés után) elfogták és őrizetbe vették N. Krisztiánt, és egy lánc és egy ezüstérem kivételével lefoglalták a pécsi székesegyházból eltulajdonított arany ékszereket.

N. Krisztiánt 2014. február 11-én a grazi büntetés-végrehajtási intézetben gyanúsítottként hallgattuk ki, elismerte a bűncselekmény elkövetését. A kiadatási őrizetben tartott N. Krisztiánt és a nála lévő lopott ékszereket az osztrák hatóságok az eljárásuk jogerős befejezése után, 2014. április 15-én 10.28-kor a Hegyeshalom–Nickelsdorfban lévő Rendészeti Együttműködési Központban átadták. N. Krisztiánt őrizetbe vettük, az ékszereket lefoglaltuk. N. Krisztián folytatólagos kihallgatására 2014. április 16-án került sor, beismerő vallomását megismételte, ezután előterjesztésre április 18-án a bíróság előzetes letartóztatásba helyezte.

A műtárgy- és ékszer-, valamint a tárgyszakértői vélemények szerint a székesegyházból eltulajdonított tárgyak értéke: 40,993 millió forint, ebből lefoglalással 40,333 millió forint megtérült, a vásártéri pavilonból, G. Györgytől eltulajdonított dolgok összértéke 720 800 forint, ebből lefoglalással 198 ezer forint térült meg. Tekintettel arra, hogy az eljárás során további nyomozási cselekmény végrehajtására nem volt szükség, az ügy iratait vádemelési javaslattal megküldtük a Pécsi Járási Ügyészségre.

A vádirat

A Pécsi Járási Ügyészség által a Pécsi Járásbíróságra előterjesztett vádiratban az ügyész négy bűncselekménnyel vádolta meg N. Krisztiánt, amelyből egyet, a G. György sérelmére elkövetett, nagyjából egymillió forint kárt okozó betöréses lopást B. Jenővel társtettesként, a többi hármat önállóan követte el. Az azonos sértett sérelmére elkövetett két cselekményt az ügyészség összevonta, így lett a székesegyház sérelmére folytatólagosan, jelentős értékre elkövetett lopás (ékszerek és más ingóságok), a negyedik pedig a megszerzéssel és tartással elkövetett lőfegyverrel visszaélés büntette. N. Krisztián és B. Jenő is büntetett előéletűként és többszörös visszaesőként várta a tárgyalást és az ítéletet.

Az ítélet

Az ügyben első fokon eljáró Pécsi Járásbíróság N. Krisztiánt bűnösnek találta társtettesként és önállón, folytatólagosan, többszörös visszaesőként elkövetett lopás büntetében és lőfegyverrel visszaélés büntetében is, ezért öt év, fegyházban letöltendő szabadságvesztésre ítélte, öt évre eltiltotta a közügyektől, vele szemben közel kétmillió forint vagyonekbeosztást állapított meg, és hétszázezer forint feletti bűnügyi költség megfizetésére kötelezte.

B. Jenő vádlottat a Pécsi Járásbíróság bűnösnek találta társtettesként és többszörös visszaesőként elkövetett lopás büntetében, amelyért két év fegyházban letöltendő szabadságvesztésre ítélte, két évre eltiltotta a közügyektől, vele szemben nagyjából négyszázezer forint vagyonekbeosztást állapított meg, és körülbelül harmincezer forint bűnügyi költség megfizetésére kötelezte.

A másodfokon eljáró Pécsi Törvényszék minimálisan változtatta, inkább csak pontosította az elsőfokú bíróság ítéletét, és mindkét vádlottat kizárta a feltételes szabadság kedvezményéből.

Összegzés

N. Krisztián a kihallgatása előtti beszélgetésben mindaddig tagadta, hogy ő lopta el az ékszereket a pécsi székesegyházból, amíg tudomására nem hoztuk, hogy a tenyérlenyomatát nemcsak a vitrin külső, de a belső oldalán is megtaláltuk. Az eljárás sikeres lefolytatását megkönnyítette, hogy korábbi bűncselekményei miatt szerepelt a nyilvántartásban N. Krisztián ujj- és tenyérlenyomata, de a gyors, szakszerű adatgyűjtés és tanúkihallgatások, valamint a toronyinformációk és a hatékony nemzetközi együttműködés nélkül a gyanúsított elfogására és az eltulajdonított dolgok lefoglalására sokkal kisebb eséllyel kerülhetett volna sor. Ez a nyomozás a rendőrök helyi, területi, országos és nemzetközi, önzetlenül segítő együttműködésének kiemelkedő példája.